

Sarnami, hai

Bea Vianen

bron

Bea Vianen, *Sarnami, hai*. Querido, Amsterdam 1969

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/vian001sarn01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

Voor Adlwa Chotkan

Nummers

Het gammele houten bruggetje. Aan weerszijden een paar amandelbomen met breed uitwaaierende takken, de stammen naar het gootwater gebogen. De passaat trekt zachtjes aan de donkergroene ovale bladeren en aan het stukje papier in haar hand. Zij leest het adres, de nummers van de krotjes voor haar en wordt bang. Het is niet waar. Ajodiadei bestaat niet. Nee, het is een droom, een nachtmerrie. Zij kan beter terugkeren, alles vergeten, berusten. Maar dat is haar onmogelijk. Het is geen nachtmerrie. Dit is haar lichaam: donker, mager, sterk, onvermoeibaar. Het zonlicht is verblindend. De hitte vochtig. Zweetdruppeltjes onder haar neus, tussen de leren schooltas en haar rug. Het is geen nachtmerrie. Dit is het adres dat Soenderdei, de marktvrouw, haar heeft gegeven. Nummer 199. Met erachter een kleine c. Letters. Nummers. Het registratienummer van Janakya was 199 QQ. Nummers, cijfers, getallen, jaartallen zijn niet aan tijd gebonden. 1951 is gisteren, het verleden. 1951 is vandaag, morgen. Nu.

Zij loopt over de gammele planken. De smalle strook langs de met gras, patatranken en dagoeblad overgroeide goot is zwart en drassig. Zij is op het erf. Er hangt een doordringende zure damp. De aarde is sponsachtig. De wind verspreidt de troosteloze stank van de armoede, de stank uit de privaathuisjes op het achtererf. Woekerend gras met lange agressieve halmen hier en daar, zonder de mooie groenachtige glans waardoor een weiland ontroert. Links een zestal krotjes, arm in arm, dichtopeengedrongen, alsof zij elkaar de schreeuw van de ellende betwisten. Een paar op elkaar gestapelde stenen voor elke deur. Bij de gemeenschappelijke kraan, ongeveer midden op het erf, een jonge Hindostaanse op blote voeten. Zij is bezig haar lange zwarte haren te wassen. Zij wordt nieuwsgierig, kijkt op, terwijl zij met de kam over haar hoofd strijkt. S. loopt langzaam in de richting van de kraan. Zij glimlacht verlegen, nerveus. Zou zij weer op het

verkeerde erf zijn?

‘Wie zoek je?’

‘Ajodiadei... Een oude vrouw... Ze vent groenten langs de straat.’

‘Op nummer c woont een Ajodiadei. Maar ik weet niet of zij het is.’

Zij kijken de kant uit van de c. S. loopt naar het middelste krot en klopt aan. De verf op de smalle deur en op de muren is gebarsten van de hitte en bijna overal weggespoeld door de regen. Verder kan zij niet denken. Zij is veel te opgewonden.

‘Je moet hard kloppen,’ roept de vrouw. ‘Anders doet ze niet open. Misschien is ze weer dronken.’

Haar hart begint te bonzen. Weer dronken? Haar moeder had het er vaag over dat ze dronk. Tenminste...

‘Harder,’ roept de vrouw.

Zij klopt nog eens en dan nog een keer. Langzaam wordt de grendel van de deur geschoven. In de kier verschijnt een achterdochtig vrouwengezicht, verblind door het licht. Zij knippert met haar ogen.

‘Wat wil je? Wie zoek je?’ Uit haar mond komt de stank van rum.

‘Ben jij Ajodiadei?’ stottert het meisje.

‘En wat moet je van Ajodiadei hebben? Groenten? Op. Heb je gehoord? Op!’

‘Koffiedjampo... Lelydorp... Radjkumarie,’ antwoordt het meisje.

De vrouw probeert haar van top tot teen op te nemen, om haar beeld te kunnen vergelijken met de beelden uit haar herinnering. Maar zij is veel te beneveld om haar goed te kunnen zien.

‘Hirjalie? Radjkumarie Hirjalie?’

‘Ja,’ antwoordt het meisje blij en minachtend tegelijk.

‘Ben jij het kind van Radjkumarie?’ vraagt zij schor.

S. knikt. De vrouw doet de deur open, laat S. binnen. Mompelend duwt zij haar weer op een kier, legt er een grote ruwe steen achter zodat de deur niet verder open kan gaan.

Zij komt overeind, schijnt zich iets te herinneren, iets dat zij nog moet doen. Zij let niet op het meisje maar kijkt wazig rond. Haar blik valt op de steen achter de deur. Nu weet zij weer in welke hoek de pannen en het andere huisraad staan. Zij bukt zich en pakt uit de hoek achter de deur een wit emaille teiltje. In het teiltje ligt een bosje bhadjie. Zij gaat op haar hurken zitten, trekt de zwarte rok over haar magere benen. Met futloze bewegingen van haar magere gerimpelde vingers rukt zij de kleine ronde blaadjes van de roze stengeltjes.

Ik moet praten, denkt het meisje, ik moet iets zeggen. Anders blijft zij zo zitten tot het laat is en ik weg moet. Waarom heeft zij mij binnengelaten? Is het te laat tot haar doorgedrongen wat mijn komst voor haar zou kunnen betekenen? Maar wat moet ik zeggen? Moordenares? Heks? Duivelin? Ik ben gekomen om het vonnis over je uit te spreken? Om je door de tijd te laten berechten?

Kom, zij moet zich beheersen. Zij mag geen gekke dingen doen. En toch zou zij haar door elkaar willen rammelen, een emmer water over haar hoofd uitstorten om haar wakker te krijgen. Zij wil de waarheid weten. Hier zit zij, de enige overlevende in het drama dat zich tussen Harynarain Hirjalie en zijn vrouw Janakya heeft afgespeeld, de enige ingewijde. Hield Harynarain Hirjalie van Janakya? Waarom ging hij na afloop van zijn contract terug naar India? Ging hij wel ooit terug? Of?

De oude vrouw werpt het kaalgeplukte stengeltje achteloos naast zich op de grond. Het meisje neemt plaats op het voetenbankje, een meter bij de vrouw vandaan, het enige ding waarop je kunt zitten. Zij is nu weer kalm.

‘Heb je mijn grootvader gekend?’ vraagt zij.

‘Wat zeg je?’

‘Harynarain Hirjalie, mijn grootvader. Heb je hem gekend?’

‘Ja.’

‘Hield hij van mijn grootmoeder?’

‘Ik weet het niet.’

De stem van de oude vrouw klinkt leeg en verstrooid, alsof zij tegen zichzelf praat, of tegen de leegte van het krot. Langer dan een jaar heeft zij gezocht naar deze vrouw die voor haar moeder heeft gezorgd toen die nog een kind was. Er bestonden honderden Ajodiadeis. Op het immigratiekantoor was niets bekend over een voogdijschap. Na de dood van Janakya moet haar kind door een andere vrouw zijn geadopteerd. Was haar grootvader toen al uit Suriname vertrokken? Of ging hij pas daarna? S. kan zich niet voorstellen dat haar grootvader zijn kind aan deze vreemde ontwortelde drankzuchtige vrouw zou hebben toevertrouwd. Soenderdei, de marktvrouw, wist niets gunstigs over haar te vertellen maar zij herinnerde zich ook niets van het vroegere leven van Ajodiadei en van de jeugd van haar moeder, Radjkumarie.

Haar moeder liet zelden iets los over de jaren die zij als kind en als meisje in Lelydorp had doorgebracht. Wanneer S. haar daarnaar vroeg, kreeg zij meestal een ontwijkend antwoord. Ook later toen zij al wat ouder was en je aan haar sombere ontevreden gezicht kon zien dat zij zich afvroeg hoe het gezin van haar grootvader in elkaar zat. Waarschijnlijk had haar moeder begrepen dat zij niet langer geloofde in de kinderlijke uitleg die zij haar daarvan gegeven had. Had haar moeder werkelijk niet beseft wat er met haar gebeurd was? Was zij door de straffen, de mishandelingen en de liefdeloosheid van Ajodiadei tam gemaakt? Had zij het gewoon gevonden een wees te zijn? Weer kan S. zich niet voorstellen dat haar grootvader zijn dochter zou hebben overgeleverd aan het wangedrag van deze vrouw, aan een toekomst zonder verleden. Toch is haar moeder een paar keer naar Koffiedjampo teruggegaan. Waarom deed zij dat? Werd zij door heimwee gekweld? Het is best mogelijk. Misschien kon zij geen woorden vinden om zich te uiten. Misschien wist zij alles. S. denkt: Zij heeft mij het leven geschonken zonder te weten wie zij zelf was. Heeft ook zij wel eens zo over haar ouders gedacht, over Harynarain en Janakya? Heeft zij het ze ooit kwalijk genomen dat zij haar al-

leen achterlieten? Door het vertrek van haar vader, de dood van haar moeder? Opnieuw tast S. in het donker. Veronderstellingen en twijfels vloeien in elkaar over. Waarom heeft haar moeder zoveel voor haar verborgen gehouden? Over haar leven tussen de koeien en op de rijstvelden? Zij vertelde dat zij een kalf had. Toen zij daarover sprak keken haar ogen in de verte en kreeg haar gezicht een droevige uitdrukking. Zij vertelde over de hutjes die zij als kind van dorre takken bouwde, de kwie-kwies en andere zoetwatervissen die zij tussen de halmen van de ondergelopen rijstvelden met haar handen ving. Zij zei niet met wie zij speelde. Namen werden niet genoemd. Behalve die van Ajodiadei.

‘Hoe oud was mijn moeder toen mijn grootvader naar India terugging?’ vraagt zij wanhopig.

De oude werpt het tweede kale stengeltje op de houten vloer. ‘Ik kan het me niet herinneren,’ antwoordt zij ijszig.

‘Ging hij wel terug?’

‘Ik weet het niet.’

‘Leugenaarster! Leugenaarster!’ De stem van het meisje klinkt bijna huilerig.

‘Ga weg!’

S. blijft onbeweeglijk zitten. Door het venstergat kijkt zij naar buiten. De wolken van de ondergaande zon doen denken aan het vuur van de hel. Diezelfde gloed zit in haar bloed. Zij zou Ajodiadei willen wurgen. De oude is een van de schuldigen die nog leeft.

En S.? Een onbeduidende getuige à charge die de zaal binnenloopt als het vonnis al is uitgesproken: niemand was gedwongen het contract te tekenen. De mensen hebben het zelf gewild. Wat daarna gebeurde is niet de schuld van het immigratiekantoor. Wanneer je tenminste aanneemt dat het niet om mensen ging maar om een paar benige klauwen die in de aarde wroetten, in de hitte van een kwaadaardige zon. Dat denkt het meisje nu maar, want in India was het niet beter. En wie verzekert haar dat het gezin Hirjalie in Calcutta, waar haar grootouders vandaan kwamen, nader te identificeren zou zijn, op grond van nummers en het jaartal

van de ontschepping in Suriname?

Ajodiadei kan vrijuit gaan. Voor de wet is zij onschuldig. Zij kan zich altijd beroepen op het onverantwoordelijke gedrag van de ouders en op de registratie. Het was een tijd van nummers. Elk nummer betekende een koelie meer. En als er een stierf, dan was dat een nummer minder. Radjkumarie was vermoedelijk viereneenhalf jaar oud toen zij naar het krot van Ajodiadei in Lelydorp werd gebracht. Daarmee verloor zij haar identiteit. Zij werd een wees. Of liever: zij werd gedwongen zich een wees te voelen en het ook te zijn. Ajodiadei heeft nooit de moeite genomen haar voogdijschap bij het immigratiekantoor op te geven. Waarom zou zij zich druk maken over de toemost van het kind van Janakya? Zij was niet de moeder. Maar zij had het voogdijschap kunnen weigeren.

De vrouw houdt haar hoofd gebogen. Haar gezicht wordt bijna geheel door de gore witte sluier bedekt. Haar blouse is net zo vuil al het laken en de slopen op het plankenbed. Uit haar rechterneusvleugel steekt een heel dun bamboestokje. De zilveren armbanden rinkelen lui, telkens als zij een blaadje afplukt of een stengeltje weggooit. Dichtbij de steen achter de deur staan twee zwarte ijzeren pannen op pootjes, twee koperen borden en een koperen drinkkom. Ook deze voorwerpen hebben deel uitgemaakt van het leven van toen. Lelydorp! Koeien! Gras, borden, houtvuur en een paar eenzelvige kinderspelletjes, telkens onderbroken en verstoord door de slaperige hese stem van een dronken vrouw die het kind terugriep naar de werkelijkheid, naar de arbeidssleur van iedere dag: gras maaien, rijst uitlezen, groenten schoonmaken.

‘Wie waren de anderen uit de tijd van mijn grootmoeder?’

Het hoofd van Ajodiadei zwaait afwijzend en misnoegd. ‘Heb ik je niet alles gezegd? Wie heeft je eigenlijk hier gestuurd?’

S. geeft haar geen antwoord. Zou zij denken dat ik door mijn moeder ben gestuurd om haar een verhoor af te nemen? Zij weet zeker niet dat Radjkumarie dood is. Het doet er ook niet toe of zij het weet. Het zou haar waarschijnlijk ijskoud

laten. S. heeft zich deze vrouw nooit anders voorgesteld dan als een ellendeling. Daarom heeft zij ook nooit begrepen waarom haar moeder toch nog naar Koffiedjampo is teruggegaan.

S. was vier maar herinnert zich nog duidelijk de vonken en de brandlucht van de stoomtrein, het mooie melancholieke gezicht van haar moeder, bij wie zij op schoot zat, terwijl zij zwijgend langs de lager gelegen rijstvelden reden. Wat dreef haar of trok haar naar dat afgelegen stuk oerwoud met zijn venijnige muskieten die uit de zwampen kwamen aanzwermen, zijn sfeer van achterlijkheid en armoede? Hoopte zij soms de grond te erven als een vergoeding voor de slagen?

S. kijkt op. In het krotje is het hoe langer hoe benauwder geworden. Uit een van de naden van de muur verschijnt de donkerbruine kop van een vette kakkerlak. Langzaam maken de vleugels zich los en begint het beest zijn ritselende wandeling langs de muur boven de groente en de pannen. Als je er een wilt uitroeien moet je ze allemaal uitroeien, denkt zij. Zij blijft het insect nazien totdat het door een gat in de andere hoek van de muur boven het hoofdeinde van het bed is verdwenen.

In de stilte van de vallende avond rinkelen de zilveren armbanden van Ajodiadei. S. wordt door een reeks vragen bestormd. Het zijn altijd weer dezelfde vragen waarop nooit een antwoord komt. Waarom heeft juist deze vrouw het kind van Janakya geadopteerd? Waren er geen andere vrouwen die tegelijk met haar grootouders uit India vertrokken zijn? Was het kind misschien te vondeling gelegd door Harynarain? Was er werkelijk niemand anders?

De vrouw wordt door een hoestbui overvallen. S. schrikt op, de emaille teil glijdt uit de slappe handen van Ajodiadei. De vrouw probeert zich op te richten. Blauwachtig bloed vult de rimpels in haar wangen. S. blijft er doodkalm onder. De angst en de aarzeling, de opgewondenheid waarmee zij aanklopte, zijn veranderd in nuchterheid en ongevoeligheid. Zij weet wie zij voor zich heeft.

Haar gedachten dwalen af. Het was zo'n zelfde middag dat zij haar moeder voor het laatst hoorde hoesten. Het had een paar uur geregend. Daarna was het koel. Het licht nam afscheid van de mensen op straat en in de huizen. Van het groen van de palmen, de manjebomen en de guave. De wolken van de ondergaande zon waren bloedrood. Een groet om niet te vergeten. Zij ziet weer de lakens - lakens die week worden van het bloed dat haar moeder uitspuwt. Er is geen verpleegster bij de hand. Zij staat voor haar vader en kijkt in een soort extase toe hoe snel het proces zich voltrekt. Lakens, ja lakens, en wat nog meer? Het gezicht is nauwelijks een gezicht te noemen. Vriendelijkheid, zachtheid en schoonheid zijn weggezonken onder het masker van een absurde onverschilligheid. Een makheid die je aantreft bij een bijna doodgeslagen hond. De ogen zijn zo diep weggezonken dat zij er met een vinger in zou kunnen draaien zonder dat het pijn deed. Bij de slapen is het overvloedige zwarte haar doordrenkt met kleverig bloed. Bloed van een mens die crepeert. Haar moeder doet haar mond open. Zij wil iets zeggen, iets tegen haar. Zij probeert dat te doen met een paar slappe vingers in de lucht en dan over het gedeelte van het laken boven haar ribben. Zo iets kan je maar een keer gebeuren. De eerste keer is altijd de ergste. Er is maar een keer. Dag mamma, wil zij zeggen. Is er een hiernamaals, mamma? Een nirwana, mamma? Waar je geen nummer zult zijn?

De hoest van Ajodiadei roept haar tot de werkelijkheid terug. Dubbelgevouwen sleept de vrouw zich naar het bed. Met haar handen onder haar maag werpt zij zich met inspanning van haar laatste krachten op het vuile beddegoed. S. staat op en loopt naar het venstergat. De felle oranjewolken boven de daken en boven het donkergroen van de palmen en de andere bomen worden bruin aan de randen. Het wordt avond. In de andere krotjes bereidt men zich voor op het avondeten. Met ijverige waaiers en stukjes karton wordt het vuur op de roosters van de roestkleurige houtskoolpotten aangewakkerd. De houtskoolpotten staan op de brede raamkozijnen. Een kind huilt. Bij de kraan staan drie vrouwen.

Zij zijn in een druk gesprek gewikkeld maar zwijgen een ogenblik als zij zien dat het meisje naar ze kijkt. S. wordt verlegen en gaat weer zitten. Op de vloer liggen de blaadjes verspreid. De hoest van Ajodiadei wordt minder. S. staat weer op, loopt wat rond om de volgende vraag voor te bereiden.

In het krot is het opnieuw stil geworden. Ajodiadei ademt heel langzaam. Uitgeput staart zij naar de ruwe ongeschilderde hanebalken. Pas na een hele tijd ontspant zij zich en doet zij haar ogen wijd open. De blik is vijandig, vol haat, waarschijnlijk meer tegen zichzelf dan tegen de indringster. Zij is een nummer gebleven. Een drankzuchtige vrouw. Zij heeft niemand. Niemand die haar helpt.

‘Ga weg,’ zegt zij. ‘Ga naar je vader.’

‘Zo, dus je kent mijn vader hè?’

‘Sluipend... sluipend als een slaaf,’ is haar antwoord.

‘Ik kwam niet om je te vragen wie mijn vader is. Ik wil weten waarom mijn grootvader alleen terugging.’

‘Waarom vraag je het niet aan hem?’

‘Weet je dat ik geen eerbied voor je heb?’

‘Heb ik je erom gevraagd?’

‘Nee, het is waar, je hebt er niet om gevraagd.’

De vrouw heeft geen zin er nog iets aan toe te voegen. S. loopt een beetje hulpeloos rond in de bedompte ruimte, gaat dan weer voor het venster staan. Uit de pan boven de koolpot van het volgende krotje stijgt de zoete damp van rijst op. Een donkere hand tilt met een vuile vaatdoek het deksel omhoog. In de bomen op het achtererf zagen de krekels. Muskieten zwermen aan en beginnen voor het venster te gonzen. Zij slaat er een paar dood tegen haar gezicht en kijkt een beetje gefascineerd naar haar eigen bloed. Dan draait zij zich om.

‘Je grootmoeder,’ zegt Ajodiadei heel langzaam. Zij maakt de zin niet af, brengt een hand naar haar keel en begint opeens te lachen. Zij lacht totdat de tranen langs haar rimpels stromen. Het is een afschuwelijk gezicht. Zij lacht en snikt tegelijk.

‘Wat bedoel je?’ vraagt S.

Opnieuw brengt de vrouw een hand naar de keel. S. opent haar mond. Er komt geen geluid uit. Zij doet een stap naar voren. Zelfmoord. Zelfmoord, flitst het door haar hoofd. Zij is verontwaardigd, beschaamd.

‘Azijn?’ vraagt zij op bijna huilende toon.

De vrouw schudt haar hoofd, terwijl een vrolijke seniele lach haar keel ontsnapt.

‘Een touw?’

‘Weet je het dan niet? Haha... Heeft je moeder het je nooit verteld?’

Het meisje bijt op haar lippen om niet te huilen. Zij is verslagen, voelt zich belachelijk gemaakt, vernederd, de mindere van Ajodiadei. Waarom glanzen haar ogen? Heeft zij Janakya gehaat? Was zij misschien verliefd op haar grootvader? Heeft haar grootmoeder daarom zelfmoord gepleegd? Ajodiadei begint luid te lachen. Zij is bezig gek te worden, denkt S. Gek van haar herinneringen die zich in de loop van de jaren hebben ontwikkeld tot wanstaltige nevelachtige hersenschimmen, haar hebben gekweld en achtervolgd en haar alle vriendelijke en aardige gevoelens hebben ontnomen.

S. denkt aan het litteken in de middenscheiding van het haar van haar moeder. Haar moeder had eerst geprobeerd haar om de tuin te leiden toen zij vroeg hoe zij daaraan gekomen was. Na verschillende ontwijkende antwoorden kreeg S. te horen dat Ajodiadei haar met de zeis had geslagen. Zij was vijf en niet sterk genoeg om de jutezak met het gemaaid gras op het gebogen hoofd van de vrouw te krijgen. De zak viel terug. Ajodiadei werd woedend. Bij de herinnering aan dat verhaal laat het meisje haar blik rusten op de rimpelige handen van de oude. Met diezelfde handen heeft Ajodiadei geprobeerd haar moeder te wurgen. Op een dag in de grote regentijd. Ajodiadei kwam van de markt terug. Haar moeder had haar niet horen kloppen.

‘Wil je nog meer weten?’ vraagt de oude.

S. werpt haar een verachtende blik toe. Zij zou de vrouw

willen sarren totdat zij opnieuw een hoestaanval kreeg.

‘Weet je wat Soenderdei over jou heeft verteld? De stinkvogels zullen je opgraven.’

‘Ga weg, ga naar je vader,’ zegt Ajodiadei en richt zich op.

‘Ik blijf hier zo lang ik wil.’

‘Je bent erg brutaal. Je moeder was heel anders.’

S. doet nog een stap dichterbij. Haar vingers spannen zich tot klauwen. Langzaam buigt zij zich voorover.

‘Nee,’ zegt de vrouw smekend. ‘Nee... Nee.’

De vingers van het meisje ontspannen zich. Wat bezielt haar? Zo zal zij niets te weten komen. De foto's, denkt zij. Zij moet mij de foto's geven. Daarna... Zoveel is mogelijk daarna. Maar waarom zou zij haar handen bevuilen, een moord begaan? Het is zinloos. Die gedachte maakt haar weer kalm. Het licht uit de galerij van het huis op het aangrenzende erf valt door de gaten in de zinken schutting en dan door de naden van het krot. De oude heeft zich achterover laten vallen in de kussens. Bijna op hetzelfde ogenblik wendt zij zich van haar af en gaat op een zij liggen, haar gezicht gekeerd naar het licht dat door de naden in de muur naar binnen dringt.

Je moeder was heel anders, gonst het door haar hoofd. Anders. Precies. Maar juist daarom is zij hier om voor haar te vechten, omdat zij zo weerloos was. Haar moeder heeft nooit geleefd. Zij heeft nooit kunnen leven omdat zij onherstelbaar kapot was gemaakt. Zij was dood lang voordat zij stierf. Zij praatte, ook toen zij nog gezond was, graag over de dood. ‘Zou ik er nog zijn als je groot bent?’ ‘Och, als je groot bent ben ik er misschien al lang niet meer.’ En toen zij ziek was hield zij zich met niets anders bezig. ‘Je komt terug,’ probeerde S. haar aan te moedigen. ‘Nee... Dit is ongeneeslijk. Ik heb wel altijd gedacht dat het zo zou eindigen.’ ‘Maar als je wilt. Je moet beter worden... We hebben je nodig.’ ‘Nee, ik zal uit het hospitaal komen. In een kist.’ Zij was drieëndertig toen zij dat zei.

Het meisje, in gedachten verzonken, loopt terug naar het

bed. Zij trekt Ajodiadei hardhandig aan een mouw.

‘Was mijn grootvader al weg toen Janakya...?’

De vrouw doet haar mond open om te gillen. Zij bedenkt zich en gooit het hoofd weer in de kussens. S. voelt zich wat opgelucht. Geen scènes, geen burens, o God, nee. Dit is iets dat alleen haar aangaat. Zij strijkt met een hand over haar vermoeide kinderhoofd, vol theorieën uit haar schoolboeken, vol verbeeldingskracht, groot genoeg om het raadsel van de immigratie van 1916 te ontwarren.

‘Was mijn grootvader al weg toen mijn grootmoeder stierf?’ vraagt zij hoopvol.

‘Nee.’

‘Nee?’

S. begint nu werkelijk te geloven dat Ajodiadei ook een rol heeft gespeeld in het liefdesleven van haar grootouders. Of was het huwelijk in India gesloten, een gedwongen verbintenis?

‘Waarom wil je me niets vertellen? Alles?’

Het hoofd van de oude komt in heftige opstand. ‘Ga weg, ga naar je huis,’ zegt zij met een afwijzend gebaar van haar hand. Zij schraapt haar keel en spuugt op de grond naast het bed. Het meisje let er niet op, buigt zich voorover om het voetenbankje, dat zij in haar woede omver heeft geworpen, weer op zijn pootjes te zetten. Dan gaat zij zitten.

Ajodiadei komt vloekend overeind. Even later schuifelen haar voeten over de zandige planken. Zij loopt naar de zijmuur tegenover het voeteneinde van het bed. Zij steekt de lamp aan die aan een grote, verroeste spijker hangt. Een koude rilling gaat over de rug van het meisje. Zij is opeens bang van de handen van Ajodiadei en keert zich snel om. De vrouw draait het pitje iets omlaag en daarna weer omhoog, om de kous op zijn juiste hoogte te krijgen en zo het vlammetje van de roettongetjes te ontdoen. Dan trekt zij de beide vensters een voor een met een harde slag dicht, geeft de deur een duw met haar voet en morrelt even aan de grote verroeste ijzeren haak. Zij loopt terug in de richting van

het bed naar het venster dat zij zojuist heeft dichtgeslagen. Op het ruwe kozijn staat een spiraalvormige muskietenkaars op een blikken steuntje. Met een lucifer steekt zij de giftige kaars aan. Zachtjes ritselt haar zwarte rok, zachtjes djiengelen haar armbanden. Een melodie in de vooravond. S. wordt een ogenblik week van binnen. Het is alsof de oude op het punt staat de goden een offer te brengen.

Ik ben moe, denkt S. Ik haat haar, zoals ik ongetwijfeld niemand meer zal haten. Ik ben alleen te moe en te suf van de honger om het haar nog duidelijk te maken. Wij zijn alleen, Ajodiadei. Het is alsof ik bij je op bezoek ben. Straks vraag je mij nog of ik een beetje rijst met bhadjie wil eten. Straks word je gastvrij. Haha.

De vrouw zet de kaars neer op de vloer, dicht bij het voeteneinde van het bed. Langzaam verspreidt zich de giftige stank door de lage ruimte. S. verlangt naar de buitenlucht.

‘Waar zijn de foto's?’ vraagt zij en realiseert zich dat dit een laatste poging is om nog iets te bereiken.

Een lichte schok gaat door het lichaam van de vrouw. Zij geeft geen antwoord, loopt terug naar de muur waar de lamp hangt. Zij haalt de lamp van de spijker en gaat ermee langs de planken om met de uitstralende hitte de muskieten te doden. Door het schuin gehouden smalle gekartelde mondstuk van de lamp vallen de zwarte insecten en blijven onbeweeglijk liggen tegen de onderkant van het glas.

‘Ik wil de foto's,’ zegt S.

De oude vervolgt haar verdelgingswerk en zegt, zonder op of om te kijken, dat zij niet in het bezit is van foto's. Zij doet verontwaardigd en roept de hemel aan om voor haar te getuigen. S. weet dat zij liegt. En hoe weet zij zo precies dat S. het over foto's van haar grootvader heeft? Zij noemde de naam van haar grootvader en niet die van haar grootmoeder. Een liefdesdrama? Zoals zij al eerder dacht? Het kan. Zij is het moe er nog langer naar te raden. Zij wil de foto's. Haar moeder had iets gezegd over foto's van Janakya, ergens in India genomen. Zij had ze willen meenemen toen zij bij Ajodiadei vandaan ging. Verder werd er niets gezegd

over de foto's. Waarschijnlijk vergeten in de haast van de vlucht. Want zij moet toch gevlucht zijn? Zulke afschuwelijke omstandigheden. Vreemd dat de foto's nooit in het bezit van haar moeder zijn gekomen. Zij ging verscheidene malen naar Lelydorp terug om de oude op te zoeken. Deed zij dat ook om in het bezit te komen van de foto's van haar ouders? S. is er nooit achtergekomen waarom er plotseling een eind kwam aan de saaie treinreizen. Eerst dacht zij dat de oude gestorven was. Later vermoedde zij dat haar vader het niet wilde en veel later dat het om de foto's ging die Ajodiadei niet wilde teruggeven.

‘Mijn moeder had het over foto's. Ik wil ze terughebben.’

‘Foto's, hè? Foto's, hè? Wie heeft je gestuurd?’ Ajodiadei spuugt op de grond terwijl zij naar de muur bij de pannen loopt.

‘Mijn vader heeft me gestuurd,’ liegt het meisje, met tegenzin.

‘Je vader, hè... Kruipend... Kruipend in het donker, hè?’

‘Ik wil de foto's,’ zegt het meisje ongeduldig.

De vrouw hangt de lamp weer op. Haar ogen glinsteren. ‘Waarom wil je de foto's?’ vraagt zij, met een hand op haar keel. Zij brengt het touw in herinnering. Weer schaamt S. zich, maar kijkt ongeïnteresseerd naar de vrouw die voor haar staat. Seconden gaan voorbij.

‘Goed,’ zegt de oude. ‘Ik zal ze je geven maar dan zet je geen voet meer in mijn huis. Begrepen?’

S. geeft geen antwoord.

‘Heb je me niet gehoord?’

‘Ik heb je gehoord. Geef me de foto's en ik kom niet meer.’

Ajodiadei mompelt en loopt naar het bed. Waarschijnlijk vloekt zij, denkt S. en ineens overvalt haar de angst dat de heks van idee zal veranderen. Nerveus volgt zij de bewegingen van de oude. Zij trekt de lange wijde rok om haar heupen en gaat met een zucht op haar hurken naast het bed zitten. Vervolgens trekt zij een houten koffer met een

koperen hangslot onder het bed vandaan. Door het gebaar glijdt haar sluier verder naar achteren en ontbloot een hoofd vol zwartgrijze haren, schitterend in het schijnsel van de lamp. Gepiep van een muis tussen de pannen en de groente. Ajodiadei kijkt om, mompelt. Het dier verdwijnt door een gat dat gedeeltelijk is dichtgestopt met een propje krantenpapier. Ajodiadei heeft haar hoofd afgewend, grist in haar magere boezem. Er komt een goor zakje van ongebleekt katoen te voorschijn. Zij maakt het koord los en haalt er een sleutel uit. Dan doet zij de koffer open en bijna op hetzelfde moment duiken haar benige vingers weg tussen de kleren. Terwijl zij daarmee bezig is probeert zij met haar lichaam de inhoud van de koffer te verbergen. Weer begint zij te mompelen, doet de koffer op slot, duwt hem terug en staat op. Dan gaat zij op de rand van het bed zitten en maakt op een achterdochtige manier de kleine bruine enveloppe open die zij in haar hand heeft. 'Hier,' zegt zij. Zij duwt S. een paar vergeelde foto's in de hand.

Het meisje wil ze onmiddellijk bekijken maar beseft hoe belachelijk de situatie zou worden. Zij is in het krot van een vrouw die zij haat. Een gedwongen bezoek. Deze vrouw betekent de herinnering aan pijn, verdriet, wreedheid. Zij kan niet blijven zitten om foto's te bekijken van mensen die Ajodiadei ongetwijfeld heeft gehaat. Het wordt haar trouwens duidelijk genoeg gemaakt door de vrouw zelf. Zij heeft de steen van de deur weggeschoven en zich bij de kier geposteerd. Het heeft geen zin haar nog langer te sarren met haar aanwezigheid. De oude heeft niets willen loslaten. S. heeft voor een muur gestaan. De muur van het depôt in Calcutta, de muur van het verleden. Zij pakt haar schooltas van de vloer, staat op en stopt de envelop met de foto's in een zak van haar rok. Mistroostig denkt zij: Een mooi verjaardagscadeau.

Zij is bij de deur, blijft nog even staan om de vrouw een laatste blik toe te werpen. 'Ga weg! Vlug! Vlug!'

De stinkvogels zullen je al na de eerste dag opgraven,

denkt S. Achter haar valt de deur met een harde slag dicht. Zij hoort een venster opengaan. Dwars door het donker van het erf klinkt de hese schreeuwstem van de oude: 'Je bent precies je grootvader... Heb je mij gehoord? Heb je mij gehoord?'

Zij is op straat. Uit de goot stijgt het ronken en kwaken van kikkers en vette padden. Tussen de donkere bladeren van de amandelbomen sissen sprinkhanen. Sterren trillen sprookjesachtig aan een donkere hemel. Er is weinig verkeer. Twee pratende vrouwen bij het volgende bruggetje. Fietsers, een auto die uitwijkt voor een luie witte hond. Bij de hoek loopt zij de winkel van een Chinees binnen. Zij wil weten hoe laat het is.

De verjaardag

Er zijn verschillende redenen die haar juist op haar verjaardag naar het krot van Ajodiadei hebben gedreven.

Het is een uur. De school is uit. Zij staat tussen de andere meisjes van haar klas op de grote ronde stenen stoep, druk pratend over allerlei meisjesachtige zinloze onderwerpen, gebeurtenissen uit de loop van de dag, de streken...

De lucht is grijs. Van de kant van de rivier af, uit het oosten, komen grijze wolken aandrijven en voorspellen regen. Het is benauwd. Kleine zweetdruppeltjes parelen onder haar neusvleugels. Zij veegt ze weg met een zakdoek die zij weer onder de rand van haar mouw schuift. Zij zegt iets tegen Selinha, wuift terug en steekt met Agnes de straat over. Zij giechelen, lachen om het rood aangelopen gezicht van de non die Duits geeft. Op die ogenblikken kan zij alles van zich afzetten, lachen dat de tranen in haar ogen schieten. Het is dan alsof er niets aan de hand is, alsof zij ieder ander meisje uit de klas is: vrolijk, uitgelaten. Maar wat heeft zij ooit van hun werkelijke bestaan afgeweten? Selinha is een uitzondering. Zij is een intieme vriendin.

‘Wat ga je doen als je van school bent?’ vraagt zij aan Agnes.

‘Boekhoudster,’ antwoordt het meisje, ‘en dan gaan wij naar Hongkong.’

Het antwoord deprimeert haar. Zij vindt het een afschuwelijke gedachte afscheid te moeten nemen van mensen die zij aardig vindt. De tijd speelt daarbij geen rol. Het afscheid staat voor de deur zodra het is aangekondigd.

‘En jij?’ vraagt Agnes.

‘Ik weet het nog niet.’

Het is alsof zij niets gezegd heeft. Ongeïnteresseerd in de particuliere aangelegenheden van S., stapt het meisje op een ander onderwerp over. Niet dat S. er méér over zou willen zeggen. Hun vriendschap is gebaseerd op een hartstochteli-

ke rivaliteit en van de kant van Agnes ook op een beetje afgunst, vijandigheid. Het gaat om cijfers die verband houden met formules, eigenschappen, grammaticale regels, jaartallen, gebergten, rivieren en aardlagen. S. is speels en toegeeflijk in haar eerzucht, Agnes een geduchte tegenstandster met versmalde slangeoogjes wanneer zij het tegen haar heeft afgelegd. Toch is zij nooit echt venijnig of vijandig in haar optreden erna. Integendeel. Hun rivaliteit werkt als een soort magnetisme en trekt hen uit de hoeken van het schoolerf naar elkaar toe. Zij hebben elkaar nodig. Zij hebben iets dat waard is om voor te vechten, te leven.

Zij komen langs winkels, warenhuizen en woonhuizen, langs rode acacia's in bloei. Het bruinachtige zand onder de bomen is rood en met donkere peulen bestrooid. Zij kijken met een bedenkelijk gezicht naar de lucht, waarop zij ongeveer tegelijk verschrikt lachend de winkel van een Chinees binnenhollen. Het regent een hele tijd. Regen op mijn verjaardag, denkt ze. Zij is zestien geworden.

Nu zij tussen zo veel lawaai en uitbundigheid is, tussen de kauwende monden, blazend van de peper in het komkommerzuur, dat de meisjes bij de Chinees hebben gekocht, kan zij zich nauwelijks verdiepen in de tijd die verder is gegaan na de dood van haar moeder, een jaar geleden. Zij kan het toeval alleen maar dankbaar zijn. Zij heeft er recht op vrolijk te zijn. Het is ook noodzakelijk dat zij zich in andere dingen verdiept... Zij is zich veel te vaag bewust van de kleine biologische veranderingen. Veel te traag en aarzelend is haar uiterlijke groei. Zij is mager op een jongensachtige manier, maar daarom ook sterk. Zij heeft een vitaliteit die benijdenswaardig is. Toch heeft zij door de stormachtige geestelijke groei het gevoel dat zij volwassen is. Als volwassenheid de drang is naar het wezen van de dingen, ontdaan van bijkomstigheden.

De regen heeft opgehouden. Een voor een verlaten de meisjes de winkel. Uit de acaciabomen vallen de druppels van de naregen. Het zand van het trottoir is een papperige smearboel vol sporen. Zij slaan een hoek om. Voor hen

de lange geasfalteerde straat. Koningspalmen wuiven hun toppen aan weerszijden. Zij luistert gedachteloos naar de druppels die op het trottoir vallen. Af en toe wordt er iets onbelangrijks gezegd en na een paar hoeken nemen zij afscheid van elkaar.

Zij is weer alleen en begint vlugger te lopen. Het is een gewoonte. Meer niet. Zij gaat niet graag naar het huis van Roekminia. Instinctief voelt zij dat het geen zuiver zakelijke aangelegenheden zijn tussen haar vader en Roekminia. Het alarmeert haar opnieuw dat haar moeder, toen S. nog niets vermoedde, waarschijnlijk dezelfde intuïtie had wanneer hij op ongeregelde tijden thuiskwam en soms zelfs heel laat. Voelde haar moeder zich vernederd, gekwetst? Praatte zij ook daarom hoe langer hoe meer over de dood, hoewel zij pas drieëndertig was? Zij wil er liever niet aan denken. Zij schaamt zich voor erotische zaken en voelt ook wrok, jaloezie en haat.

Een melancholieke stemming welt in haar op. Zij heeft honger maar geen trek. Zelfs de uitnodigende geur van brood en krentenbollen uit de bakkerijwinkel, een paar meter links voor haar, kan haar eetlust niet prikkelen. Dat neemt niet weg dat zij de winkel binnenstapt. Het is er schemerachtig. Voor de toonbank bij de massieve op elkaar gestapelde jutezakken blijft zij staan. Zij koopt een zacht wit puntbroodje van vijf cent en vraagt de Chinees er boter en pindakaas op te doen. Zij betaalt elf cent, terwijl de man met handige vingers een witachtig papiertje er omheen doet. Zij stopt het warme broodje weg in haar schooltas en is een seconde later weer op straat.

Zij loopt langzaam. Zij is in de buurt van het huis van Roekmien. Het is een heel typisch huis, erg smal en ver naar achteren doorlopend. Opvallend zijn de vensters die altijd open zijn, zelfs tot heel laat in de avond. S. kan dat niet van de andere huizen zeggen. Zij heeft de indruk dat de meeste ramen gesloten zijn om hitte, stof en regen buiten te houden, maar ook om de armoe te verbergen. Toch is, ondanks de open vensters, het huis van Roekminia en

Soekhoe niet erg licht. Gedeeltelijk gebarricadeerd door groene blinden valt er weinig zonlicht naar binnen. De voordeur is vrij smal en gaat door de grendel op een onhandige klungelige manier open.

Het voorgedeelte van het huis is een soort atelier. Roekmien ontvangt er haar klanten voor wie zij sluiers, slopen en lakens borduurt. S. klopt zachtjes tegen de deur van het atelier.

‘Wie is daar?’ vraagt een nasale stem.

S. geeft geen antwoord. Er volgt een licht stommelen. Boven de blinden verschijnt het knappe meisjesachtige gezicht van Roekmien. De huid is glad door de onzichtbare poriën. De donkere ogen kijken achterdochtig, verschrikt.

‘Waar is mijn vader?’ vraagt S.

‘Hij is nog niet hier geweest.’

‘O,’ zegt het meisje teleurgesteld.

S. kijkt Roekmien een ogenblik niet aan. Dan vraagt zij: ‘Waar is Ata?’

‘Hij speelt op het achtererf. Ik zal hem roepen.’

De vrouw stapt achteruit om de grendel van de deur te doen. S. slaat er geen acht op maar duwt de houten deur naar het erf open. Zij loopt langs de lengte van het huis, gedeeltelijk afgezet met zinnia's en hanekammen. Een paar kippen lopen kakelend en wroetend in het zand rond. Bij het gemetselde stuk tussen het achterste gedeelte van het huis en de bijkeuken op het erf wordt haar aandacht getrokken door het zachte plassen van water. Op hetzelfde ogenblik ziet zij Ata. Hij zit op zijn hurken naast een emaille teiltje met sop en een emmer water.

‘Ata?’ vraagt zij verbaasd.

Haar broertje kijkt schuw op en gaat verder de grote aluminiumpan af te schrobben met een pannespons van kokosvezels, as en een stuk lemmetje.

S. kan niet geloven wat zij ziet. Het is alsof haar keel wordt dichtgesnoerd.

‘Ata?’ Zij trekt hem zachtjes bij een mouw omhoog. De kleine jongen blijft onbeweeglijk staan, terwijl hij af en toe

zijn tong tussen zijn wang en onderkaak steekt en het vettige petroleumroet van het houtvuur aan de pannen langs zijn hemd en broek afveegt. S. forceert een glimlach, maar schreeuwen wil zij en het huis binnenstormen.

‘Ik ben jarig, Ata,’ zegt zij met trillende stem.

Hij kijkt schuw op. In zijn bruine ogen onder de lange zwarte wimpers is een uitdrukking van onberedeneerd verdriet. Hij is zes.

‘Ik ben jarig,’ zegt zij opnieuw.

Hij glimlacht verlegen, schuw. In de deur staat Roekmien. Hoe vaak is het niet gebeurd? Geen wonder dat zij nooit vriendelijk ontvangen wordt wanneer zij onverwachts voor de deur staat.

‘Ik zal het tegen mijn vader zeggen,’ zegt het meisje met een dreigende blik in haar ogen.

‘Doe wat je wilt.’ De vrouw loopt naar Ata, pakt hem bij een mouw en brengt hem naar het hokje naast de keuken om hem te wassen.

S. blijft een poosje onbeholpen staan. Zij kijkt naar de lucht en stelt vast dat het half drie moet zijn. Uit het hok klinkt het geluid van plenzend water dat zich opeens vermengt met de regen die zachtjes door de bladeren van de manjebomen op het achtererf komt aanwaaien. Zij haast zich naar binnen. In de keuken hangt de prikkelende geur van peper, knoflook en masala. De planken van de aanrecht en de vloer zijn rood van het dagelijkse schrappen met een mes. Ata's werk? Misschien. Roekmien is wel zindelijk uit zich zelf, een van de eerste dingen die haar onmiddellijk opvielen, een jaar geleden. Het is altijd een zindelijk zakelijk geheel geweest van voedsel en meubilair. Onder de trap staat een halve zak rijst, daarnaast een uitgeholde zwartachtige steen die de prikkelende geur verspreidt. Een enkele keer heeft zij hier geslapen als haar vader de stad uit was om te vissen, te jagen of om zijn zaken te controleren in het district Saramacca. Zij duwt de deur naar het atelier open. Hier hangt de lucht van machineolie en van nieuwe stoffen op de rekken van de muur bij de deur naar de keuken. Zij legt haar

tas op de vierkante tafel. Er omheen staan twee lange banken. Zij twijfelt of zij aan haar huiswerk zal beginnen, besluit dan niets te doen en loopt naar een venster waar zij op een rieten stoel gaat zitten.

Het is harder gaan regenen. Op de trap naar de zolderslaapkamers klinken de stappen van Ata en Roekmien. S. staart naar de regen, het verkeer op de weg. Is Ata misschien een afleidingsmiddel? Het is een schandaal dat haar vader de jongen tot een werktuig heeft gemaakt! Hij is blind! Hij is blind! Roekmien speelt met vuur, met haar leven. Beiden spelen zij met vuur. De Ramessars en de Soekhoes zullen zich op haar vader wreken, hem ruïneren, misschien zelfs vermoorden. S. heeft van nature een gezond handelsinstinct. Dit huis vormt een bedreiging van hun economisch welzijn. Weet haar vader dat niet? S. vertrouwt de onderdanigheid van de Soekhoes en de Ramessars volstrekt niet. Het is een wapen om hem te gronde te richten. Hij schenkt hun zijn vertrouwen, alsof het vrienden zijn. Soekhoe is niet blind, evenmin als zij. Roekmien is niet geraffineerd genoeg om haar gevoelens te verbergen. Haar blikken, de schrik die te laat wordt beteugeld wanneer haar vader binnenkomt. Hij elektriseert haar, maakt haar gediensig, terwijl hij zelf uiterst kalm en beheerst blijft en zich bij de Soekhoes en Ramessars aan de lange tafel voegt om de geldzaken van de afgelopen dagen en weken te bespreken. Hij merkt nauwelijks dat S. er is. Zij is een lijst met cijfers die beloond wordt met geld uit die vervloekte bruine aktentas. Hij is een schim die zich zwijgend door het huis beweegt, zich gedraagt alsof hij de enige is die onder het leed, de leegte in huis gebukt gaat, en haar mokkend verzekert dat het beter is dat Ata bij Roekmien is, dat zij moet studeren en dat het voor haar ingewikkeld wordt wanneer de jongen thuis is.

Maar wat moet zij doen? Hoe kan zij er een eind aan maken? Zij durft zich niet over Roekmien te beklagen. Hij zal haar vast niet geloven. Het onverschillig antwoord van de vrouw krenkt haar, maar zegt haar genoeg. Het geeft haar

het gevoel dat zij een buitenstaander is, dat zij weerloos is en op dit terrein niets te vertellen heeft. Roekmien kan zich verzekeren van de bescherming van haar vader. Het is bovendien háár huis. Aan de andere kant is haar opvallende schrik, een tijdje geleden, toch wel het bewijs dat zij rekening houdt met het meisje.

Nu zij over al deze dingen nadenkt vraagt zij zich af of zij niet wat lamelijk is geweest in haar optreden. Maar wat kon zij doen in haar kinderlijke afhankelijkheid die toch ook weer stuitte op de ondoordringbare aard van haar vader, zijn vage aanwezigheid, zijn verliefdheid op deze vrouw? Vooral het laatste maakte haar bang en onzeker en legde haar het zwijgen op door onmacht, opgekropte woede. Waar zou hij nu weer zitten? Uit ervaring weet zij dat hij vergeetachtig is en dat verjaardagen zaken zijn die hem onverschillig laten. De gewone dingen, op een onhandige manier beloofd, zijn weer snel vergeten. Zoals een paar nieuwe schoenen. Zij hoopte dat zij haar vader hier zou aantreffen en hem door haar aanwezigheid te herinneren aan zijn belofte. Daarom is zij niet naar huis gegaan, is zij niet met Selinha meegelopen. Zij wilde Ata ook graag zien.

Zij wordt ongeduldig. Boven haar kraakt de vloer onder de voeten van Roekmien. Zij hoort ze op de trap, verwacht dat zij beiden het atelier zullen binnenlopen. Als zij opkijkt, is het alleen Ata: schoorvoetend, in schone kleren, zijn haren nat gekamd langs zijn voorhoofd.

‘Waar is ze?’ vraagt het meisje zachtjes.

‘Buiten.’

Zachtjes slaat zij met haar hand op de zitting van de stoel.

‘Kom zitten,’ zegt S.

‘Kom zitten,’ zegt zij uitnodigend.

De jongen doet wat zij zegt. Zij staat op, loopt naar de tafel om het broodje uit haar tas te pakken.

‘Hier,’ zegt zij en geeft hem de helft.

Naast elkaar zittend op de stoel kauwen zij op het brood. Zij zijn eenzaam, zij zijn van elkaar vervreemd. Hun herkenningsvermogen wordt geregeld door een instinct. Hun

gesprekken bepalen zich tot die van primitieven: weinig woorden, blikken en gebaren. Zij wil dit niet. Zij kan die afstand niet verdragen. Hij is zo veranderd, zo schuw geworden in het ene jaar. Met moeite begint zij een gesprek over de school. Zij blijft vragen stellen, moet die wel zelf beantwoorden omdat hij alleen maar luistert. Zo nu en dan gaat het kleine hoofdje omhoog, terwijl hij zijn tong tussen zijn wang en onderkaak steekt. De stappen van Roekmien maken hem nog onzekerder. Hij schuift wat naar haar toe, houdt zijn hoofd schuldig gebogen, zijn handen samengevouwen tussen zijn knieën.

Roekmien, nu weer in het atelier, neemt plaats achter haar trapmachine. Zij staat meteen weer op, doet de radio aan en gaat dan aan het werk. Haar lange slanke vingers bewegen soepel om de bamboehoepel waarbinnen de naald de lijnen van de bloemfiguren volgt. Zij is klein en lijkt wel een meisje van achttien. Haar huid is gelig bruin, dun en glanzend. Het zwarte haar, samengebracht in een lange dikke vlecht, valt over haar grote ronde borsten. In een van haar neusvleugels een bloemetje van goud.

S. zit altijd bij het raam. Hier heeft zij niet alleen een goed uitzicht op de straat maar kan zij zonder inspanning de vrouw van opzij begluren. Het is een kwestie van een niet afgesproken bescheidenheid die zij met hun tweeën aan de dag leggen om elkaar in de gaten te houden. Het is geen toeval dat het meisje niet kijkt wanneer Roekmien dat wel doet en omgekeerd. Maar vandaag heeft het meisje die afspraak verbroken. Zij blijft kijken naar Roekmien. Zij wil haar blikken opvangen, haar tergen. Zij weet van zichzelf dat zij erg doordringend en vrijpostig kan kijken als zij dat wil. Het gebeurt ook. Roekmien slaat haar ogen haastig neer en vervolgt haar werk midden in het helse lawaai van de droevige zich in wanhoop en ellende ontladende Indiase muziek.

‘Heb je honger?’ vraagt Roekmien naar een tijdje.

‘Nee,’ liegt zij.

‘Wil je meer?’ vraagt Roekmien aan Ata.

Ata kijkt naar zijn zuster en schudt vastberaden het hoofd. De regen heeft opgehouden. Witte wolken drijven langs een zachtblauwe hemel. Naast hen wordt een raam opengegooid. Op het trottoir rammelt een fiets. Het is Ram, de zwager van Roekmien. De fiets wordt tegen het huis geplaatst, de bruine schooltas van de bagagedrager losgemaakt. Daarna verschijnt het smalle gezicht met de grote haviksneus boven de blinden van het andere venster.

‘Doe open,’ beveelt hij.

‘Ik kom zo,’ antwoordt Roekmien zenuwachtig en staat op. De grendel wordt lamlendig van de deur gedaan die ten slotte in tweeën opengaat. Ram ziet S. zitten, groet vriendelijk en vraagt of zij al lang hier is. Hij legt zijn tas op tafel. Het meisje groet hem koeltjes terug, kijkt even naar Ata en dan naar het verkeer op de weg. Voelt hij dan niet dat ik zijn hoffelijkheid doorzie? denkt S. Zij vertrouwt Ram niet. Zijn hemd nat op de rug, zijn haren verwaaid, ziet zij hem lopen van de tafel naar het andere venster waar hij blijft staan en over het weer klaagt. Roekmien vraagt of hij al gegeten heeft. Hij antwoordt dat hij bij zijn andere schoonzus is geweest. Zijn antwoord bevalt Roekmien niet. Er verschijnt een ontevreden uitdrukking om haar lippen; zij geeft een driftige trap op de machine. Ram maakt een grimas, knipoogt tegen S. alsof zij samenzweerders zijn en bukt zich om zijn schoenen uit te trekken. Als hij daar klaar mee is, gaat hij naar de keuken, duwt de deur open en is weg. Hij gaat zich boven verkleden.

S. heeft een hekel aan zijn superieure manier van optreden. Zij vindt de vriendelijkheid, de kruiperigheid, die hij aan de dag legt om haar tevreden te stellen afschuwelijk. Hij versterkt haar wantrouwen tegen de Soekhoes en de Ramessars in hun zakelijke betrekkingen met haar vader. Ram is al twee keer gezakt voor zijn mulo-examen. Niets zit hem zo dwars als het feit dat hij een slachtoffer is van cijfers. S., die met gemak studeert, beseft wel dat de onderworpenheid, waarmee hij haar uiteenzettingen over verschillende onderwerpen volgt, geveinsd is. Hij is afgunstig, in zijn manne-

lijke eer getast, gekwetst in zijn oosterse superioriteit. Hij bestormt haar, zodra zij hier is, met vragen en dwingt haar op een vleiende nederige manier plaats te nemen aan de lange tafel, om hem de natuurkundeformules, de grammaticale regels uit te leggen.

Hij zou zich desnoods voor haar voeten werpen om haar gunsten af te smeken. Ofschoon zij geen volbloed Hindostaanse is, zou het ook niet uitgesloten zijn dat hij haar ten huwelijk zou vragen om haar te onderwerpen en haar te bewijzen dat hij een man is en haar meerdere. Zij vindt zijn vriendelijkheid weezinwekkend en het kost haar grote moeite haar verachting voor hem te verbergen. Twintig is Ram en vastbesloten niet naar de rijstvelden in het district terug te gaan.

Een paar keer heeft hij haar naar de bus gebracht en zelfs gevraagd of zij zin had met hem naar de bioscoop te gaan. Zij antwoordde dat zij geen tijd had. Hij bleef aandringen. S., die wist hoe gierig hij was en die ook wel eens naar de bioscoop wilde, gaf ten slotte toe. Na afloop was zij in een vrolijke stemming, praatte, lachte, alsof zij naast iemand anders liep. Hij begreep haar verkeerd en deed in het donker van de straat een suffe onhandige poging haar te kussen. Opgeschrikt en helemaal van streek gaf zij hem een klap in het gezicht. De volgende dag maakte hij zijn opwachting in de buurt van de school. Hij smeekte haar niets tegen haar vader te zeggen. Die middag was zijn verstrooid. Zij kon zich niet op haar werk, haar boeken concentreren. Zij was nog nooit door een jongen gekust. Zonder dat zij erom gevraagd had werd van haar verlangd zich te verdiepen in iets waarvoor zij bang was, waarvoor zij zich geneerde en waarvan zij ook niets afwist. Dat is ook een reden waarom zij hem niet kan uitstaan. Ook vindt zij hem een tiran voor zijn schoonzusters, heerszuchtig en arrogant in de nabijheid van vrouwen.

Ram is weer beneden. Zij denkt opnieuw aan het incident in het donker, een maand of wat geleden. Zij vraagt zich af waarom hij hoe langer hoe vriendelijker wordt en komt tot

de conclusie dat hij zich niet wil laten kennen.

‘Zullen we samen studeren?’ vraagt hij.

Ata kijkt hulpeloos. Hij wil niet alleen gelaten worden. Hij weet dat zij, wanneer zij eenmaal begonnen is, geen oog meer heeft voor wat er om haar heen gebeurt. Zij verdiept zich met een zo grote ernst in haar boeken dat de tijd en ook de aanwezigheid van de jongen haar ontgaan. Dit is natuurlijk maar één kant van de zaak. Zij wil niet met Ram studeren.

‘Ik heb mijn huiswerk al af,’ liegt zij.

Hij glimlacht toegeeflijk en gaat achter zijn boeken zitten. Na een kwartier vraagt hij of zij hem een natuurkundesom wil uitleggen. Diep in haar hart is zij week en eigenlijk veel te menselijk om hem niet te helpen. Zij staat op en gaat tegenover Ram zitten.

‘Doe het licht aan. Het is donker,’ zegt zij kortaf.

Hij springt enthousiast op, loopt in de richting van de rekken en doet het licht aan. Een uur van inspanning gaat voorbij. Het is niet bij een enkele som gebleven. Op de wetten van de snelheid volgen de meetkundige reeksen. Hij moet het halen. Anders moet hij van school af. Dat betekent voor hem de terugtocht naar de polders in Saramacca.

Roekmien heeft haar borduurwerk gestaakt. Uit de keuken komt de geur van hardi en andere kruiden, die over de steen worden fijngewreven. Ata zit met zijn rug naar hen toe. Een poosje blijft zij nadenkend in zijn richting staren; zij voelt de woede opnieuw in zich opkomen. Zij buigt zich over het boek maar kan zich niet langer concentreren.

‘Wat doe je hier?’ vraagt haar vader. Hij is thuisgekomen in gezelschap van de Soekhoes en de Ramessars, zoals zij de twee mannen noemt. S. kijkt hem aan, beschaamd, haar ogen vol verwijten. Roekmien, die zijn stem heeft herkend, verschijnt in de tussendeur. Hij werpt haar een oppervlakkige blik toe. De vrouw knippert met haar ogen. Het is de blik van een ongeraffineerde samenzwering. Ziet Soekhoe dat niet? Is hij dan toch blind? Zij betwijfelt het. De man,

koolzwart, mager, het oogwit met bloed doorlopen, neemt achteloos aan de tafel plaats.

‘Breng eten, vlug,’ zegt hij korzelig tegen Roekmien.

Ramessar en haar vader volgen het voorbeeld van de heer des huizes en gaan zitten op de bank. S. is opgestaan, pakt haar boeken bij elkaar en stopt ze in haar tas. Zij is verlegen. Hij heeft haar beledigd in het bijzijn van de anderen, de vreemden, Ram. Wat doet zij hier? Niets natuurlijk. Hij heeft gelijk. Zij bestaat niet. Evenals de kleine Ata daar in de rieten stoel... Zij pakt haar tas op en werpt een laatste verachtende blik op de bruine aktentas. Hij is het vergeten. Hij zal het wel altijd vergeten. Zij zal hem niet aan zijn belofte herinneren. Nooit!

Zij is buiten. De lucht die zij inademt is koel. Het trottoir is drassig. In haar ogen prikken de teruggeperste tranen. Zij loopt met haar hoofd gebogen. Zij wil huilen. Zij voelt zich verloren, verward, vol wraakgevoelens. Ik ga niet naar huis, denkt zij. Ik wil weten wat de oorsprong is van al deze ellende die over ons huis is gekomen. Ik wil het weten. Ik... Zij ziet de bus aankomen, holt naar de halte. Zij is niet op weg naar huis, maar naar de zoveelste Ajodiadei.

Zij heeft haar ontmoet. Raadsels! Mysteries! Zij heeft ze niet kunnen oplossen. Voor haar, boven de zinken daken van de huizen, stijgt een grote bloeddoorlopen maan. Het is zeven uur precies. Nog geen twintig minuten geleden zat zij op het houten voetenbankje in het krot van Ajodiadei. Het gesprek. De foto's. Wat bedoelde de vrouw met de dingen die zij haar naschreeuwde? Wat heeft zij willen zeggen? Het raadsel vergroten? Zeker. S. kent Harynarain Hirjalie niet. Om een vergelijking te kunnen maken zou zij zijn eigenschappen moeten kennen. Heeft Ajodiadei bepaalde eigenschappen van haar grootvader in haar teruggevonden? Ongetwijfeld. Maar het is de vraag welke. De hele tijd dat S. in het krot zat, haar sarde, haar liet stikken in haar astmatische hoest, heeft de vrouw begrepen, dat er maar één manier was om het meisje van zich af te schudden en zich te verde-

digen, namelijk door het raadsel nog groter te maken. Maar waarom heeft zij haar binnengelaten? Op deze vraag kan S. alleen maar een volgende stellen. Waarom bestond er ondanks alles toch nog contact tussen haar en Radjkumarie? Het raadsel sluit als een vicieuze cirkel. Zij kan niet meer denken.

Zij steekt bij de winkel van de Chinees, die zij net verlaten heeft, de straat over. Van het verbindingsweggetje komt zij op de andere hoofdweg door rechts af te slaan. De lucht is nog koeler dan een paar uur geleden, toen zij het huis van Roekmien verliet. In de huizen langs het trottoir brandt licht. In haar ene hand draagt zij de tas, met haar andere hand voelt zij de foto's in de zak van haar rok. Onder het licht van een lantaarn blijft zij staan om ze te bekijken. Zij is opgewonden, ziet alleen de contouren van de slanke lichamen, de gezichten. Zij stopt de foto's weer in de zak van haar rok en loopt op haar gemak een stukje verder. De halte staat voor een luguber cafeetje met een smerige stenen vloer. De stemmen van halfdronken mannen en vrouwen overschreeuwen de Amerikaanse hit uit de jukebox: 'O my love, I'm hungry for...' Het licht is wazig. De zwarte kroeskoppen bewegen, de armen gebaren. Zij loopt een eindje terug. Er zijn weinig sterren. Auto's ronken op en af. Zij ziet de bus aankomen, loopt met vlugge passen naar de halte terug.

In de bus zitten alleen maar vrouwen. Er hangt een heterogene lucht van adem, Javaanse parfum en stank van zweet vermengd met de geuren van gedroogde vis en vruchten, die van en naar de markt zijn vervoerd. Het is de adem van het oerwoud, de krachtige omarming van de strijd op leven en dood, de chaos. Zij loopt door naar achteren. Voorin zitten twee luid pratende vrouwen met bonte hoofddoeken. De conducteur in kaki mengt zich in het gesprek, terwijl hij af en toe in het spiegeltje kijkt. Het onderwerp is de politiek, de armoe, het protest tegen de hoge, ongecontroleerde prijzen van de gewoonste dingen. Het is altijd hetzelfde onderwerp. In de bus. Op de markt. De ver-

kiezingen zijn niet ver meer. De ontevredenheid stijgt, de beloften worden vermenigvuldigd. De natuur herstelt altijd haar evenwicht. Altijd! Overal.

Hoor de vrouwen eens lachen. Hoe kunnen zij zo luid en aanstekelijk lachen, met de wc's op de achtererven, de met krantenpapier dichtgestopte naden en gaten in de door wormen aangevreten krotten? Hoe kunnen zij zo lachen? 'Woei! Woei!' weergalmt het door de bus. Och, waarom zouden zij niet lachen? Waarom zouden zij niet alles weglachen?

Zij kijkt uit het raampje. De wind blaast door haar losse haren. Na twintig minuten van gedachteloos rijden en suf voor zich uit kijken is zij aan het andere einde van de stad. Zij stapt uit. Op de banken van het Amandelbomenplein zitten mannen en vrouwen, rokend, genietend van het licht en de koelte van de maan. Zij moet, voordat zij thuis is, nog tien minuten lopen. Het zand langs de geasfalteerde weg knerpt onder haar schoenen. Zij passeert een hoek. Bij dit punt gaat het asfalt over in een brede zandweg met sloten en mahoniebomen aan weerszijden. 'Piep! Piep! Gr! Gr!' Het is het geluid van ratten, ritselend over het gras langs de berm en de sloot. Het geluid van kikkers, afgewisseld met het varkensachtige knorren van padden. Achter de hangalampoehagen brandt licht in de huizen. De stemmen waaien als een soort echo naar buiten en versmelten met het geblaf van honden uit alle richtingen van de omgeving en van de bruggen over de sloten tot een slaperig onderaards geluid. Zij beluistert haar vlugge stappen. In het zand ziet zij de bewegingen van haar schaduw tussen de dansende takken van de mahoniebomen langs de weg. Dit is haar leven: lopen, studeren en het huishouden doen in een huis waar een stilte heerst die dodend is, waar het leeg is alsof het nooit anders is geweest. Zo helemaal was het toch ook weer niet. En toch was er een groot verschil.

Zij slaat de hoek om. Voor haar ligt een witachtige zandweg, smaller dan de andere die zij zojuist heeft verlaten. Aan weerszijden zijn sloten met de geluiden van ratten,

padden en kikkers. Vleermuizen op zoek naar de purperrode sappige pommerak, sapatilles, manjes, rode en roze appels, spreiden en slaan hun donkere vleugels uit en vliegen van de ene boom naar de andere, piepend als ratten. Op dat geluid kondigt een uil zich aan met de stem die, volgens een Indiaanse mythe iemands dood aankondigt. S. voelt haar hoofd groter worden. Niet bang zijn, denkt ze. Zij bedoelen de dood van de vleermuizen. Zij versnelt haar pas.

De eerste huizen liggen ver achter de Hibiscushagen verscholen. Zij is bang, herademt bij het zien van twee vrouwen die in de verte aankomen. Zij heeft deze weg wel altijd willen vermijden. Ook overdag. De lange oplopende houten brug van de Chinese winkel aan haar linkerhand heeft iets obscuurs. De brug keert, hoewel in een heel andere vorm, telkens in een bepaalde droom terug. Telkens ook wordt zij met een gil wakker. Zij kan zich niet herinneren dat zij ooit in de winkel is geweest. Zij voelt zich er heen getrokken op een manier die haar bang maakt. Vaak heeft zij zichzelf bezworen nooit meer door deze straat te gaan. En toch schijnt zij het niet te kunnen laten. Zij slaat rechts af en is na vijf minuten thuis. Uit de open ramen van de woonkamer valt zwak licht. Haar vader is thuis. Niets in zijn gedrag verbaast haar. Hij leidt zijn eigen leven. Zij weet nooit wat hij het volgende ogenblik zal doen of waar hij naar toe gaat. Hij is even plotseling weg als dat hij terugkomt om zich op zijn zwijgzame autoritaire manier van haar doen en laten op de hoogte te stellen.

Zij is op de brug en gaat het dromerige door de maan verlichte erf op. Het is stil. Slechts het pruttelen van olie, afgewisseld met het knerpende geluid onder haar schoenen is hoorbaar. Hij is bezig te koken. Hij heeft dus niet bij Roekmien gegeten. Zou hij al lang thuis zijn? Bang dat hij haar een standje zal maken om het lange wegblijven en ook omdat het haar plicht is voor het eten te zorgen, weet zij niet hoe zij naar binnen moet gaan. Als een dievegge doet zij haar schoenen en witte sokken uit, duwt zachtjes de deur

van de keukengalerij open.

‘Waar ben je geweest?’ vraagt hij zonder van het petroleumstel op te kijken.

‘Een vriendin - om te studeren.’

Hij draait zich om, kijkt haar nors en onderzoekend aan. ‘Ik wil niet dat je zo laat op straat rondhangt.’

Zij wordt opstandig. ‘Ik zei toch dat ik bij een vriendin was.’

Zij trekt de deur van de trap open en holt naar boven, bang dat zij geslagen zal worden om haar antwoord. Als zij de deur van haar zolderslaapkamer achter zich dichtdoet ontsnapt haar een zucht van verlichting. Dan gooit zij de tas naar het vierkante tafeltje bij het raam, werpt zich op haar bed en begint, haar gezicht in het kussen verborgen, wanhopig, zachtjes te huilen. Al die tijd heeft zij met deze tranen rondgelopen. Eerst in het huis van Ajodiadei, toen bij Roekmien.

Minuten verstrijken. Dan staat zij op, droogt haar tranen met een punt van haar rok en haalt uit de zak de foto's te voorschijn. Zij strekt haar hand naar de muur en knipt het licht aan. Liggend op het bed staart zij naar de jonge gezichten die haar op hun beurt aanstaren uit een vreemd landschap. Man en vrouw staan tegen een grijze muur van steen. Een binnenplaats misschien? Het depot? Calcutta? Hun gezichten, gedeeltelijk beschaduwde door de volle takken van een boom die achter de muur staat, wekken de droevige indruk niet bij elkaar te horen. De poses zijn gedwongen. Het gezicht van Janakya, afgewend van de jonge Harynarain, is meisjesachtig bolrond. De ogen, half dichtgeknepen, waarschijnlijk tegen het felle zonlicht, staren futloos naar de fotograaf of naar een onheilspellende leegte. Het gezicht van de jongeman lijkt donkerder, is smal en ovaal. De mondhoeken zijn scherp en vallen samen met twee lijnen die bij de smalle neusvleugels beginnen. De ogen hebben iets tartends, iets superieurs, iets spottends en onverschilligs.

S. strijkt de foto's met een teder gebaar langs haar vochti-

ge wangen. Nieuwe tranen wellen uit haar ogen. Zij laat ze de vrije loop totdat zij tot bezinning komt. Waarom huilt zij eigenlijk? Vreemden zijn het, zelfs in de kleren die zij zo goed kent. Zij staat op en werpt de foto's achteloos op het tafeltje. Wat voor zin heeft het ze nog langer te bekijken? Zij heeft haar grootouders nooit gezien, nooit aangeraakt, ze heeft ze nooit tegen elkaar horen praten, tegen anderen, tegen haar moeder, tegen haar, tegen Ata. Zij zijn alle twee ontstaan, zij zowel als Ata, uit een nachtmerrie van situaties, uit een verleden waarvan zij niets weten. Ajodiadei is niet de enige overlevende, zoals zij altijd heeft gedacht. De overlevenden zijn zij zelf: S. en Ata. Het begin zijn zij zelf. Met hen begint een eigen geschiedenis. Hun eigen leven waarin zij voor en tegen zichzelf zullen getuigen met de dingen die zij van en over zichzelf weten. Al die anderen, die vóór hen hebben geleefd, zijn gestorven, opgegaan in een wereld van hongersnood, aardbevingen, heilige olifanten, heilige koeien, heilige apen en tempels. Gestorven zijn zij in de chaos van de tijd, van tradities. Van immigratie! Zij hebben niets achtergelaten. Alleen namen, nummers, namen die door duizend andere Indiërs, misschien wel miljoenen, gedragen worden. Harynarain en Janakya hebben zich geen rekenschap gegeven van hun daden. Zij lieten een kind achter, beiden op hun eigen verdorven manier. Waarom zal zij zich rekenschap geven van hun ellende, hun daden, de geestelijke moord van Radjkumarie, de zelfmoord van Janakya? Zij weet nu dat het zinloos is zich bezig te houden met deze zaken omdat ze een afgesloten geheel vormen binnen de tijd waarin ze zich hebben afgespeeld. Zij heeft ze niet kunnen ophelderen.

Maar er is nog een andere werkelijkheid om voor te vechten. Een die belangrijker is. De werkelijkheid van nu. De werkelijkheid die naakt is, zonder warmte of liefde, in een leeg stil huis met een schim die geld op tafel neerlegt, zich in zijn kamer opsluit, geld uit de buidel haalt, telt en nogmaals telt, tot diep in de nacht. Zij leven in een verband dat noodzakelijk is. En dat zonder een beetje vriendelijkheid,

zonder veel woorden, zonder de meest gewone dingen, zoals het bij elkaar zijn, een verjaardag... Zij zou niets liever willen dan hem de waarheid vertellen. Straks als zij beneden is.

Zij pakt de baddoek van de stoel en gaat ermee naar beneden. Aan het eind van de galerie trekt zij het deurtje open en dan achter zich dicht. Zij laat haar aluminium teil vol lopen, plaatst hem op het houten bankje en giet het koele water met een emaille kom over haar naakte lichaam uit.

Zij zit schuin tegenover hem. Het licht van de galerijlamp schijnt boven de damp uit de witte schalen met rijst, vlees en groene groente. Haar vader heeft twee kippen geslacht. Op zulke ogenblikken komt zij in opstand tegen zichzelf en wil zij hem vergeven. Maar hij is altijd te laat. Wanneer alles stukgeslagen is in haar en zij geen begrip of een excuus meer kan opbrengen voor zijn vergeetachtigheid, zijn onverschilligheid.

‘Roekmien zal de schoenen voor je kopen,’ zegt hij, opkijkend van zijn bord.

‘Ja,’ antwoordt zij.

Waarom moet Roekmien ze voor haar kopen? Zij kan het toch zelf? Er is zoveel dat zij zelf doet. Wat heeft Roekmien met hun leven uit te staan! Zij is een indringster. S. heeft nog andere vermoedens. Heeft zij iets te maken met het verdwijnen van de gouden armbanden uit de la van de leestafel in de woonkamer, de halsketting, de porseleinen kopjes en borden met roze rozen, de zalmkleurige, lila, groene en witte glazen kelkjes die zo konden glanzen? Ja, Roekmien bezoekt hem wanneer zij op school zit en maakt hun de dingen afhandig die voor haar het vroegere leven betekenen. Zij is een indringster! Een dievegge! Zij zal niet naar haar toegaan. Zij wil geen schoenen die door Roekmien worden uitgezocht.

‘Ik ga morgen naar Saramacca,’ hoort zij hem zeggen.

‘Ja,’ antwoordt zij.

‘Ik heb Soekhia gevraagd om hier te komen.’

‘Ja,’ antwoordt zij.

Soekhia is een oudere zuster van Roekmien. Zij komt altijd wanneer hij uit de stad is. In het begin sliep zij bij Roekmien thuis. Toen zij later weigerde, schakelde hij Soekhia in.

‘Komt Ata ook?’

‘Nee, hij gaat met me mee.’

Zij schraapt haar keel, slikt en opeens schieten de woorden uit haar mond. ‘Ik heb Ata pannen zien wassen. Hij was helemaal smerig.’

Hij kijkt verwonderd, nadenkend. ‘Roekminia zal zo iets niet doen,’ is zijn antwoord, terwijl hij zich over zijn bord buigt.

‘Ik zei dat ik Ata pannen heb zien wassen!’

Zij kijken elkaar aan. Het is de eerste keer dat zij ontdekt hoe mager zijn gezicht geworden is. Hij bijt op zijn tanden. S. weet maar al te goed wat dat betekent. Zij blijft hem strak aankijken; zij mag niet knippen met haar ogen. Anders zal hij haar slaan, middenin en dwars over haar gezicht. Zijn drift is geluwd. Hij buigt zijn hoofd naar zijn bord en begint te eten. Hij zegt niets meer. Zwijgend zitten zij achter hun borden. Buiten wordt het lichter tussen de stammen van de manjebomen, de sinaasappels en de guavebomen.

Het is voorbij, denkt ze, het is voorbij. Hij heeft mij niet geslagen. Is het omdat hij beseft wat er met het gezin aan de hand is? Het is niet belangrijk dat zij het weet. Zij haat hem, de bastaard zonder stamboom. Hij verspilt zijn energie tot diep in de nacht aan de Soekhoes en de Ramessars. Het is alsof hij zich moet waar maken, zichzelf moet bewijzen wat hij niet heeft: de naam van de blanke plantageopzichter en daarmee diens energie en zakelijk instinct. Het is de neger in hem die hem drijft tot zelfvernietiging en hem tot slaaf maakt van de listige vriendschap en schijnbare welwillendheid van dit Aziatische geboefte. Zij hebben hem nodig en dat is alles wat zij van hem willen. Zij weet niet

wat er met al het geld gebeurt. Zij weet niets. Behalve dat hij hun zijn vertrouwen schenkt en de zaken aan hen overlaat wanneer hij afwezig is. Zij behartigen de meubelzaak wanneer hij de oogst in het district gaat controleren. Zij zien toe op de oogst wanneer hij in de meubelzaak zit. Hij heeft een heleboel plannen die hij, hoe stom, met hen bespreekt om de mahonietafel in de woonkamer, bij de papieren, het geld. Zij komen binnen, doen hun schoenen uit en kruipen naar hem toe als slangen. Dan kan zij binnenlopen met glazen voor het bier dat zij opslurpen met een opvallende gulzigheid die alleen maar mogelijk is wanneer het geld niet uit je eigen zak komt. Hij gelooft in wonderen van de vriendschap.

Het verband in huis ontgaat hem nu veel meer dan vroeger. Toen was het de kleine rode koffer onder het bed van Ata. Daar werden de zilveren muntstukken, de kwartjes en de dubbeltjes, met een soort heilige toewijding vergaard. De dromer! S. heeft vaak bij het koffertje gezeten. Dan liet zij de munten tegen elkaar rinkelen door telkens een handvol omhoog te gooien. Het einde was dat de inhoud, bedoeld om grond te kopen, steeds dunner werd. Er moesten medicijnen worden gekocht. Het regende van de flesjes en medicijnen op de rekjes in de keuken. En op een dag was de koffer leeg, helemaal leeg, kort na de dood van Radjkumarie. Hij heeft niet geleerd uit zijn eigen verlies, waarvoor alleen hij aansprakelijk was, en vertrouwt zijn bezit toe aan vreemden, aan een man voor wie hij bang zou moeten zijn. Soekhoe!

Soekhia en Selinha

De nacht spreidt haar rijstwitte lakens steeds breder over en tussen de huizen uit. Het uitzicht uit het raam van haar kamer reikt tot diep in de erven naast hun huis en aan de overkant van de straat. Om de lampen van de lantaarns dansen vuurvliegjes. Beneden haar is het zand wit met heel donkere en duidelijk afgetekende plekje schaduw: de bladeren en de bloemen van de hangalampoehagen zijn beter te onderscheiden op de grond dan aan de takken. De jasmijn, de zinnia's en de poespoesteres dansen zachtjes ertussen. In een hoek van het erf ritselen de bladeren van de babydruif, de guave en de broodboom.

Zij zou willen opschrijven wat er in haar omgaat wanneer zij deze dingen ziet in een harmonie van rust, stilte, van volmaakte schoonheid, terwijl zij het gevecht levert met een wereld vol betrekkelijkheid, een wereld van afscheid nemen, van verdriet. Zij leest hartstochtelijk; andere lectuur dan de meeste meisjes uit haar klas die elkaar allerlei onbegrijpelijke en onverstaanbare dingen toefluisteren en opvallend zwijgen wanneer zij aankomt. Zij zeggen dat zij nog een groentje is en trekken haar plagend bij de vlechten. Na zulke kleinerende toespelingen voelt zij zich eenzamer dan ooit en werpt zich met verdubbelde energie op de woeste avonturen van Winnetou en Arendsoog. Zij verdiept zich in de poëzie van Tennyson, de Brownings of de Tachtigers. Zij herkent in hun werk de eenzaamheid, gebroken gevoelens in de volmaaktheid van het landschap. Ook nu wordt zij aangegrepen door een zacht en verdrietig gevoel. Zij zou iets willen zeggen, iets dat met haar te maken heeft. Zij zou dat iets vorm willen geven maar komt niet uit de verwarring van haar gevoelens.

Zij loopt weg van het raam, laat het muskietenkleed neer en kleedt zich uit.

Zij moet meteen in slaap zijn gevallen en nu, wakker geworden met een gil badend in het zweet, vraagt zij zich af hoe zij in het bed gekomen is. Zij probeert de richting van de deur te bepalen. Zij weet niet waar het hoofdeinde van haar bed is. Zij tast met een hand langs de muur, maar dan hebben haar ogen zich gewend aan het maanlicht dat door het glas boven het raam naar binnen valt. Zij gaat rechtop in bed zitten en herinnert zich de droom...

Zij weet niet hoe zij daar gekomen is. Maar zij is er. Voor haar is een lange, een heel lange brug. Er lopen mensen onder dunne sluiers. Zij zijn alleen maar zichtbaar door de voeten die zich verplaatsen. Opeens is zij naakt en loopt tussen twee mannen. Zij moet het schip halen. Zij rent naar het water, ziet het witte schip met zijn passagiers vertrekken. 'Breng me erheen,' smeekt zij de mannen in kaki, 'breng me erheen. Ik moet het halen.' Dan zit zij in een motorboot, nog altijd naakt, op weg naar het schip. Maar als zij de hoge golven ziet smeekt zij de mannen aan land terug te gaan. Dat is het ogenblik geweest waarop zij wakker werd.

Versuft kijkt zij de kamer rond. Zij kent deze droom. Hij komt steeds terug, maar altijd op een andere manier. Zij begrijpt er niets van, werkt zich uit de klamboe en gaat naar beneden om water te drinken. De wekker op de aanrecht wijst elf uur. Zij kan niet geloven dat zij zo kort geslapen heeft. Zij doet het licht van de galerij weer uit en loopt op haar tenen naar boven

Zij is wakker geworden door een grote witte vlek. Zij knippert met haar ogen tegen het zonlicht dat door het glas en de kieren van de blinden wordt gezeefd. Hoe laat zou het zijn? Zij heeft hem niet horen weggaan. De kippen, denkt ze. Zij moet ze nog voeren.

Zij loopt naar het raam, trekt de blinden omlaag. Zij kijkt naar buiten over het witte gordijn heen. Onder de sapotilleboom van het erf aan de overkant staan een paar jongens te roffelen op lege boterblikken. Zij bereiden zich voor op de

padvindermars over het erf en door de straten in de omgeving. Het is zaterdag en al laat in de morgen. De hitte van de zon drijft haar naar beneden, waar zij Soekhia aantreft. Zij is bezig rijst te koken. Zij glimlacht als zij het meisje ziet.

‘Om hoe laat is mijn vader weggegaan, Soekhia?’ vraagt zij.

‘Vijf uur.’

‘O,’ antwoordt het meisje en verdwijnt achter het deurtje om zich te wassen.

De aanwezigheid van Soekhia vindt zij niet hinderlijk. Zij praten tegen elkaar alsof zij dagelijks samen zijn. De vrouw is niet terughoudend, zoals haar zuster. Zij kookt, veegt het huis en het erf aan met een nauwgezetheid en ijver die haar blij maken, haar verwonderen want Soekhia hoeft het niet te doen. Haar aanwezigheid maakt de leegte in huis minder, minder onaangenaam. Door haar is S. te weten gekomen dat Roekmien en Soekhoe gedwongen werden met elkaar te trouwen. Zij vindt hem een tiran, een vrek die zich het geld dat Roekmien met borduren verdient, met een afschuwelijke willekeur toeëigent. ‘Het is een gunst van de goden,’ zegt zij, ‘dat zij geen kinderen hebben’. Roekmien heeft een hekel aan hem, vooral wanneer hij haar slaat in het bijzijn van anderen.

De sympathie van Soekhia blijft niet alleen bij woorden. Een paar keer heeft de vrouw haar meegenomen naar het district om het huwelijk van een nicht, een kennis of een ver familielid bij te wonen. Meestal in de droge tijd na de rijst oogst. Zij geniet intens van de eenvoud en de rust die er van het landschap tussen de lage ver van elkaar verwijderde districtshuisjes uitgaat. Ram is er haast altijd bij geweest en het gebeurt meer dan eens dat hij onverwachts naast haar staat en belangstellend vraagt of zij al gegeten heeft. Zijn geheimzinnige aanwezigheid, zijn manier van zwijgen, zijn blikken maken haar achterdochtiger. Zij voelt zich opgelucht zodra hij weer wegloopt en zich voegt in de kring van etende en pratende mannen, in het hooi op de

grond van de tent. Meestal zit S. niet tussen de vrouwen maar staat zij buiten de tent om de huwelijksplechtigheid binnen de kring beter te kunnen volgen.

De mystiek, de offers met rijst, water en manjebladeren hebben dezelfde meeslepende uitwerking op haar als de rust van het omringende landschap, de weilanden. Zij wordt er droevig van maar tegelijk vol hoop, vol verwachting. Ondanks alles wil zij leven, niet wanhopig zijn. Leunend tegen een zuil van bamboe, versierd met palmtakken en rode bloemen, gaat zij op in het ritselen van de bonte slingers boven het hooi, in de geur van brandende wierook en het parfum van de bruid en bruidegom, in de schittering van de gouden en zilveren draden, geweven door de witte sari van nylon die bij de schouders een sluier wordt en het gezicht van de bruid verbergt. Zij raakt gehypnotiseerd wanneer de voeten rood gekleurd worden en het gezicht van de bruidegom onder de sluier verdwijnt om de middenscheiding van het haar met sindur te kleuren.

Het toeval dat zich op een van die avonden heeft voorgedaan duikt af en toe op als een vluchtige herinnering aan iemand van wie je vermoedt dat hij iets te zeggen heeft. Wie was de jongeman en waarom keek hij met zulke vragende ogen? Zij kan zich die blik nog zo goed voor de geest halen en is in gedachten weer aanwezig op het huwelijk van toen.

De ceremonie is afgelopen. Op het geïmproviseerde podium in de tent dansen en zingen de spelers het Ramlila. Het is een koele avond. Zij zit naast een paar meisjes. Ze hebben het over een heleboel onbelangrijke dingen en lachen om de donkere voeten die afsteken tegen de met meel beschilderde gezichten van de dansers. Zij drijven de spot met elkaars dunne benen en giechelen om de wellustige bewegingen van de heupen. Zij slaat een muskiet dood, veegt met haar zakdoek het bloed langs haar been weg en kijkt verstrooid uit de tent. Opeens merkt zij dat zij wordt geobserveerd. Verlegen wendt zij haar hoofd af. Zij vraagt zich af of de blikken van de onbekende misschien voor het meis-

je naast haar bestemd zijn. Het is de eerste keer dat zij bij zich zelf gevoelens ontdekt van een heel ander soort dan zij tot nu toe gehad heeft. Maar zij wil het niet weten. Zij schaamt zich.

Later op de avond staat zij buiten bij een van de ramen van het huis. Hij loopt langzaam voorbij, terwijl zij iets tegen Soekhia zegt. Hij kijkt om en loopt terug naar een groepje mannen die in het halfdonker voor een aantal dicht op elkaar gedrongen bananestruiken met elkaar staan te praten.

‘Wie is het?’ kan zij niet nalaten te vragen. Soekhia lacht veelbetekenend. Zij strijkt haar over het haar en zegt dat zij nieuwsgierig is. Dan kijkt zij in de richting waar hij zich heeft opgesteld en zegt met een meewarig gezicht dat het een mohammedaan is. Hij heet Islam. S. haalt haar schouders op.

Er gebeurt niet veel in de loop van de morgen. Soekhia heeft de kippen gevoerd, het erf aangeveegd. Op de tafel staat haar bord, volgekwakt met stukjes kip van de vorige avond, rijst en gele erwten. Soekhia heeft zonder lepel en vork gedekt. S. eet met haar vingers. De vrouw doet hetzelfde, maar dan zittend, haar benen gekruist onder de wijde rok, op de vloer naast de tafel.

‘Weet je wie ik gezien heb?’ vraagt zij plagend.

S. fronst haar wenkbrauwen, schudt langzaam haar hoofd.

‘Islam.’

‘Wie?’

‘Zeg me niet dat je het vergeten bent.’

Het meisje glimlacht geheimzinnig.

‘Zijn broer gaat trouwen. Hij heeft ons uitgenodigd.’

S. antwoordt niet. Dit zijn niet de dingen waarmee zij zich wil bezighouden.

Soekhia, die blijkbaar plezier heeft in haar eigen fantasie, komt er weer op terug. S. glimlacht moeizaam. Het is haar manier van vriendelijk afwijzen.

‘Hoe oud ben je, Soekhia?’

Zij heeft deze vraag al zo dikwijls willen stellen. Het is

moeilijk de leeftijd van de vrouw te schatten. Het zware werk vroeger op de velden, de kinderen die zij gedragen heeft, hebben weinig invloed op haar gestel gehad. Zij is gezet maar niet plomp. De huid is glanzend, een beetje gelig door de doorzichtigheid van de donkere huid en nog strak bij de wangen.

‘Hoe oud denk je?’ vraagt zij, terwijl zij twee rijen zachtgele tanden ontbloot.

‘Ik weet het niet.’

Het gezicht van de vrouw wordt ernstig, melancholiek. ‘Veertig,’ zegt zij.

‘Veertig? Het is niet waar.’

‘Je houdt me voor de gek,’ protesteert zij en knijpt haar in een been.

‘Heeft niemand je dat ooit gezegd?’

‘Wie kijkt nog om naar een oude vrouw als ik. Islam?’

Zij beginnen beiden te lachen.

De morgen verloopt. Soekhia is naar de winkel van de Chinees op de hoek gegaan. S. zit boven haar huiswerk te maken voor maandag. Het wordt steeds heter in huis. Zij kan zich niet concentreren en staart gedachteloos voor zich uit. Waarom zal zij niet naar het huwelijk gaan? Waarom durft zij Islam niet te ontmoeten? Waarom is zij bang? Waarom schaamt zij zich? Schamen andere meisjes zich net als zij? De meisjes uit haar klas? Wat heeft zij daarmee te maken? Zij kan zich beter bij haar boeken houden.

Er wordt geklopt. Zij staat op, is met een stap bij het raam. Beneden staat Selinha. Zij zitten in dezelfde klas en studeren vaak samen. Selinha heeft heel grote ogen met lange zwarte wimpers die zij van haar vader heeft. Hij is mohammedaan, getrouwd met een creoolse.

‘Hé,’ zegt S. enthousiast en wenkt haar met een boek.

‘Hi,’ groet het meisje terug.

Zij holt naar beneden. Selinha staat voor het stoepje van de galerij. S. heeft haar geschiedenisboek bij zich en de grote zak met knikkers. Selinha kijkt bedrukt. S. is verwonderd. Selinha is altijd vrolijk, vol verhalen en leuke nieuw-

tjes over haar familie. S. denkt dat haar vriendin misschien toch boos is, omdat zij haar gisteren niet op haar verjaardag heeft gevraagd. Het zou vreemd zijn. Selinha wist dat zij niet thuis zou zijn.

‘Je bent toch niet boos?’ informeert zij.

Selinha geeft geen antwoord. Zij lopen het achtererf op. Op het houten bankje tegen de brede stam van de katahar, vol geelgroene borstvormige vruchten, nemen zij plaats. Soekhia is terug. Zij doet de deur en de ramen van de galerij wagenwijd open en gaat liggen op de papaje, die zij in de deuropening heeft uitgespreid. Het is half twaalf. S. slaat het hoofdstuk op over de Franse Revolutie. Selinha doet ongeïnteresseerd. S. stelt de eerste vragen. Selinha aarzelt telkens met haar antwoord. S. wordt wrevelig. ‘Als je niet wilt,’ zegt zij schouderophalend.

Selinha staat op, slaakt een diepe zucht en gaat weer zitten. ‘Ik moet je iets zeggen, Sita.’

S. neemt onmiddellijk weer naast haar plaats en luistert, haar hoofd gebogen, naar het droevige opwindende verhaal. Selinha beweert dat haar vader iets van haar omgang met Radji vermoedt. Hij heeft haar bedreigd met een pak slaag. Zij kan beter met een neger thuis komen dan met een vervloekte Hindoe.

‘O, ik wist niet... Heeft iemand je dan gezien?’

‘Je weet hoe het gaat. Mijn vader kent iedereen in de buurt.’

Selinha's vader is een kleermaker van in de veertig. Hij is twee keer getrouwd. Zijn eerste vrouw was een mohammedaanse. Toen leerde hij Selinha's moeder kennen. Op de kermis, beweerde Selinha. S. vindt de Abdulkhans een typische familie, erg royaal en loyaal denkend over familiebetrekkingen. Het huis van meneer Abdulkhan is altijd vol leven en vrolijkheid. Twaalf kinderen heeft hij, zes bij zijn eerste vrouw en zes bij Selinha's moeder. De eersten zijn meer bij hun vader dan bij hun eigen moeder thuis. Vooral de jongens. Volgens Selinha is haar moeder er ook van op de hoogte dat haar man de betrekkingen met zijn eerste

vrouw niet helemaal verbroken heeft. Zij, de moeder van Selinha, trekt zich daar niets van aan omdat meneer Abdulkhan zo'n dikke buik heeft. Selinha is spontaan maar zet S. vaak aan het werk om het verband tussen de dingen die zij vertelt te ontraadselen.

Zij kijken elkaar even aan. S. is gelukkig met het vertrouwen dat het meisje in haar stelt, maar ook verlegen omdat zij niet weet wat zij moet antwoorden of zeggen. Haar kennis gaat niet verder dan de passages in de boeken die zij leest.

‘Heb je dan niemand? Ik bedoel een jongen?’ onderbreekt Selinha de lange stilte.

‘Ik begrijp je niet.’

‘Zie je wel?’

‘Wat bedoel je?’

‘Is het waar wat sommige meisjes uit de klas zeggen? Ze zeggen dat je nog niet ongesteld wordt. Is het waar?’

‘Ongesteld? Wat bedoel je?’

En dan wordt zij op de hoogte gesteld. Gevoelens van haat, tegen haar eigen lichaam, en van schaamte doorstromen haar. Zij is woedend op Selinha.

‘Het is genoeg,’ zegt zij. ‘Het is genoeg.’

Selinha kijkt met een verongelijkt gezicht de andere kant uit. S. kijkt naar de deur van de galerij. Soekhia ligt er niet meer. Waar zou zij zijn?

‘Zal je het aan niemand zeggen, van die jongen?’ vraagt Selinha, haar gezicht nog altijd afgewend.

‘Aan wie zou ik het moeten vertellen?’

Er valt een korte stilte. In de deur verschijnt het gezette lichaam van Soekhia. Zij schiet haar tip-tip aan en loopt haastig naar hen toe. Zij is helemaal van streek. Zij vraagt de goden om hulp en uitkomst. ‘Hij is hier,’ zegt zij. ‘Mijn God, Abdulkhan is hier.’

Selinha kijkt het erf rond in de hoop een gat te ontdekken waardoor zij kan vluchten. Het is te laat. Meneer Abdulkhan, veel te kwaad om zijn dochter bij de brug op te wachten, stormt op het bevende meisje af, gewapend met een

stok en begeleid door zijn halve en volbloed mohammedaanse zonen. Hij grijpt zijn dochter bij de vlechten, duwt haar van achteren naar voren, terwijl hij haar met de stok aftuigt. Het meisje huilt, gilt en vraagt aan S. en aan Soekhia haar te helpen. S. kijkt wanhopig en met trillende wimpers van Soekhia naar Selinha en dan naar de jongens die geduldig en voldaan toekijken.

‘Geef ik je daarom te eten? Betaal ik je schoolgeld om mij schande te geven?’

‘Het is niet waar,’ huilt het meisje. ‘Het is niet waar.’

Op dat ogenblik verschijnt het behulde gezicht van haar moeder om de hoek van het huis. Zij was niet thuis toen meneer Abdulkhan zijn werk in de steek liet om Selinha te bestraffen. Zij gooit haar baskiet met groenten op de bank en probeert Abdulkhan tegen te houden. Zij snikt en smeekt hem tussen haar tranen door het kind te sparen. Zij verwijt hem dat hij echte baboenmanieren heeft en herinnert hem eraan dat het meisje voor haar examen zit. Ziet hij dan niet dat zij aan het studeren zijn? De man laat de vlechten van het meisje los. In optocht begeeft de familie zich naar huis. Zij laten S. en Soekhia in een bedrukte stemming achter.

Soekhia is naar haar man en kinderen teruggegaan. Het huis is weer leeg. Na het voorval onder de katahar gaat het haar hoe langer hoe meer ontbreken aan energie. Zij is verstrooid, onverschillig. Selinha is de hele week niet op school geweest. S. mist haar erg, durft haar niet op te zoeken. Zij is bang dat zij zichzelf in moeilijkheden brengt. Meneer Abdulkhan zou kunnen denken dat zij er ook bij betrokken is. Hij zou haar kunnen weggagen of haar vader opzoeken. Dan is het haar beurt. Zei haar vader niet dat zij de laatste tijd zo lang van huis wegbleef? Zij begrijpt nu wat hij bedoelt. Zij weet wat er met haar gebeurt, wat er zich aan het ontwikkelen is. Daarom is zij zo verstrooid. Wrevelig door de toespelingen van haar vader, de voorlichting van Selinha. De attenties van Islam.

Op een middag aan het einde van de week komt zij de moeder van Selinha tegen. S. heeft boodschappen gehaald bij de Chinees en is op weg naar huis. Selinha's moeder zegt dat zij speciaal van huis is gegaan om haar te vragen waarom zij wegblijft.

‘Ze is toch niet ziek?’ vraagt het meisje met een licht schuldgevoel.

De vrouw glimlacht. ‘Gelukkig niet. Maar ze schaamt zich zo.’

S. is blij dat alles weer in orde is. Zij heeft Selinha zo gemist. Zij draagt haar tas naar de keuken, doet de galerij op slot en gaat met de vrouw naar het huis van meneer Abdulkhan.

In de dagen die volgen denkt zij voortdurend aan Ata. De afgelopen week heeft zij zich ook al met hem beziggehouden. Het irriteert haar dat haar vader niets over de jongen zegt. Heeft hij Roekmien om rekenschap gevraagd? Na die bewuste vrijdag heeft zij de vrouw niet meer teruggezien.

Het is zaterdag, acht uur. Zij hebben gegeten. S. is bezig de keuken op te ruimen. Haar vader zit in de woonkamer aan de vierkante mahoniehouten tafel die glanst onder het licht van de witte lamp. Hij zit, zijn hoofd voorovergebogen, te schrijven. Verdiept in zijn aantekeningen merkt hij niet dat zij in de deur staat.

‘Wanneer komt Ata thuis?’ vraagt zij.

Een lichte schok gaat door zijn magere schouders. ‘Waarom laat je me niet met rust? Je bent nooit tevreden. Waarom ben je niet bij Roekminia geweest?’

‘Omdat ze niet mijn moeder is!’

Het antwoord is eruit nog voordat zij het weet. Er staat haar maar een ding te doen: de deur uit rennen. Zij doet een paar stappen achteruit, terwijl hij zich opricht, maar blijft op haar plaats staan als zij ziet dat hij naar zijn kamer loopt.

Een uur later is zij boven. Zij zit voor het tafeltje, niet in staat iets te doen. Zij verveelt zich. Zo zit zij wel een half uur lang, totdat het rammelen van een paar fietsen op de

licht hellende brug de komst van de Soekhoes en de Ramessars aankondigt. Met een haastige sprong doet zij het licht uit en gaat liggen. Zij weet wat er volgen zal. Hij zal haar roepen om bij de Chinees bier te halen. Waarom laat hij haar niet met rust? De deur van de trap gaat zachtjes open. Heeft zij het niet gedacht? Waarom laat hij haar niet met rust?

‘Sita?’

Zij houdt zich doodstil onder het laken, haar handen tegen haar oren.

‘Waarom geef je weer geen antwoord? Je moet bier halen.’

Zij geeft geen antwoord.

‘Sita,’ klinkt het bevelend.

‘Ik kom,’ schreeuwt zij hem toe.

Het bier is gehaald. Zij draagt glazen aan, zet ze met een verveeld gezicht op tafel. Ramessar zegt dat Soekhia waarschijnlijk morgen komt om haar te vragen of zij meegaat naar het huwelijk van Azaat. Soekhoe beloert haar van opzij, achterdochtig, onzeker. Zij herinnert zich niet dat zij ooit een woord hebben gewisseld. Ramessar is spraakzamer. Hij houdt zich schuil achter zijn knappe ascetische gezicht en wekt op het eerste gezicht de indruk dat hij geen vlieg kwaad doet. Maar S., die hem lang genoeg heeft geobserveerd, weet met welke gretigheid zijn handen naar het geld grijpen, iedere zaterdagavond wanneer zij hier zitten om het weekloon in ontvangst te nemen. Dan verandert de vriendelijke aanhalige blik uit zijn ogen en is hij een ‘zakenman van groot formaat’. Zijn hebzucht, de manier waarop hij het geld natelt, alsof hij haar vader op een vergissing wil betrappen, beangstigen haar. Maar wie is zij om dat te beoordelen.

Haar vader lacht. Zo hoort zij hem alleen maar op zaterdagavonden lachen. Wanneer heeft hij ook weer tegen haar gelachen? Nooit! Anders zou een gesprek vanzelfsprekend geweest zijn en kon zij hem waarschuwen voor het te laat is. Haar intuïtie zegt haar dat die dag niet ver meer af is.

Gisteren nog heeft zij in zijn aantekeningen gesnuffeld. Er stond onder bepaalde berekeningen dat de uitgaven niet klopten. Kort voor de komst van de Soekhoes en de Ramessars zat hij weer verwoed aantekeningen te maken. Zij hoort hem lachen. Of kan hij het nog niet verwerken dat hij bedrogen is? Zoekt hij de vergissing bij zichzelf? En stel je voor dat zij de moed opracht, terugliep om hem te vragen of hij nog niet beseft dat hij tussen een stel schurken zit! Stel je voor! Nee, hij zou niet naar haar verhalen luisteren.

De avond gaat voorbij. De lucht is donker, vol sterren. In de meeste huisjes brandt nog licht. Op andere dagen van de week worden de ramen al om acht uur en soms eerder dichtgeslagen. De straat is dan uitgestorven. Het licht van de lantaarns wekt de gedachte aan zoeklicht. Zoeklicht naar mensen. Maar vandaag is het zaterdag. Het huis is vervuld van vrolijke stemmen. De lach van Ramessar wordt met de minuut luider. Het is om krankzinnig te worden van de stilte op haar kamer, de stemmen uit haar boeken, het drama dat zich beneden voltrekt. Opeens laat zij zich gaan en begint tegen de deur van de kamer te bonken. Zij slaat er wild op los, als een bezetene. Nu zal hij háár toch ook wel horen, niet? Zij bestaat. Zij is boven. Zij is altijd boven. De rest? Welk amusement kent zij behalve de kermis, een keer per jaar, de huwelijksceremonies, de school? Selinha?

De deur naar de trap gaat met een ruk open. ‘Ben je gek geworden?’ vraagt hij.

Zij luistert niet. Zij bonkt totdat haar vingers branden van de pijn.

‘Doe de deur open,’ zegt hij als hij boven is.

‘Ga weg,’ antwoordt zij. ‘Ga weg.’

Zij hoort de treden kraken. Tranen stromen langs haar wangen. Hij heeft haar gehoord. Nu zal hij er toch rekening mee moeten houden dat zij geen schim is en ook Ata niet. Zij gaat zitten, haar hoofd op het blad van de tafel. Zij heeft hoofdpijn en een zwaar gevoel in haar benen. Zij staat op om zich te verkleden. Tot haar schrik voelt zij dat haar dijen kleverig zijn. Zij begrijpt het, pakt haar schoenen

en sluipt het huis uit. Zij gaat naar de familie Abdulkhan.

‘Kom binnen,’ zegt de kleermaker. ‘Wat? Heb je gehuild?’

‘O,’ antwoordt zij suf. ‘De honden. Ze wilden me bijten.’

‘Selinha,’ roept hij. ‘Sita is hier.’

‘Sita?’ klinkt de stem van het meisje verbaasd. Zij haast zich uit de keuken naar de woonkamer waar S. staat te wachten.

‘Heb je gehuild?’ vraagt zij met grote ogen.

‘De honden,’ antwoordt S.

Selinha gelooft haar niet. Zij vindt het vreemd dat S. haar op dit uur is komen opzoeken. Zij is dat niet van haar gewend en troont haar mee naar de keuken. Haar moeder staat bij de aanrecht. Zij draait zich om, kijkt gealarmeerd naar haar benen.

‘Ze hebben je toch niet gebeten?’ vraagt zij.

‘Nee,’ zegt S.

‘Het is toch een ellende met die beesten van honden,’ zegt Selinha's moeder verstoord. ‘Ga zitten.’

S. krijgt de schrik van haar leven.

‘Ik blijf niet. Ik kwam je wiskundeboek lenen. Ik heb het op school vergeten.’

Selinha bekijkt haar met vreemde ogen, wenkt haar met haar hoofd om mee naar boven te gaan. Haar moeder laat een onderzoekende blik op het tweetal rusten, draait zich om en raspt de kokosnoten verder.

‘Ga zitten. Je mag ook op mijn bed zitten als je wilt,’ zegt Selinha.

‘Nee,’ zegt zij met een afwijzend gebaar van haar hand. ‘Ik kan niet. Het is... Ik geloof dat het gebeurd is, Selinha.’

Selinha springt van het bed, rent naar beneden om haar moeder te waarschuwen. Beneden klinkt de ontdane stem van de vrouw, die God aanroept. S. vindt zichzelf belachelijk.

De volgende morgen is Soekhia bij haar. Zij ligt met koorts in bed. Ook Selinha is bij haar. Zij heeft vermicellisoep met kip voor haar meegebracht en een bos rode rozen met takjes

groen uit hun tuin. Soekhia blijft niet lang. Na een uur vertrekt zij met de belofte dat zij gauw weer terugkomt. Haar vader weet niet dat zij ziek is. Hij is weggegaan toen zij nog sliep en niet wist dat zij koorts had. Zij is blij dat Soekhia nogal vroeg hier was. Anders zou zij zelf de kippen moeten voeren. Hij mag er niets van merken, denkt ze. Zij schaamt zich en wil niets liever dan weer beter zijn, buiten op het erf lopen, weg uit de hitte van de kamer.

Selinha is terug met een glas water. S. slikt een aspirine en gaat weer liggen met haar gezicht naar het plafond. Hij is weggegaan en zij weet niet wanneer hij terugkomt. Maar hij kan elk ogenblik thuis zijn. Hij blijft nooit lang weg wanneer zij alleen is. Het is zijn manier van beschermen, zich verantwoordelijk voelen. Een half uur gaat in stilte voorbij.

‘Zal ik iets voor je halen?’ vraagt Selinha.

S. schudt haar hoofd. Zij heeft geen trek.

‘Een glas water?’

S. knikt. De deur naar de trap gaat open. Hij is terug. Hij heeft hen gehoord en vraagt wie er bij haar op bezoek is. Selinha roept hem toe dat zij het is en gaat naar beneden om het glas water te halen.

‘Moet je niet koken?’ vraagt zij een minuut later.

‘Soekhia heeft al gekookt,’ antwoordt S. met een zachte stem. Vervolgens zegt zij: ‘Doe de deur dicht. Ik wil niet dat hij ons hoort.’

Het meisje doet wat zij vraagt en gaat met een ernstig gezicht zitten. ‘Weet je,’ zegt zij. ‘Ik vind je erg vreemd. Hoe zal ik het zeggen? Gisteravond toen je daar stond had ik de indruk dat je hulpeloos was. En tegelijk ook weer niet. Je was zo ver weg, zo onbereikbaar, alsof je je ertegen verzette. Waarom eigenlijk? Wij kennen elkaar al zo lang. Mijn moeder zegt dat zij het begrijpt. En toch. Je hebt me nooit iets van je zelf verteld. Dat ik het nu moet zeggen.’

S. staart met droge lippen voor zich uit. ‘Je hebt gelijk, Selinha. Maar doe geen moeite. Voor sommige dingen kun je geen woorden vinden. Ik hoop niet dat ik je beledig.’

Selinha schudt haar hoofd.

‘Ik begrijp je niet.’

‘Zeg je op school dat ik ziek ben?’

‘Natuurlijk.’

S. sluit haar ogen. Zij heeft erge hoofdpijn. Zij is, zover zij het zich herinnert, nog nooit zo ziek geweest. Zij doet haar ogen weer open. Zij mag niet toegeven. Anders ziet zij weer het rad voor haar ogen draaien, steeds sneller en steeds verderweg, haar meezuigend in een zwarte diepte. Zij richt zich op en wijst naar de muur, naar het portret van haar moeder. Haar ogen zijn beneveld van de koorts. En toch ziet zij haar duidelijk zitten, haar slanke handen gekruist op haar schoot. Zij ziet het gouden bloempje, het vergeet-mij-nietje in haar neusvleugel. En dan ziet zij niets meer. Selinha die haar met een angstig gezicht observeert, springt van haar stoel en duwt haar zachtjes achterover.

‘Zal ik je vader roepen?’

‘Ik smeed je, Selinha. De dokter zal hem alles vertellen. Ik schaam me, nou weet je het.’

‘Hier, slik er nog een.’

‘Geef me er twee tegelijk. Ik moet beter worden,’ fluistert zij op gejaagde toon.

Selinha is weg. 's Avonds komt zij terug. Zij heeft een flesje bij zich met een groenachtige vloeistof. Het drankje is door een buurvrouw van haar moeder bereid. S. vraagt niet wat het is, drinkt in een lange teug het bittere vocht op. Daarna kruipt zij weer onder het laken en hoort de stem van haar vriendin als een verre echo in het licht van de ondergaande zon... Er wordt zacht geklopt en dan harder, steeds harder... Maar er is niemand... Door de stilte klinkt de stem van een vrouw die om water vraagt. ‘Waarom mag ik je niet zien?’ vraagt zij. ‘Zo kan ik je geen water geven. Waar zijn je handen? Waar is je gezicht?..’

Zij wordt met een schrik wakker. Haar haren, haar rug en haar buik zijn drijfnaat van het transpireren. Waar is Selinha? Hoe laat is zij weggegaan? Zij herinnert zich het drankje. O, ja. Het was erg bitter. Zij kreeg er een wrange tong

en keel van. Daarna moet zij in slaap gevallen zijn. Of nee. Selinha vroeg nog iets over de kippen, liet de klamboe neer en draaide het licht uit.

Zij heeft dorst. Zij wil drinken. Een heel glas vol. Zij bevoelt haar keel. Hij voelt niet zo heet meer aan. Maar zij durft het bed niet te verlaten. De gedachte aan de droom maakt haar bang.

De kamer wordt schemerachtig verlicht door de eerste zonnestralen. Zij huivert onder het laken. Achterop het erf en in de hokken van de buurt kraaien de hanen. In de bomen rondom het huis bereiden de vogels zich voor op het ochtendconcert. Lui eerst en dan heel langzaam zetten de kelen zich in en opeens versmelten het piepen, het kijven, het roepen van de blauwtjies en de grietjebie tot een luide adembenemende melodie. Zij sleept zich met het laken uit de klamboe, slaat het over haar nachturk en gaat voor het raam staan. De koorts is minder geworden. Maar zij voelt zich nog slap, een beetje wankel op haar benen. Zij mag er niet aan toegeven. Niet terwijl hij thuis is. Zij moet doen alsof alles zijn normale gang gaat. Zij moet naar beneden, zich wassen, de kippen voeren, de tafel dekken en wachten totdat hij weg is. Zij kijkt naar de lucht. Het is een gewoonte geworden, een ceremonie van iedere morgen. Vroeger stonden zij samen op. Zij en haar moeder. Daarna kreeg zij iedere ochtend het gevoel dat haar keel werd dichtgesnoerd wanneer zij de geur van de tomatenbloesems naast de kippenren rook. De pijn is minder geworden. Zo nu en dan wordt ze weer hevig maar ze is toch nooit meer zo verstikkend.

Zij is buiten bij de kippen. Achter de daken van de huizen en het groen van de bomen richt de zon een bloedbad aan. Het is vijf uur, het aangrijpendste uur van de dag. De eerste geluiden van de mensen in de huizen hebben iets van heel ver weg en tegelijk iets van een nabije aanwezigheid, wanneer een deur of een raam wordt opengezet. Zij doet de hokken open, bevoelt de hennen en sluit ze weer op zodra

zij het ei voelt. De andere kippen zonder het begeerde ei, stuiven luid kakelend op uit de verslachte greep van haar handen. De uitbundigheid van de vrijheid, de strijd om het voer nemen hun ware omvang aan als ook de hanen worden losgelaten. Het gekakel wordt een strijd op leven en dood.

De bladeren ritselen. Op het erf met de sopropó's en de peulen van de sim, rankend tegen een hutje van stokken, schraapt meneer Habib zijn keel. Licht brandt in de keuken en valt door de nauwe kieren van het raam naar buiten. Zij hoort het water lopen, terwijl de man zijn keel en tong van het speeksel en het slijm van de afgelopen nacht reinigt. Dan hoort zij zijn stem zoals iedere ochtend. Meneer Habib bidt tot Allah. Zijn gebed is de voorbode van het luiden van de kerkklok, een paar straten hiervandaan. 'Allah! Allah! Allah is groot.' Zo vervolgt hij zijn gebed en roept de slapers wakker.

Om zeven uur is haar vader weggegaan. Zij ligt in bed te lezen. Na een tijdje doet zij het boek dicht en valt in een diepe slaap. De slaap zonder dromen, zonder angst. Verwonderd doet zij haar ogen open als zij opeens klaar wakker ligt. Zij moet door een heel bescheiden zacht geluid wakker gemaakt zijn. Zij is niet geschrokken maar voelt een lichte schok als zij het gezicht van Selinha in de deur ontdekt.

'Hoe ben je binnengekomen?' vraagt S. slaperig, verrast.

'Ben je het vergeten? Je gaf me de sleutel mee.'

'O, ja. Ik weet het weer.'

S. gaat in bed zitten, vraagt hoe laat het is, alsof zij nog een heleboel dingen moet doen. Selinha schudt wijselijk haar hoofd, gaat op een stoel zitten en antwoordt dat het pas elf uur is geweest.

'Hoe was het op school?' vraagt S. nieuwsgierig.

'Niets bijzonders. Soeur Theresia wilde eerst een heleboel dingen weten voor ik weg mocht.'

'Ik heb maar één definitie voor nonnen.'

'Welke?'

‘Dat ze stinken.’

Selinha schiet in een luide lach.

Juni 1952. Het leven met zijn traag tempo, de onopvallende veranderingen. Over de radio worden de doden omgeroepen, de diefstallen van kippen en fietsen, de inbraken, de moorden. Er wordt geroddeld. De bladeren van de bomen vallen af; de jonge blaadjes springen weer snel op uit hun knoppen en staan er lichtgroen bij met het effect dat ze er altijd geweest zijn.

De dagen en de nachten wisselen elkaar af met de hitte, de regens. Zij jagen de mensen uit hun huizen. Zij jagen ze de straat op, naar de stoepen voor het huis dat zij bewonen. Zij jagen ze uit de krotjes naar de stoepen van de Chinezen, naar de ingangen van de erven om koelte te zoeken. De regens houden ze binnen achter gesloten ramen, jaloezieën en blinden, totdat de zon weer aan de hemel verschijnt en de hitte hen opnieuw onderwerpt aan de traagheid van hun lichaamsbewegingen. Niemand heeft haast.

Zij is niet lang ziek geweest. Het drankje en de wil om weer gauw beter te zijn hebben haar de dag na het gesprek met Selinha het bed uitgedreven. Zij is naar school gegaan om weg te zijn uit de leegte van het huis. Selinha bezoekt haar nu geregeld. De zorgen van het meisje, haar belangstelling en ook de bezoeken van Soekhia hebben een verandering in haar gevoelens teweeggebracht: zij is nu minder terughoudend tegenover hen. Hun bewijzen van vriendschap stemmen haar vrolijk, opgewekt en dankbaar. Zij is nu beter op de hoogte van hun bezigheden, hun dagelijkse ervaringen. Zij weet ook dat de slagen van meneer Abdulkhan geen einde hebben gemaakt aan de verliefdheid van Selinha op Radj. Zij is verliefder dan ooit tevoren. Zij vindt ook dat Selinha zich hoe langer hoe bewuster wordt van haar vrouwelijke charmes. Zij verft de onderrand van haar mooie grote ogen zwart met kadjel en trekt de rode ceintuur van plastic strakker om haar smalle taille boven de brede heupen.

Met het examen in het vooruitzicht werken zij middagen achtereen in de schaduw van de brede katahar aan het tafeltje, dat S. uit de loods van haar vader heeft gehaald. Selinha eet vaak bij haar thuis. 's Avonds na het bad studeren zij verder op haar kamer boven. Op een middag is zij weggebleven zonder een berichtje te sturen. S. maakt zich zorgen en zit zich dood te vervelen. Zij doet haar boeken dicht. Zij is van plan haar werk in de keuken gauw af te maken en Selinha op te zoeken.

Zij staat op het punt de deur uit te gaan als zij het meisje ziet aankomen. Zij glimlacht. Selinha glimlacht niet terug. Haar ogen zijn gezwollen; de kadjel is wat uitgelopen. S. duwt de galerijdeur open en troont haar mee naar boven. Wat moet zij zeggen? En hoe? Niemand heeft haar ooit om raad of hulp gevraagd. Zij is verlegen. Selinha gaat op de stoel zitten, verbergt haar hoofd achter haar handen. Zij huilt zachtjes, snikt. S. weet zich geen raad met haar figuur. Zij holt naar beneden en keert terug met een glas suikerwater. Selinha neemt het glas van haar aan, drinkt een slok en zet het glas op tafel. Dan droogt zij haar tranen met een punt van haar rok en vertelt wat er zich zojuist bij haar thuis heeft voorgedaan.

‘De ouders van Radj zijn erachter gekomen,’ zegt zij.

‘Heeft je vader je geslagen?’ vraagt S.

‘Ja... Het was een hele scheldpartij van beide kanten.’

‘Ze zijn dus bij je vader geweest.’

‘Ja. In optocht zoals het gaat. Ze stonden op de brug. Mijn vader werd uitgemaakt voor koeienvreter. Wij scholden ze uit voor varkensvreter. Mijn moeder werd niet gespaard. Ze scholden op de negers.’ Selinha buigt haar hoofd. ‘Mijn moeder heeft ze flink uitgekafferd natuurlijk. Ze zei dat Hindoes slordig zijn en dat ze liever hun privaten konden gaan schoonmaken. Ze hebben mijn vader een schurk genoemd. Alle mohammedanen zijn schurken, zeiden ze. “Moordenaars,” zei mijn vader. “Jullie doen niets anders dan je vrouwen met houwens afslachten.”’

‘Wat ga je nu doen?’ vraagt S.

Zij kijken elkaar aan zonder iets te zeggen. Een auto gaat langs. Selinha staat op en gaat staan voor de smalle wandspiegel. Met voorzichtige vingertoppen veegt zij het morsige zwart van haar oogranden weg. Het fettige roet lost zich geleidelijk op in het glanzende bruin van haar huid. Met een moedeloos gebaar draait zij zich om alsof haar eigen ijdelheid haar irriteert.

‘Denk je dat Radj wegblijft?’ vraagt zij.

‘Ik weet het niet,’ antwoordt S. ‘Ik weet niets van deze dingen.’

‘Het wordt tijd.’ Selinha zegt dit met een ernstig, volwassen gezicht. S. voelt zich niet op haar gemak. Zij wil dit soort gesprek vermijden, en knipt het licht aan. Dan beginnen zij te studeren.

Om zeven uur merkt zij dat Selinha verstrooid is. Al een paar keer is het meisje opgestaan en naar het raam gelopen. S. constateert bij zichzelf dezelfde nervositeit wanneer het tegen achten loopt. Selinha zit verstrikt in een net van leugentjes en smoesjes, die zij haar ouders op de mouw speldt. S. is er bij betrokken, omdat zij thuis vertelt dat zij af en toe naar school terug moeten, 's middags, om er boeken te kaffen of bepaalde lessen te volgen. Zij vindt dat Selinha te veel risico's neemt en wordt bang en onzeker bij de gedachte dat meneer Abdulkhan naar haar vader zal gaan om het tweetal in hun ijver te controleren en zo achter de waarheid te komen.

S. observeert met een aandachtig gezicht het meisje, dat voor het raam staat, haar gezicht gedeeltelijk gevangen in het licht van de lantaarn aan de overzijde van de straat. Zij heeft geen studieplannen voor later, hoewel zij allesbehalve dom is. Ik mag haar, denkt S. Maar zij is zo heel anders. Of zit het hem juist daarin dat ik haar mag? Een langgerekt gefluit uit de verte onderbreekt de stilte, haar gedachten. Snel draait Selinha zich om. Haar ogen hebben een wild glanzende uitdrukking.

‘Zal ik toch gaan?’ vraagt zij op gejaagde toon.

‘Ik weet het niet, Selinha.’

‘Je vindt het toch niet erg?’

‘Nee, waarom?’

‘Tot morgen dan.’

‘Ja, tot morgen.’

Zij holt naar beneden. S. hoort de stem van haar vader die terug groet, de stappen van Selinha over het erf. Zij kan haar nieuwsgierigheid niet bedwingen, is met een zachte, katachtige sprong bij het raam en ziet haar vriendin verdwijnen in het halfdonker van de straat, haar heupen zacht wiegend onder de plooiën van haar popperok, haar rubber sandalen knerpend in het witachtige zand.

De grote regentijd. Zoetjesaan is er een eind gekomen aan de middagen onder de katahar. De lucht is akelig grijs; de aarde zit vol plassen en is papperig en zwart tussen de stammen van de bomen en tussen de stengels van de kottomissies en de poespoesteres op het erf. Het water in de goot overstroomt de laag gelegen erven uit de buurt en zet de bewoners aan het werk. De ondergelopen bruggetjes worden naarstig verlengd met ruwe planken, gelegd op stenen of houtblokken om de voeten en benen zoveel mogelijk droog en moddervrij te houden. Alleen de kinderen trekken zich van al deze voorzorgsmaatregelen niets aan. Uitgerust met stokken en oude, versleten rieten manden, zitten zij na de bui op de rand van de bruggetjes. Door een of meer van hen worden de visjes naar de ‘fuiken’ toegezweept. Sommigen vangen kwallen met hun handen. Naakt staan zij onder de grote lekkages in de dakgoten, rennen gillend en krijsend de huisjes binnen zodra het begint te donderen of als het bliksemt. Gewoonlijk volgt een algemeen doordringend gehuil. Zij krijgen een warm pak slaag op hun blote billen omdat zij de vloeren nat maken en hun moeders onnodig werk bezorgen.

Selinha en S. studeren middag na middag, avond na avond, onder het licht van de lamp boven het tafeltje in een vochtige kilte die door het hout naar binnen dringt. Het leven gaat gewoon door. Een voor een worden de deuren

dichtgetrokken en later weer opengezet als de bui minder wordt en er aan de horizon een scharminkelig stukje blauw verschijnt. Zij gaan naar school, naar de markt, worden overvallen door de regen en schuilen onder een balkon of het afdak van een Chinese winkel. Om half zeven branden de lantaarns en om acht uur wordt Selinha opgefloten. S. ziet haar weggaan onder de oude, zwarte paraplu van meneer Abdulkhan, terwijl de padden en de kikkers om het hardst schreeuwen en in het water springen. Tjoep! Tjoep!...

Op een zaterdagavond (Selinha is nauwelijks weg) staat zij, moe van het studeren, gedachteloos te luisteren naar die geluiden om haar heen. Nu het niet regent klinken ze heftiger, driftiger. Het is alsof de kikkers en de padden elkaar een zelfde plekje in het overvloedige water betwisten. Een argeloze sprong in het gras en zij zijn een kostelijke maaltijd voor de uil of de jorkafowroe, de witte nachtvogel, die blaast als een ziedende wilde kat en de doods vloek over de huizen roept.

Het is half negen. De wind is vochtig van de regen van de afgelopen dag. De hemel is donker. Weinig sterren. Haar vader is nog niet thuis. Zij is bang om alleen te zijn en vindt het ook vreemd dat het zo stil is beneden. Zij maakt zich ongerust en blijft bij het raam staan. Na een kwartier ziet zij hem aankomen. Een korte gebogen gestalte die naast zijn fiets loopt. *Bandepech?* Vreemd. Ata zit achterop de fiets. Zij kan het niet geloven. Angst, verdriet gemengd met gevoelens van vreugde, overweldigen haar. Hij is terug! Hij is terug! Zij holt naar beneden, grijpt zijn koffertje en kijkt hem hulpeloos aan. Zij wil een heleboel dingen zeggen. Zo veel vragen. De woorden blijven in haar keel steken. Zij pakt hem bij een arm, neemt hem mee naar boven en een half uur later ligt hij te slapen alsof hij nooit is weg geweest. Het koffertje onder zijn bed is leeg; het geld is op. Maar hij slaapt in een leegte die van hem is, een die hem niet wordt opgedrongen.

Dit is hun huis. Dit is hun leven, hun eenzaamheid. Maar

waarom zo plotseling? Sliep hij misschien toen hij werd wakker gemaakt? Met een bezorgd gezicht laat zij in haar kamer het muskietenkleed neer. Vervolgens loopt zij naar de trap, om beneden het eten in de pannen op te warmen. Weer boven, zit zij te wachten op het ogenblik dat haar vader zal opstaan om te gaan eten. Maar het blijft stil. Het is een avond zonder het gerinkel van vork en lepel, zonder geschuifel en het zachte stommelen langs de stoelen en de tafel. Angst en bezorgdheid drijven haar opnieuw naar de galerij. Het eten is onaangeroerd. Haar vader zit in de woonkamer met zijn rug naar haar toe, zijn hoofd dieper gebogen dan zij van hem gewend is, zijn gezicht verborgen tussen zijn handen. Om zijn aandacht te trekken slaat zij met een vork tegen een van de schalen. Hij reageert niet.

‘Het eten is klaar,’ zegt zij zonder intonatie in haar stem. Hij geeft geen antwoord. Zij doet de deur van de trap open. Zij heeft slaap.

... Er wordt geklopt... ‘Wie is daar?’ vraagt ze... ‘Kom naar buiten en je zal zien wie het is.’ ...Zij is buiten onder het licht van de sterren bij de katahar... ‘Waar ben je? Waar is je gezicht?’ ... ‘Hier ben ik,’ zegt een man in een donkerblauw linnen hemd. Zij moet denken aan de kleding van een gedetineerde... ‘Waar is de koffer? Geef me de koffer. ...Geef me het geld.’ ...Dan ziet zij een paar zwarte handen die van achter de stam van de katahar te voorschijn komen...

Heeft zij gedroomd? Maar dat kan niet. Zij hoort duidelijk dat er gepraat wordt beneden. De stem van haar vader klinkt driftiger en luider dan die van de andere mannen.

‘Bedriegers. Oplichters!’

Zijn stem wordt onderbroken door de stem van Ramessar. Hij luistert niet.

‘Als slangen zijn jullie mijn huis binnengeslopen. Als bedelaars. Weg! Ga uit mijn huis, zeg ik. Dieven!’

‘Het is niet waar. Luister even... Luister dan,’ klinkt de schorre stem van Soekhoe.

Zij wrijft haar ogen uit. Zij kan haar oren niet geloven, luistert nog even en sluipt dan naar beneden. Zij staat in het donker van de galerij en kijkt voorzichtig om een hoekje van de muur. ‘Luisteren? Luisteren? Er is geen geld meer. Niets. Ga mijn huis uit.’

Haar hart bonkt onder haar nachturk. Haar handen zijn nog klam van het angstzweet uit haar droom. Zij ziet de Soekhoes en de Ramessars gesticuleren, God aanroepend om voor hen te getuigen. Ramessar probeert zich weer te verdedigen. Hij valt op zijn knieën om hem te smeken, hem toch te willen geloven. Zullen zij alles nog eens narekenen? Haar vader begint huilerig te lachen en kijkt met diepe verachting naar de mannen. Verdwaasd verdwijnt hij door de deur van zijn kamer en keert terug met het jachtgeweer. Hij houdt het op hen gericht. Zij wil toesnellen om hem tegen te houden. Het is niet nodig. Zij kent zijn drift en ziet aan zijn gezicht dat het ergste voorbij is. Met angstige gezichten lopen de Soekhoes en de Ramessars achteruit, grijpen naar hun schoenen en rennen weg. Dan wordt de deur met een harde slag dichtgedaan.

Haar vader verdwijnt in zijn kamer en komt even later zonder het geweer terug. Hij strijkt zijn hand over het magere, smalle gezicht en gaat zitten. Opeens schijnt hij niet te beseffen wat hem overkomen is. Haastig strekt hij zijn hand naar de papieren op de tafel en laat zijn vulpen rusten op een van de berekeningen, zoals hij de vorige week heeft gedaan, de week ervoor, alle zaterdagavonden, een jaar lang. Dan wordt hij wakker uit die droom, laat zijn hoofd zakken en zit onbeweeglijk, in gedachten verzonken. Hij kijkt niet op, zelfs niet als de bliksem knalt en huis en erf verlicht.

Ata is wakker geschrokken door de donder, de knetterende regendruppels op het dak. Hij huilt. Op haar tenen sluipt zij naar boven om hem gerust te stellen. Als hij stil is, loopt zij zachtjes naar haar kamer terug. Zij wordt verrast door de regen die naar binnen waait. Zij doet de haak van het raam, dat door de kracht van de wind met een harde slag

dichtvalt. Zij doet het licht aan, ziet dat haar boeken op de tafel, de vloer onder het raam en het gordijn nat zijn. Met een onverschillig gebaar schuift zij de boeken naar een droge plek van de tafel, pakt de baddoek van de stoelleuning, veegt haar voeten droog en gaat onder de klamboe liggen. In de bomen op de erven gaan wind en regen te keer. Bij iedere vlaag worden de takken naar beneden gesleurd. Op het dak van meneer Habib dreunen de rijpe manjes. Op hun erf valt een broodboom en dan zijn het weer de manjes van meneer Habib.

Zij kan niet slapen. Wat zij intuïtief heeft gevreesd is gebeurd. Zij zijn geruïneerd. Hoe moet het met het schoolgeld? Met alles? Ha, de gevolgen die hij niet onder ogen heeft willen zien! En welk bewijs van diefstal of oplichterij kan hij tegen ze aanvoeren in zaken die hij niet altijd zelf behartigde, niet voldoende kon controleren, omdat hij daar geen tijd voor had en blind was in zijn goede vertrouwen? Maar wat weet zij van zaken af? Toch kan zij niet slapen. Hij is haar vader. Wat moet zij tegen hem zeggen? Vader, hier ben ik. Ik met het eerstgeboorterecht? Kent u mij, vader? Herkent u mij? Heeft u mij ooit gezien? Heeft u zich ooit afgevraagd wat er in mij omging wanneer u mij vernederde in het bijzijn van de Soekhoes en de Ramessars? De schurken, de analfabeten met wie u zaken deed? Ha, de analfabeten! U heeft een grote vergissing gemaakt, vader. Er is een alfabet dat zij beter kennen dan u. Dat is het alfabet van de list. Daarmee hebben zij ons vernietigd. Ik haat u. En toch kan ik niet slapen, ben ik opgestaan en sluip ik van het ene deel van de zolder naar het andere en dan naar mijn eigen kamer.

Zij pakt uit de la van de tafel het zakmesje waarmee zij boomrijpe manjes schilt wanneer zij met Selinha aan het studeren is. Zij gaat ermee naar het midden van het bovenhuis en probeert heel zachtjes een gat te maken tussen de naden van de planken. Zij gluurert er telkens doorheen totdat zij hem ziet zitten. Uren daarna zit hij er nog, onbeweeglijk, zijn hoofd tussen zijn handen.

De aanwezigheid van Ata brengt een beetje bedrijvigheid in huis. Hij moet wel binnen blijven nu het de hele dag regent en het zand van het erf drassig is. Hij zit meestal in zijn eentje te spelen op de vloer van de galerij met de knikkers die zij hem gegeven heeft. Zij neemt hem mee als zij de kippen gaat voeren. Het is zijn grootste plezier door de ren te hollen en de kippen te zien opvliegen, terwijl de witte en bruine veren door de lucht stuiven. Soms vliegen de kippen de ren uit en moet zij er met een stok achteraan om ze naar binnen te drijven. 's Morgens loopt hij met haar mee naar school, meestal een eindje voor haar en Selinha uit. Gedurende de maaltijden, 's morgens, na school en in de vooravond, zitten zij met z'n drieën aan tafel en 's avonds als Selinha erbij is met z'n vieren. Hij is nu wat minder schuw, glimlacht zonder dat hij zijn tong tussen zijn wang en onderkaak steekt. Zij ontdekt dat hij zich aan haar gezag onttrekt zodra haar vader erbij is.

Hij zoekt hem op in de loods, volgt zijn gangen, gaat tegenover hem zitten en bekijkt hem met de grootste nieuwsgierigheid. Aan tafel is het niet zo stil meer als vroeger. Ata is het aanknopingspunt voor gesprekken. Vindt hij het eten lekker? Moet hij nog meer? Hij heeft zelfs een geheim losgelaten: als hij groot is wil hij een ezel kopen. Wanneer haar vader iets tegen hem zegt of wat meer rijst op zijn bord doet, bekijkt zij het tweetal van terzijde en ontdekt ondanks de krampachtige, verbitterde en afwezige uitdrukking op het gezicht van de man iets van vriendelijkheid en saamhorigheid die tussen hem en haar niet mogelijk is. Zij is niet jaloers. Ata is geen vreemde.

Er staat altijd eten op tafel, hoe eenvoudig ook. Zij hebben kippen, eieren, groenten uit de moestuin. Het schoolgeld wordt betaald. Veel van het huishoudelijk werk na schooltijd wordt haar bespaard. Haar vader kookt en haalt zelf de boodschappen. Hij is nu bijna de hele dag thuis en wat hij een paar weken geleden door anderen liet doen is nu het werk van zijn eigen handen. Langzamerhand vindt hij een nieuwe weg. Er komen Chinezen die tekeningen wil-

len laten maken van winkels en huizen. Sommigen hebben hem nodig bij het berekenen van verbouwingskosten. Er komen ook Hollanders die ingewikkelde tafels, stoelen en banken bestellen van prietjerie, de duurste houtsoort. Hij neemt alles aan. Hij aarzelt geen ogenblik. Hij kan niet weigeren, komt handen en tijd te kort. Een van de Hollanders is woedend als hij tot de ontdekking komt dat zelfs het hout nog niet besteld is. Hij trekt de bestelling in en noemt hem een belazeraar. Haar vader antwoordt dat hij kan ophoepelen. Een week later komt de Hollander terug, zegt dat hij het niet zo bedoelde, dat hij het wel begrijpt en dat hij goed werk van hem gewend is. De zaak wordt gesust, de bank gemaakt. Stilzwijgend helpen zij en Ata hem met het schuren van de geschaafde planken en met het opruimen en verbranden van de krullen.

Op een middag, als hij weg is om hout te bestellen, leest zij in zijn aantekeningen dat de Soekhoes en de Ramessars hem van het begin af aan hebben bedrogen. Zij zijn er altijd op uit geweest hem te bedriegen. Tijdens zijn afwezigheid bestelden zij hout dat nooit aan de zaak werd afgeleverd. Zij vroegen de houtleveranciers om uitstel van betaling. Hij is geruïneerd. De houtleveranciers bieden hem rekeningen aan. De meubelzaak wordt verkocht. Zodra haar vader zijn hielen licht, snuffelt zij tussen zijn papieren en leest wat hij voor haar verborgen houdt. Selinha staat vaak voor haar op de loer en scheept Ata met allerlei trucjes weg uit de woonkamer. Zo leest zij op een dag dat hij wanhopig is. Hij vindt het ontzettend om ook het stukje grond te verkopen dat hij gekocht had toen haar moeder nog leefde. Maar hij moet wel en nu bezit hij nog alleen het huis waarin zij wonen.

Selinha is van het hele verhaal op de hoogte. Zij vertrouwen elkaar. Meneer Abdulkhan heeft geen woorden genoeg om zijn verachting voor de Hindoes te spuien. Maar wat hij er ook van zegt, het is gebeurd: de Soekhoes en de Ramessars zijn een eigen meubelzaak begonnen. Dit weet zij ook uit de aantekeningen van haar vader. Over Roekmien staat

er niets. Zij is nog een keer geweest op een avond, toen zij boven op haar kamer was. Zij bleef niet lang. S. hoorde haar schreiend en snikkend de deur uit lopen. Soekhia komt niet meer. Zij weet niet of zij het jammer vindt. Soekhia is de zuster van Roekmien. Wisten zij geen van beiden dat haar vader door de Soekhoes en de Ramessars werd opgelicht? Roekmien had een grote invloed op hem. Iets moest zij toch wel geweten hebben. Hij was verliefd op haar. Hij had haar niet door. Misschien was hij zelfs heel erg verliefd op haar. Was hij daarom zo verstrooid? Hij is het wel altijd geweest. Het huis stond in rep en roer wanneer hij zich niet meer kon herinneren waar hij een potlood of een liniaal had neergelegd. Haar moeder reageerde niet op zijn woedeuitbarstingen. S. had vaak de indruk dat haar moeder niet zo erg op hem gesteld was. Zij leed onder de gedachte dat het huwelijk van haar ouders uit economische redenen tot stand was gekomen. Of waren zij zo zwijgzaam tegenover elkaar omdat de culturele verschillen zo groot waren? Zij weet het niet. Zij heeft geen tijd om zich in Roekmien of in haar vader te verdiepen.

Maanden gaan voorbij. De dagen zijn niet zo regenachtig meer. De groei, door de zware regendruppels aangekondigd, is nu duidelijk zichtbaar geworden. Het gras langs de trottoirs en uit de goten schiet met een onbedwingbare kracht omhoog. De groenten uit de moestuin zien er vet en gezond uit.

Zij zitten voor het schriftelijk examen. De spanning, de nervositeit in de klas brengen de meisjes dichterbij elkaar. Zij zijn er zich van bewust dat zij op het punt staan uit elkaar te gaan, ieder zijn eigen weg. De kleine ruzies en jaloezieën worden bijgelegd zonder plechtstatigheid, zonder achterdocht en zonder het gevoel zich voor de ander te vernederen. Er heerst een grote saamhorigheid. Na de vermoeiende zedepreken van de soeurs en de pater zijn zij allen stil. Zij worden bang gemaakt voor het leven met zijn problemen, zijn vraagstukken. Zij wordt er melancholiek van. Tijdens de preek op de derde dag van de retraite wor-

den zij bestormd met bedreigingen over het sexuele gedrag van de jeugd, over het elkaar aflikken als straathonden. De oudste meisjes van de klas giechelen. Selinha buigt het hoofd.

‘Wat bedoelt die pater eigenlijk?’ vraagt S. na afloop van de ceremonie in de kapel.

‘Hij weet niet wat hij mist,’ antwoordt Selinha korzelig.

‘O.’

‘Hij heeft in de biechtstoel tegen Agnes gezegd, dat ze haar gevoelens moet uitschakelen wanneer ze met een jongen is.’

‘Agnes? Welke gevoelens?’

‘Die je broek nat maken.’

Verschrikt en met een flauwe minachting kijkt zij Selinha aan. ‘Schaam je je niet om zo tegen me te praten?’

‘Waarom zal ik me schamen? Het is toch normaal. Al dat geklets over vieze dingen doen.’

‘Weet je, het is beter dat we geen vriendinnen meer zijn,’ zegt S.

Zonder een woord tegen elkaar te zeggen lopen zij door. Opeens ontdekt S. dat Selinha haar van top tot teen bekijkt.

‘Het wordt tijd dat je een bh. draagt,’ zegt Selinha met een glimlach om haar lippen.

Kwaad en beschaamd loopt zij weg. Achter haar klinkt de stem van haar vriendin.

‘Kom terug, Sita! Wacht op me, Sita!’

Zij houdt zich doof en begint vlugger te lopen, steeds vlugger. Selinha haalt haar in. Zij hoort haar hijgen en kijkt even haar richting uit. Het meisje wil iets zeggen, doet haar mond open, maar er komt geen woord uit. Zwijgend lopen zij naast elkaar. De zon gaat onder en omspoelt de palmen op de erven, de appelbomen, de kersen, de manjebomen en de sapotille met een duisterode gloed. Een zwerm kijdende vogels slaat zijn vleugels in oostelijke richting, de kant van de Surinamerivier op. Krekels zagen in een gelijkmatig tempo de avond in. Het is zes uur.

‘Als je het liever niet hebt, het is gewoon lastigheid van

me,' onderbreekt Selinha de stilte.

S. is niet boos meer. Zij kan niet lang boos zijn op iemand die zij aardig vindt. 'Ik wou dat ik me niet schaamde. Dat is alles.'

Het incident is gauw vergeten. De volgende middag zitten zij onder de katahar. Zij bereiden zich voor op het schriftelijk examen. Terwijl zij bezig zijn, krijgt S. opeens het onbehaaglijke gevoel dat er iets niet in orde is met haar blouse. Zij denkt dat Selinha haar bespioneert.

'Wat kost een bh.?' vraagt zij, de andere kant uitkijkend.

Even is het stil.

'Twee gulden, geloof ik,' haast de ander zich te zeggen.

'Ik zal tegen hem zeggen, dat ik geld nodig heb voor boeken.'

Selinha schudt haar hoofd. 'Krijg je dan geen zakgeld?'

'Nee. Als ik iets nodig heb, je weet wel, dan doe ik zuiniger met het huishoudgeld. Hoeveel keer moet ik je zeggen dat ik mij voor hem geneer?'

'Wacht, ik zal het je voorschieten.'

Selinha haalt een witte zakdoek uit haar blouse te voorschijn.

Zij heeft vier gulden bij zich.

'Gaan we hem direct kopen?'

'Je krijgt het geld morgen terug,' antwoordt zij.

'Klets. Wie praat er over morgen?'

Op straat komen zij Soekhia tegen. Zij draagt een lange, wijde rimpelrok en een witte blouse, beide kraakhelder en naar gomma geurend. Een witte sluier valt over haar grote, bolronde borsten. In haar ene hand heeft zij een bruine papieren zak, hier en daar met vetvlekken. S. weet niet wat zij doen moet en kijkt van Selinha naar de glimlachende vrouw.

Selinha snelt haar te hulp met een blik van verstandhouding en trekt zich terug.

'Soekhia?' zegt S. met een beetje verwondering en vervreemding in haar stem.

'Ik ben een paar keer langs gelopen... Ik zag je niet... Je

vader is toch niet thuis?’

‘Nee.’

De vrouw trekt haar sluier iets naar voren. Haar stem klinkt een beetje schor wanneer zij weer praat. ‘Weet je, ik beschouwde je als mijn eigen kind, begrijp je dat Sita?’

‘Ik weet het niet. Wat zal ik zeggen?’

De vrouw knippert met haar ogen. ‘Kijk,’ zegt zij, de tranen bedwingend, ‘ik heb lekkers voor je meegenomen.’

S. strekt aarzelend haar hand uit naar de zak die ruikt naar vers gebakken roti's en oliebolletjes. Zij kan geen woord uitbrengen. Het is afschuwelijk dat er een eind gekomen is aan de dagen met Soekhia in de galerij, aan de avonden in Ata's kamer waar zij toen meestal sliep, aan de feesten in het district.

‘Roekmien heeft niets gedaan, helemaal niets, Sita... Als je dat ooit denkt...’

S. geeft geen antwoord.

‘Ik ga weg, Sita.’

‘Ja.’

‘Wanneer kom je bij me thuis?’

‘Ik weet het niet.’

Opnieuw knippert Soekhia met haar ogen. Dan draait zij zich snel om en loopt, haar hoofd iets schuin gebogen, in de richting van de Chinese winkel op de hoek. Zij gaan de andere kant uit om bij Selinha in de buurt de bh. te kopen.

De examens zijn achter de rug, zij zijn alle twee geslaagd. De opwinding is geluwd. In de krant verschenen de namen van de geslaagden van hun school en ook die van andere scholen. De naam van Ram stond er niet bij. Hij is voor de derde keer gezakt. Naar de velden zal hij niet terug hoeven te gaan. Hij zal ongetwijfeld de belangen van zijn broer Soekhoe behartigen. Met zijn misleidende glimlach zal hij meehelpen anderen te bedriegen en op te lichten. Zij heeft hem, behalve op de middag kort voordat zij naar Ajodiadei toeging, niet meer gezien.

Begin september. Met de grote en kleine veranderingen

van het weer heeft zich de grote droge tijd aangekondigd. 's Avond waait de wind het zweet van de lichamen. Geuren, parfum. Op bepaalde hoeken van de Saramaccastraat en de Kwattaweg is de lucht vervuld met de zoete geur van vuurrode, opengesneden watermeloenen. Watermeloenen te koop. Uit de erven stijgt rook op van gras. Muskieten en mampiera's worden verdreven terwijl de zon ondergaat. In de districten zijn de lage huisjes omgeven door hooimijten. Kippen steken voor het laatst hun snavels tussen de gedorste rijstaren om de overgebleven padiekorrels te bemachtigen. September houdt de mensen tot heel laat buiten of bij het raam, omdat het in huis niet is uit te houden van de hitte. Een nieuw leven is begonnen. Een leven met het vermoeden dat er opwindende dingen zullen gebeuren.

Vaak moet zij denken aan Soekhia, de feesten, de oversteek met de veerboot, de verdere tocht in een klein motorbootje, de wind op het water en in hun haar. Aan de miljoenen sterren zonder het benauwde aanzien dat ze boven land hebben, de geluiden uit de parwa en mangrove aan de oevers, de geur van modder, vis en krabben. Een enkele keer heeft zij met de gedachte gespeeld Soekhia te gaan opzoeken. Zij heeft het niet gedaan. Zij wil de Soekhoes en de Ramessars nooit meer ontmoeten. Ata is intussen zeven geworden.

Zij heeft een fiets gekregen omdat de afstand naar de middelbare school waar zij na de vakantie heengaat, veel te groot en de busverbinding veel te ingewikkeld is. Selinha heeft ook een fiets gekregen. In de middaguren maken zij lange tochten naar de rand van de stad, praten over de afgelopen jaren, de herinneringen. Selinha wordt steeds verliefder op Radj. Na het fietsen door en uit de stad nemen zij afscheid van elkaar bij de Chinees op de hoek.

Zij zit weer op school. Selinha heeft een kantoorbaan. Zij gaan hun eigen weg. Op school beleeft zij niets bijzonders. Het zijn toch altijd dezelfde gebeurtenissen die zich herhalen. De opwinding bij het vooruitzicht op een vrije dag, de

vakanties, de strakke lesuren, de nervositeit bij de proefwerken, de kleine en hevige verliefdheden van haar klasgenoten, de onenigheden, de afgunst.

Door de week zien zij elkaar heel zelden en wat zij elkaar te vertellen hebben gebeurt op de zondagen die zo voorbij zijn. Daarna volgt weer de stilte in huis. Zij hoort de stem van Ata. Of het zagen en timmeren van haar vader in de loods, het gekakel van de kippen, een klop op de deur, de gesprekken die de opdrachtgevers met haar vader voeren. Haar eigen gedachten die haar soms met een lichte zucht wakker doen schrikken. Het gebeurt wel eens dat zij in een vlaag van eenzaamheid naar de foto's grijpt. Zij bekijkt de gezichten en vraagt zich af waarom Ajodiadei haar heeft vergeleken met haar grootvader. Bedoelde zij de koele spottende blik in haar ogen waarmee zij de gebreken van anderen observeert? De minachting verzacht door de lijnen van haar neusvleugels naar de mondhoeken? Of zag de oude Harynarain voor zich staan, toen S. haar liet stikken in haar astmatische hoestbui? Toen zij haar bedreigde? Op zulke momenten verbergt het meisje haar gezicht achter haar handen. Zij moet het raadsel uit haar hoofd praten. Zij mag niet opnieuw verward raken. Zij wil niet opnieuw gaan haten. Zij heeft haar aandacht hard nodig bij haar lessen.

Het jaar is vlug om. Zij leest nu andere boeken. De veranderingen in haar lichaam maken haar onrustig en prikkelbaar. De verveling stijgt, nu zij zo goed als geen huiswerk meer opkrijgen. De laatste dagen voor het eindrapport zijn in zicht. Zij weet dat zij overgaat. Vóór haar een lange vakantie zonder amusement. Op de middag van de laatste schooldag is zij naar Selinha toegegaan.

‘Ik ben over,’ zegt zij achteloos, terwijl zij naar binnen loopt.

‘Had je iets anders verwacht? Jij met je eeuwige boeken.’

S. grinnikt. Dat is het verschil, denkt zij. Dat is het verschil.

‘Kom mee naar boven, dan zal ik je uit een ander boek voorlezen,’ fluistert Selinha.

Wat zou er met haar aan de hand zijn? denkt S. Ik begrijp er niets van. Het gezicht van haar vriendin voorspelt regen, zoals op de avond toen zij bij S. op de kamer zat te huilen na de ruzie tussen de Abdulkhans en de familie van Radj.

‘Ga toch zitten,’ zegt Selinha. ‘Hoe vaak moet ik tegen je zeggen dat je op m'n bed mag zitten.’

S. haalt haar schouders op en gaat heel voorzichtig op de rand van het bed zitten. ‘Is er iets?’ vraagt zij.

Selinha legt een vinger op haar mond. Een dikke traan glijdt langs haar wang. ‘Niet hier,’ zegt zij. ‘Ze mogen het niet horen.’

‘O.’

‘Doe niet zo gek. Ik zal het je uitleggen. Straks.’

Zij loopt de kamer uit. Zij is terug met een blauwe nylon jurk met witte sterren aan een hanger. Zij kleedt zich aan, kamt haar haren voor de lange wandspiegel vol vlekken en verft de onderrand van haar ogen met kadjel. Het is vier uur. Om vijf uur zitten zij in het gras van een verlaten weiland ver buiten het lawaai van de stad. Op de percelen aan weerszijden grazen koeien en ezels op grote afstanden van elkaar. De stemmen van de bewoners waaien af en aan. Op de geasfalteerde weg scheren auto's en bussen elkaar voorbij. ‘Schrik niet,’ onderbreekt Selinha de stilte. ‘Ik ben zwanger.’

‘Hebben jullie dan iets...?’ Zij durft de zin niet af te maken.

‘Wat dacht je dan? Hij heeft nooit genoeg.’

‘Je ouders, Selinha. Wat ga je nu doen?’

‘Ja, mijn vader. Het is trouwens opzet van ons geweest.’

‘O.’

Selinha staat op en begint heen en weer te lopen. Zij wringt haar handen, kijkt naar de lucht af en toe. Dan gaat zij weer zitten. ‘Zie je niet dat het de enige manier is om ze tot rede te brengen? Je moet ze flink belachelijk maken. Waarom mag ik het niet zijn? Waarom mag het geen Radj

zijn?’ zegt zij buiten adem.

‘Je weet er alles van.’

‘Juist en nu zullen ze de rest ook weten.’

‘En toch ben je bang?’

Selinha ontmoedigd door het antwoord van haar vriendin, bedekt haar gezicht met beide handen. ‘M'n vader,’ zegt zij. ‘O, God, ik moet er niet aan denken. Hij zal als een Turk te keer gaan. Ik hoor hem al bulderen en razen door het huis.’

‘O.’

‘Schei toch alstjeblijft uit met dat o. Ik word er misselijk van. Misselijk zoals ik al twee maanden ben.’

S. wordt wrevelig. ‘Ja, maar wat wil je dat ik zeg? Je beweert dat het opzet is.’

Selinha besteedt geen aandacht aan haar woorden. ‘Radj wil met me trouwen. Het kan me niet schelen wat ze doen. Ze zullen hem onterven. Het interesseert hem niet. Hij heeft een werk gevonden.’

Stilte. Twee blauwe vogels vliegen op uit het gras. Zij nestelen zich tussen de bladeren op de takken van een groepje djamoenstruiken. S. zit met opgetrokken benen en trekt verstrooid een paar sprietjes uit de aarde. Opeens staat Selinha op en loopt wankelend naar de djamoenstruiken. Zij zegt dat zij moet braken. S. snelt toe, trekt uit haar mouw een zakdoek en vraagt haar om eraan te ruiken. S. heeft pompeja op haar zakdoek gedaan. Selinha, die de geur niet kan verdragen schudt heftig haar hoofd, terwijl het braaksel over het gras vloeit. Als het voorbij is, veegt zij haar mond af en kijkt met een doodziek gezicht om zich heen.

‘Weet je wat?’ zegt zij na een poosje. ‘Ik ga vandaag nog naar de zuster van mijn vader. Ik ga haar vragen om het aan mijn moeder te vertellen. Dan hoort hij het wel. O, mijn God.’

Zij kijken elkaar ernstig aan. Selinha pakt haar hand en vraagt haar op een smekende toon, of zij zich bij haar op de kamer mag schuilhouden, terwijl haar tante bij haar ouders

is. S. aarzelt een ogenblik. Zij is doodsbenauwd dat meneer Abdulkhan Selinha thuis bij haar vader zal komen zoeken en dat hij in zijn woede een scène zal maken. Maar zij kan het niet over haar hart krijgen haar vriendin in de steek te laten. ‘Het is goed,’ zegt zij.

Zij rijden weg. Zij naar huis, Selinha naar het huis van haar tante. Om acht uur klopt Selinha aan. Om tien uur gaat zij weg, onzeker, opgewonden.

De volgende middag zoekt zij haar op. Zij is niet zo opgewonden meer. ‘Hij heeft als een bezetene geraasd en gebulderd,’ vertelt zij. ‘Hij heeft mijn moeder de schuld gegeven. Hij heeft haar uitgescholden dat zij mij veel te veel vrijheid gaf.’

S. staat op om te kijken of de deur van de trap nog dicht is. ‘Niet zo hard,’ zegt zij tegen Selinha. ‘Ik heb het gevoel dat m'n vader op me loert.’

Selinha begint zachtjes te praten. ‘Waar ben ik ook weer gebleven?’ vraagt zij.

‘Je had het over je moeder... dat ze je te veel vrijheid gaf.’

‘O, ja. Ik weet het weer. Hij ging toen in het donker van het balkon zitten. Later toen hij gekalmeerd was. Vanmorgen...’

S. valt haar in de rede. ‘Wat zei je moeder?’

‘Niets. Zij huilde alleen maar. Voor ik vanmorgen naar kantoor ging heeft zij gezegd dat mijn vader Radj onder vier ogen wilde spreken.’

‘Ik ben blij dat het zo is afgelopen.’

‘Ik ook,’ antwoordt Selinha.

‘Maar je hebt om op z'n mohammedaans te trouwen toch geen toestemming van je ouders nodig?’ vraagt S. met een peinzend gezicht.

Selinha laat haar hoofd hangen. ‘We hebben geen geld. Radj is achttien. Hij moet nog een werk gaan zoeken. Hij weet dat hij niet op zijn familie hoeft te rekenen.’

Radj heeft het huis van zijn ouders verlaten, zoals S. van Selinha hoort. Dat was twee dagen na het gesprek met me-

neer Abdulkhan, zijn aanstaande schoonvader. ‘Hij woont nu bij ons,’ vertelt Selinha. ‘Hij is een beetje stil. Maar dat komt door de bedreigingen van zijn broers. De roddelpraatjes die zijn zusters en schoonzusters over mij vertelden. De tranen van zijn moeder. De vloek van zijn vader. Maar ze kunnen kletsen wat ze willen. Ik houd van hem en hij van mij en hij wordt mohammedaan.’

Selinha heeft zich niet duidelijker kunnen uitdrukken. Binnen een paar dagen is het godsdienstig probleem opgelost. In tegenwoordigheid van alle Abdulkhans, die van heinde en ver zijn samengestroomd om de overwinning van Allah te vieren, wordt Radj door de islamitische dominee gezegend en tot mohammedaan gewijd. Meneer Abdulkhan is erg in zijn schik. Hij zegt dat het huwelijk groots en zo origineel mogelijk gevierd moet worden. De muziek zal luid klinken; er zal veel geit worden gegeten en er zal vreugde zijn. Hij zal een hypotheek op zijn huis en erf nemen. Met het geld zal hij voor zijn kinderen een huis achterop het erf laten bouwen. Het gebeurt allemaal precies zoals hij dat wil in de naam van Allah.

Twee dagen voor het huwelijk wordt tegen de lange keukengalerij een grote tent opgezet, versierd met witte, rode, gele en groene slingers. De bamboezuilen worden versierd met palmtakken en rode faja lobbie. Er stopt een vrachtwagen voor de deur met gehuurde stoelen, banken en tafels, bestemd voor de familie Abdulkhan, de familie van Selinha's moeder, de Chinees op de hoek met zijn vrouw en kinderen, de mensen uit de buurt. Allen moeten getuige zijn van het wonder dat Allah in zijn grootheid en vredelievendheid heeft gedaan.

Op de stoelen en banken gezeten volgen de gasten op de huwelijksdag de gebeden, die op een zangerige toon uit de koran worden voorgelezen. Radj wordt gevraagd, of hij het meisje wenst te accepteren. Schor bevestigt hij zijn wens. Vervolgens wordt hem gevraagd waarmee hij haar wenst te accepteren. Radj toont een doos met gouden sieraden. Ze zijn door meneer Abdulkhan betaald. Radj kijkt ernstig en

afwezig voor zich uit. Niemand van zijn familie is gekomen. Selinha straalt. Zij is gekleed in een lichtblauwe broek van zijde. Daarover glinstert het goudbrokaat van de witte blouse, ook van zijde. Zij glimlacht. Radj heeft haar geaccepteerd. Zij zijn getrouwd.

De ceremonie heeft niet lang geduurd. Zij zijn getrouwd, overeenkomstig het verlangen van de dikbuikige Abdulkhan. De microfoons worden ingeschakeld, de gasten bediend met roti's en rijst, stukjes magere geit, dampend en helgeel van de kerrysaus. Zij worden getrakteerd op limonade, Coca-Cola, bier en whisky met ijs. Ook de vader van S. is aanwezig. Hij zit met meneer Abdulkhan te praten. Gaat het misschien over de tekening van het huis? Selinha's vader heeft er zich wel eens over beklaagd dat haar vader nog nooit een broek of hemd bij hem heeft laten maken. Nu zal het er wel van komen, denkt S., terwijl zij de gasten helpt bedienen. Het is half twaalf. Selinha heeft zich teruggetrokken. Zij is moe van de drukte en door haar zwangerschap niet zo goed tegen de hitte bestand.

Ontmoetingen in het donker

Er wordt hard gewerkt aan het huis van Selinha en Radj. Na vier maanden is het afgebouwd en kunnen zij het betrekken. Het is een stenen huis op hoge neuten. Wit geschilderd. De ramen zijn van glas met een zachtblauwe omlijsting. De muren van de slaapkamer zijn roze. Twee trappen leiden naar boven. Een aan de voorzijde van het huis en een aan de achterzijde die bij de keuken eindigt. Veel meubilair hebben zij niet. In de grote woonkamer staan een paar rieten stoelen, een tafel met twee bladen. In de slaapkamer een bed en in de keuken het allernoodzakelijkste huisraad. Voor de rest is Selinha afhankelijk van het magere loon van Radj en de zorgen van haar ouders. Zij werkt niet meer. Het is duidelijk aan haar te zien dat zij in verwachting is. Radj is de laatste tijd erg prikkelbaar, heeft zij tegen S. gezegd. Hij hoopt nog altijd dat de band met zijn familie hersteld wordt en dat zij zich bij de omstandigheden zullen neerleggen. Hij is ook prikkelbaar, zegt zij onomwonden, omdat hij er niet zo goed meer bij kan. Zelf vindt zij het ook erg vervelend en hoopt dat alles zo gauw mogelijk achter de rug is. Zij glimlacht veelbetekenend, geeft S. een duw in haar zij, omdat die doet alsof zij de erotische ontboezeming van haar vriendin niet heeft begrepen. Selinha schatert, geeft haar nog een duw. Opeens hoort zij zichzelf lachen, wordt dan weer ernstig en zegt: ‘Je bent een smeerlap.’

Het is vrijdag. Zij gaat Selinha weer opzoeken. Het kleermakershuisje naast het woonhuis staat nog open, iets wat maar heel zelden gebeurt. Meneer Abdulkhan zit er meestal tot vijf uur. De rest van de middag brengt hij door op het balkon, soms met zijn vrouw maar bijna altijd met een of andere voorbijganger.

‘Hoe is het met Ata's broeken?’ vraagt zij.

Het brede hoofd van de man, kaal in het midden, komt in

beweging. ‘Een beetje geduld. Ik heb het erg druk de laatste dagen,’ antwoordt hij. Hij laat haar een bruine pantalon zien en zegt dat die straks wordt gehaald. Hij moet zich haasten. Hij heeft de klant al een paar keer voor de gek gehouden. Zij vindt de stof erg mooi en vraagt of zij haar heel even mag betasten. Het ratelen van de machine verstomt. Zij buigt zich over het kozijn en strijkt met haar vingers over de zijdeachtige bruine stof.

‘Je vader heeft nog nooit een broek bij me laten maken,’ beklagt hij zich opnieuw. ‘Maar ik was erg tevreden over de tekening,’ besluit hij. Zij lacht even en antwoordt dat zij niet weet waarom hij dat niet doet. Zij jukt. Zij weet heel goed dat haar vader al jaren naar dezelfde kleermaker gaat. De kleermaker woont in de buurt van Roekmien. Zij wil meneer Abdulkhan niet beledigen en probeert zijn aandacht af te leiden; zij vraagt opnieuw wanneer de broeken van Ata klaar zijn. Hij heeft het weer over de deugd van het geduld, terwijl de machine ratelt. Voetstappen op de brug kondigen de komst aan van de klant. Meneer Abdulkhan kijkt op. S. draait zich om. Het is Islam, de broer van Azaat. Zij slaat haar ogen neer en loopt, zonder zich te verontschuldigen, het erf op.

Selinha's moeder zit de jongens schreeuwend en scheldend met de steel van een bezem achterna om ze in het bad te drijven. ‘Het is een ellende met deze duivels! God mag weten waar ik jullie gevonden heb! En die vader van jullie zegt ook nooit wat. Abdul?’ Maar wie er nooit verschijnt is meneer Abdulkhan. Voor de jongens betekent het roepen van de naam van hun vader het einde van het geduld van hun moeder. Het regent slagen, die vaak hun doel missen, omdat zij vlugger zijn dan de vrouw. De oudste van het vijftal, Mohammed, veegt met een verongelijkt gezicht de bladeren onder de manjebomen, de sapotille en de knippa tot een hoop. Straks zal hij ze verbranden om de muskieten te verdrijven.

S. passeert de jongen, die haar van kwaadheid nauwelijks een blik waardig keurt. Achter haar klinken de gillende

stemmen van zijn jongere broers. Selinha ligt op de vloer met haar gezicht in de deuropening. Zij glimlacht naar S. zwaait met een hand.

‘Je hoeft nu niet meer op te treden,’ zegt S. als zij boven is.

‘Gelukkig maar,’ antwoordt Selinha.

‘Waar is Radj?’

‘Hij heeft nachtdienst. Hij heeft een werk gevonden in het hospitaal. Hoe vind je het?’

‘Geweldig.’

‘Heb je al gegeten? Als je iets wilt. Er is genoeg in de keuken.’

‘Ik heb geen honger,’ antwoordt S.

Selinha ligt met opgetrokken benen. Zij beklaat zich over de warmte, zegt dat zij liever naakt rondloopt en waait zich wat koelte toe met een waaier van lege rijstaren.

‘Hoe ver is het nog?’ vraagt S.

‘De dokter zegt over anderhalve maand,’ antwoordt Selinha.

S. weet niet wat zij hierop moet antwoorden en kijkt naar de buik van haar vriendin. Selinha glimlacht geheimzinnig en heeft opeens een heel merkwaardig idee. Zij vraagt of S. een bord uit de keuken wil halen. Het meisje doet wat van haar verlangd wordt. Selinha pakt het bord, legt het op haar buik. Het bord danst op en neer door de bewegingen van het kind in de buik van zijn moeder.

‘Je bent niet goed wijs,’ zegt S. lachend.

Selinha legt het bord naast zich en vervolgt haar verhaal over babykleertjes. Zij herhaalt voor de zoveelste maal de namen die zij voor het kind heeft bedacht. Zij denkt dat het een meisje wordt. S. luistert met een half oor. Zij is met haar gedachten bij Islam.

In de bomen zagen de krekels. Mohammed heeft de bladeren aangestoken. Een blauwe rookwolk stijgt op uit de knetterende vlammen. Selinha staat met een zucht op. Zij heeft honger, zegt zij. S. volgt haar naar de keuken, waar zij tot half acht zitten te praten.

Het is vanavond erg donker. Er zijn niet veel sterren. Uit alle richtingen blaffen de honden. Sommige staan met opgeheven kop op de bruggen, gereed om iedere voorbijganger aan te vallen. Sommige houden zich heel stil naast en op de stoepjes van de huizen, om op het juiste ogenblik toe te schieten en het slachtoffer van achteren te bespringen. S. heeft een behoorlijke stok van Mohammed mee gekregen. Zij zwaait er vervaarlijk mee. Zij wil de honden laten zien wat zij bij zich heeft. Maar vanavond zijn ze niet lastig. Voor haar lopen twee vrouwen, gekleed in witte jurken en met witte hoofddoeken op. Zij zijn waarschijnlijk op weg naar het huis van een gestorven familielid om er een rouwdienst te houden. Of misschien zijn zij terug van een begrafenis. Zij hebben ieder een stok bij zich. Zij hebben haast, een haast die groter wordt wanneer uit een van de huisjes een klagend en slepend gezang wordt ingezet. S. is bang dat zij straks alleen is en versnelt haar pas. Zij zwaait met haar stok. De honden blaffen. Het gezang wordt voller, wanhopiger. Een twintigtal meters voor haar verdwijnen de vrouwen, achter elkaar in het donker tussen de hoge bomen van het erf.

Zij is alleen. Een eindje voor haar in het donker onder het brede bladerdek van een groepje amandelbomen staat een man. Hij heeft een wit overhemd aan. Hij rookt. Zij is dit tafereel gewend. De schaduw van de bladeren en het donker zijn de uitgezochte plaatsen voor ontmoetingen. Zou Selinha hier met Radj hebben gestaan? Zij weet het niet. S. heeft het haar nooit gevraagd. Zij kijkt naar de lucht, zwaait met de stok en begint vlugger te lopen. De man gooit zijn sigaret naar de goot achter hem, stapt uit het gras van het trottoir in het zand van de weg. Iets in zijn houding komt haar erg bekend voor. Islam? Bij de volgende stap weet zij het heel zeker. Hij pakt de stok uit haar hand en werpt hem naar het andere trottoir.

‘Laat me los! Laat me toch los!’ roept zij geschrokken.

‘Waar was je op de bruiloft van mijn broer?’

‘Laat me los... Ik wil niet... Als mijn vader dit ziet.’

‘Dat zeggen alle meisjes. Waarom? Het is donker. Niemand kan ons zien.’

‘Beest. Schoft.’

‘Wat weet jij van schoften? Als ik er een was zou ik je in het gras duwen. Nu.’

Zij stribbelt tegen. Zij wil hem in zijn gezicht krabben. Het lukt haar niet. Er staat haar niets anders te doen dan hem te bijten. Zij bijt in zijn bovenarm.

‘Had ik het niet gedacht? Wat een kracht in die botten! Kracht om tegen te spartelen.’

‘Schoft. Laat me los. Zie je niet dat ik het niet wil?’

Hij trekt haar vlecht opzij, duwt haar kin achterover en begint haar wild te kussen in haar nek. Tranen van woede glijden langs haar wangen. Hij wordt onzeker, laat haar even los.

‘Beest!’ zegt zij en spuugt in zijn gezicht.

Zij doet een poging om weg te lopen. Zij wil heel hard weghollen zonder om te kijken. Hij houdt haar tegen.

‘Ik wil je nooit meer zien. Nooit meer, Islam.’

‘Islam, hè? Zeg het nog een keer.’

‘Schoft.’

‘Ik zal je leren wat een schoft kan.’

‘Laat me los.’

Hij laat haar gaan. Het is donkerder geworden. Op grote afstanden van elkaar branden lantaarns. Hijgend droogt zij haar tranen langs de mouwen van haar blouse. Zij veegt de verwaaide haren uit haar gezicht, veegt nogeens haar ogen af en trekt opnieuw haar blouse recht. Zij wil hem nooit meer terugzien.

Nooit meer! Zij slaat links de hoek om en ziet uit de verte haar vader op de brug staan.

‘Waarom moet je zo zwieren? Kan je niet thuis blijven?’ vraagt hij als ze binnen zijn.

Zij geeft hem geen antwoord, loopt vlug naar de galerij.

‘Heb je niet gehoord wat ik zei?’

‘Ja.’

‘Wat met Selinha gebeurd is zal hier niet gebeuren. Niet

in mijn huis. Heb je begrepen?’

Zij wil antwoorden dat wat Selinha overkomen is hem niets aangaat.

‘Hoor je niet wat ik zeg?’

‘Ja,’ schreeuwt zij en doet de deur van de trap met een harde slag achter zich dicht.

Zij kan niet slapen. Zij zit met opgetrokken benen onder de klamboe en bekijkt aarzelend haar lichaam met de zachte welvingen onder de dunne katoenen nachtjurk. Waarom is zij niet als de anderen? Als Selinha? Die alles gewoon vindt, ijdel is omdat zij volwassen is, ijdel omdat zij weet dat er naar haar gekeken en gefloten wordt? Zij weet het. Het komt door de schim daar beneden, die haar nooit een kans heeft gegeven een meisje te zijn. Het komt door zijn achterdocht om vriendelijk tegen haar te zijn. Hij sluit haar op, terwijl anderen zich amuseren, naar de bioscoop gaan. Zij is bang van hem. Zij is bang van mannen. Meneer Habib die naast hen woont is het sprekende voorbeeld van een zelfingenomen tiran. Hij tuigt zijn vrouw af en geeft haar nauwelijks geld om te koken. En dan maar bidden en Allah aanroepen om de nieuwe dag te zegenen. Zij vrouw heeft zich vaak bij Soekhia beklagd. Ook aan de overkant is er geregeld ruzie, wanneer vrouw Jo op de werkplaats van de man is geweest die haar zes kinderen heeft bezorgd, ruzie omdat zij geld heeft gevraagd voor eten en kleren. De man leeft met een andere vrouw. Roekminia moet klaar staan met het eten als de donkere Soekhoe aan tafel plaats neemt. Háár ouders hebben een koude, stilzwijgende oorlog gevoerd. Zij en Ata zijn de bezegeling van een wapenstilstand. Ja, dat moet het geweest zijn: een koude oorlog. En het is allemaal begonnen door de lafheid van Harynarain Hirjalee. En hier ligt zij, haar gezicht tussen haar handen verborgen, schreiend, snikkend om de verwarring van de avond. De eerste aanraking van een man.

De volgende dag staat Islam haar op te wachten in de scha-

duw van de manjebomen in de buurt van de school. Zij negeert hem, fietst haastig voorbij. Maar de volgende dag na school staat hij weer op dezelfde plaats en wenkt haar. Zij negeert hem opnieuw en dan blijft hij weg. Een week gaat voorbij. Hij schrijft haar zonder vermelding van de afzender aan het adres van Selinha. Bang dat de brief zoek zal raken stopt zij hem in haar bh. en leest hem met de deur op slot in het licht onder de klamboe. Zij verwondert zich over de kinderlijke toon en de zachte woorden die hij heeft bedacht om zijn gevoelens uit te drukken. Zij begrijpt het niet. Waarom heeft hij zich als een bruuft gedragen, de avond toen hij haar in het donker opwachtte? Waarom die tegenstrijdigheid? Er volgt nog een brief en dan nog een. Hij moet haar spreken. Zij is toch niet boos meer? Dat is zij zeker niet meer. Langzamerhand vindt zij het tijdverspilling lang boos te zijn op *wie dan ook*.

Selinha heeft een zoon. Kaal geboren, is de jongen het evenbeeld van zijn grootvader. Meneer Abdulkhan vertelt haar het nieuws. Zijn buik zwelt van trots en zelfingenomenheid. De geboorte van het kind heeft Selinha moederlijk gemaakt. Zij heeft brede heupen en volle borsten. Over de meisjesachtige uitdrukking in haar gezicht ligt iets nadenkends, iets van de toekomst. Zij zegt dat de toekomst geld kost en dat zij blij is dat Radj wordt overgeplaatst naar het districtsziekenhuis in Nickerie. Het leven is daar veel goedkoper dan in de stad. Zij krijgen een huis waarvoor zij geen huur hoeven te betalen. Zij zijn van plan het huis dat zij nu bewonen te verhuren en daar de hypotheek mee af te lossen.

Op een morgen vertrekt zij, begeleid door de hele familie Abdulkhan. Haar moeder en ook de tantes huilen. De jongens en de ooms staan er suf bij te kijken. Meneer Abdulkhan houdt zich kranig en vraagt met een wrevelig gezicht wat deze ceremonie te betekenen heeft. Staan zij op het punt iemand te begraven? Voor de vrouwen is dat het sein om in een hartstochtelijk gehuil los te barsten. Het is vijf

uur. Achter het oeverbos van de rivier dringt de zon zich tussen steenrode wolken. Na een minuut hebben de wolken de kleur van een opengesneden watermeloen. S. staat met een ernstig, bedroefd gezicht tussen de huilende vrouwen. Zij hebben beloofd elkaar te schrijven. Selinha verwacht dat zij haar in de vakanties zal opzoeken. Zij is altijd welkom. S. stelt haar gerust. In de boot en op de steiger vallen beloften voor de toekomst...

Het tweede schooljaar is om. Zij is met matige cijfers over en durft niet naar huis te gaan. Zij schaamt zich over haar prestaties en is bang dat haar vader zal zeggen dat zij ondankbaar is. Langzaam fietst zij langs de huizen en de kantoren van de Waterkant. Zij komt op een idee. Zij zal een ogenblik uitzoeken dat hij in een gesprek is gewikkeld met iemand die haar nog nooit heeft gezien en die geen belangstelling voor haar vorderingen heeft. Twee dagen na de uitreiking van het rapport doet zich die gelegenheid voor. Zich verontschuldigend tegenover de bezoeker, schuift zij de cijfers achteloos over het tafelblad. Zij mompelt dat zij over is. Vluchtig bekijkt haar vader het rapport en vervolgt zonder commentaar het gesprek met de Chinees.

Weer op haar kamer overvalt haar een diepe eenzaamheid. Zo kan het niet doorgaan, denkt zij. Zij moet hier vandaan. Het is de enige manier om aan zijn gezag te ontkomen. Toen Agnes haar een paar jaar geleden vroeg wat zij later ging doen, antwoordde zij dat zij het niet wist. Het was een leugen. Zij heeft wel degelijk geweten dat zij haar eigen weg zou volgen. Hoe zou het met Agnes gaan in een miljoenenstad als Hongkong? Zij zou het niet weten.

Nu Selinha er niet meer is, duren de middagen veel langer. Zij probeert te lezen, is gauw afgeleid en ontdekt dat zij onverschillig wordt. Selinha heeft haar drie brieven geschreven in de loop van zes weken. Zij is uitvoerig in haar beschrijvingen en dringt er bij haar op aan de vakantie bij haar door te brengen. Het zou geweldig zijn, schrijft zij. We zouden kunnen hengelen en samen koken. Zij heeft in haar

laatste brief ook weer gevraagd wie de jongen is van wie zij al die brieven kreeg. S. heeft er niet op gereageerd. Selinha kent Islam. Zij zou haar aanmoedigen, zonder dat zij er een reden voor had. Selinha kent hem evenmin als zij en wat S. van hem weet is dat hij de zoon is van een rijsthandelaar met een heel mooi hoofd. De brieven, die zij haar vriendin schrijft, zijn oppervlakkig, kort en ontwijkend. Selinha daarentegen is erg uitvoerig in haar beschrijvingen over het districtsleven, haar dagelijkse ervaringen. De laatste brief uit Nickerie heeft zij bij de andere brieven tussen de bladzijden van een van haar boeken weggestopt. Zij heeft hem nog steeds niet beantwoord. Na al de proefwerken heeft zij geen zin om te gaan zitten schrijven, zich in te spannen.

September. De romantiek van de grote droge tijd bezorgt haar een wanhopige verveling. Zij besluit de laatste brief uit Nickerie te beantwoorden.

September, vrijdagavond acht uur Beste Selinha, het is niet zo eenvoudig om in de dingen, die je al weet en kent, iets nieuws of interessants te ontdekken. Het is snikheer overdag. Uit de kankantrieboom achter de koffie- en de sinaasappelvelden op Ma Retraite komen de witte vlokken aanwaaien. Een bruin pitje in het midden. Ook de mierabong vertelt het verhaal van de droge tijd. Of is het een andere boom die de bruine bloesems loslaat? Ik weet het niet zeker. Ik zal maar in de buurt blijven. Het gras van de trottoirs is gelig, de straten zijn stoffig. Er heerst griep. Ata is verkouden, maar de koorts is weer over. Vanmorgen vond ik een paar kippen, en zelfs kuikentjes, dood in de ren. Ik heb de toen nog levende kippen en kuikentjes een drankje van as en uitgeperste lemmetje in de keel gegoten. Het was een lastig karwei. Ik hoop dat ze de plaag overleven maar moet tot mijn schrik bekennen dat het vrij stil is in de ren. Een kleine onderbreking van deze doodse stilte was de gillende stem van Halima, de vrouw van meneer Habib. Zij kreeg een flink pak slaag, omdat zij met een man had staan praten in de Chinese winkel tegen-

over de markt. Vraag mij niet hoe uitgebreid het verhaal in de winkel van de Chinees op de hoek besproken werd. Dit zijn zo de dingen van iedere dag. Ik heb daarom een grote bewondering voor je optimisme over het leven in Nickerie. Zo veel verschil bestaat er toch niet tussen de stad en het dorpje waar je nu woont? Of wel? Toch zou ik het geweldig vinden een week bij jullie te logeren. Het lijkt mij erg avontuurlijk in de zwampen te vissen. In de goten van de buurt wordt druk gehengeld op de manier die je vertrouwd is. Wat doe je 's avonds in je vrije tijd? Ik zou het erg prettig vinden met jullie naar de bioscoop te gaan...

Zij schuift de brief van zich af. Zij kan niet voor zichzelf beslissen. Zij kan Selinha niet schrijven dat zij komt en wanneer. Zij heeft toestemming nodig. Het betekent dat zij moet wachten totdat haar vader terug is. Zijn antwoord is negatief. Met tranen van ingehouden woede verscheurt zij de brief.

De volgende dag gaat zij naar de Abdulkhans om te informeren naar het laatste nieuws over Selinha. Het is niet de enige reden: zij hoopt dat zij het verdriet over het antwoord van haar vader zal kunnen uitspreken en Selinha's moeder inschakelen. Het verbaast haar dat er niemand thuis is. Het huis en ook het kleermakershuisje van meneer Abdulkhan zijn gesloten. Zij gaat het erf op. Onder het verhuurde huis op het achtererf hangt de was te drogen. Beneden aan de trap gaat een hond, aan de ketting, als een dolle te keer.

‘Is er niemand thuis?’ vraagt zij met luide stem.

Een meisjesgezicht, in een omlijsting van pijpkrullen, verschijnt onder het gordijn in het raam bij de trap.

‘Waar is je moeder?’ vraagt S.

‘Mamma is naar de winkel gegaan,’ is het antwoord van het kind.

Een paar dagen later komt een brief uit Nickerie. De familie Abdulkhan is met vakantie in het district.

September is voor haar geen opwinding, of een verwach-

ting ervan, maar een diepe, ondraaglijke eenzaamheid. Langzaam maar zeker snijdt het mes en wanneer het snijdt, snijdt dat aan twee kanten. Sommige dingen kun je niet vermijden. Ze stormen op je af, ze worden je opgedrongen, zonder je daarbij een verklaring te geven. Ze worden je meegegeven zonder je om een excuus te vragen. Een kind wordt geboren, groeit op om later de littekens te herkennen, die er al waren, nog voordat het bestond. Het staat er niet bij stil, stelt zich vragen, verzet zich met ongelooft, wrok, haat. Dat is niet het einde. Er bestaat zo iets als een paspoort dat je niet zelf hebt getekend. Er is een bestemming die je niet zelf hebt bepaald. Het is de bestemming van de leegte, de onmacht, het verdriet. Zij heeft ook wel gelachen. Ja, natuurlijk bezit zij het vermogen om ondanks alles te lachen, zich gelukkig te voelen bij het zien van een vrolijk, opgewekt gezicht. Maar hoe lang kun je blijven lachen, alsof er niets aan de hand is?

Islam

Het is erg druk op de markt. Zij loopt met een rieten mand vol groene groenten, fruit en vis tussen de tafels door in het benauwde, kooiachtige marktgebouw. Bij de ingang wijkt zij naar rechts en botst, door de drukte achter haar, tegen het lichaam van Islam op. Hij krabt zich achter een oor, kijkt over een schouder en ziet haar. Geschrokken, verwonderd en verlegen, is zij niet in staat de uitdrukking op zijn gezicht te lezen. Zij loopt door, draait zich even om en ziet nu pas dat hij tegen een man staat te praten. Waarom heeft hij haar niet gegroet? vraagt zij zich af. Het is waar, zij heeft toen gezegd dat zij hem nooit meer wou zien. Zij heeft zijn brieven nooit beantwoord. Beschouwt hij dat als een onvergeeflijke nederlaag? Voelt hij zich beledigd? Zij is toch eerlijk geweest? Maar wat is eerlijkheid? Nu zij hem weer gezien heeft, weet zij het niet meer en heeft er spijt van dat zij zijn brieven verbrand heeft. Zij zijn in rook opgegaan, samen met de roze, bij elkaar geveegde cederhouten krullen uit de loods. Zij is verward en kan niet weigeren als hij haar twintig minuten later, bij het pleintje met de tamarindebomen, vraagt of zij met hem meerijdt.

Zij zit naast hem in de auto van zijn broer, telkens wegschuivend naar het portier wanneer hij zijn hand op haar knieën legt. Nu en dan bekijkt hij haar van opzij. Zijn ogen gloeien. Zij is onrustig, nerveus en zegt als zij in de buurt zijn van het Amandelbomenplein dat zij eruit wil. Hij moet meteen stoppen. Zij wil niet met een man gezien worden en dan liefst in een auto. Begrijpt hij niet dat haar vader haar zal slaan, als hij dit te horen krijgt?

‘Waarom ben je bang?’ vraagt hij. ‘Zal ik Azaat sturen om met hem te praten?’

‘Als je durft!’

‘Wat dan?’

Hij rijdt in een smalle zijstraat, brengt de wagen tot stil-

stand in het gras van het trottoir. Zijn mond zoekt haar hals, zijn handen bevoelen haar borsten. Zij stribbelt tegen. Het windt hem nog veel meer op. Zij wil hem in zijn gezicht krabben. Hij belet het haar door haar vingers neer te drukken en zegt met een bezweet gezicht: 'Je hebt kracht in je botten. Het is de kracht van de Ganges.'

'Laat me gaan,' zegt zij. 'Ik wil weg.'

'Waarom?'

'Ik heb zoveel te doen... mijn lessen.'

Hij laat haar los, strijkt met een versuft gezicht de haren uit zijn gezicht weg. 'Lieg niet. Je hebt nu vakantie.'

'Ik lieg niet. Het is genoeg. Ik wil weg. Ik moet gaan koken.'

'Koken? Dat is iets anders.'

Zij wendt haar gezicht van hem af en staart uit het raampje van de auto.

'Heb je mijn brieven niet gehad?' vraagt hij.

'Ja,' antwoordt zij.

Hij trekt haar naar zich toe. 'Waarom heb je niet teruggeschreven?'

Zij aarzelt een moment. 'Ik weet het niet, ik weet het echt niet,' antwoordt zij vlug.

'Wanneer zie ik je weer?'

'Ik weet het niet.'

'Ik moet het weten.'

'Volgende week?'

'Nee.'

Zij schudt haar hoofd en zucht. 'Ik weet het niet.'

'Ik wacht morgenavond op je - in de straat van meneer Abdulkhan.'

'Misschien.'

'Ik wacht op je - om zeven uur.'

Hij doet het portier voor haar open en reikt haar de mand aan. De lange en ronde bladeren van de amsoi en de klaroeng hangen slap. Het is heet. De ronde klok van de winkelbakkerij, aan de overkant, wijst tien uur aan. Uit een van de half gebarricadeerde ramen steekt de vrouw van de

Chinees haar creoolse hoofd, om beter te kunnen zien wie er uit de auto stapte. Zij kijkt even zuur als de verzuurde, ingedeukte broden van vijf cent op de vroege maandagmorgen, denkt S. geïrriteerd. Achter haar klinkt de motor van de achteruit rijdende auto. Zij kijkt niet om. Zij haast zich naar huis om de vissen schoon te maken.

Het is niet gebleven bij de ene avond in het donker van de amandelbomen. Zij ziet hem vrij geregeld, hoewel zij niet langer dan een half uur bij hem blijft. Op de ene leugen volgt de andere. Om vijf uur pakt zij haar fiets onder het voorwendsel dat zij Selinha's ouders gaat opzoeken. Daarna rijdt zij als een gek door de stad om Islam in het donker te ontmoeten. Zij vindt het verschrikkelijk zo te moeten liegen. Zij is ook bang dat haar leugens zullen uitkomen. Af en toe zegt zij tegen haar vader dat zij bij een vriendin gaat studeren. Op zulke middagen verlaat zij het huis met haar boeken achter op de fiets zonder te weten hoe zij de uren voor de ontmoeting met Islam zal doden. Zij voelt zich opgejaagd en besluit hem niet meer te ontmoeten. Maar zij kan niet. Zij wordt de straat opgedreven, naar het donker onder de bomen. Naar de omhelzingen van de man die zij nauwelijks kent. Naar zijn liefkozingen, die zij het ene ogenblik plezierig, het volgende weerzinwekkend vindt. Op het donker onder de amandelbomen volgen de afgelegen plekken aan de rand van de stad. Zij gaat met hem mee in de auto van Azaat. Wat moet zij aanvangen met anderhalve maand vakantie? Nu heeft zij tenminste het gevoel dat er ook iets anders bestaat dan de stilte in huis. Het tirannieke gezag.

De vakantie is om. De familie Abdulkhan is terug. Op het erf en in huis heerst de gewone drukte van de jongens. In het kleermakershuisje ratelt de trapmachine van meneer Abdulkhan. Selinha heeft een korte, oppervlakkige brief geschreven. Zij is weer in verwachting. Zij schijnt ook een beetje boos op haar te zijn. S. vindt het niet prettig. 'Ze

heeft er zo op gerekend dat je zou komen,' merkt haar moeder op. 'Ze zegt dat je haar al lang bent vergeten.' Het werd haar gezegd op de eerste dag dat zij de familie ging opzoeken. Zij heeft toen onmiddellijk geschreven om zich te verontschuldigen. Zij had het zo druk met de huishoudelijke beslommeringen. Zij kon echt niet weg maar was haar niet vergeten. Kwam zij nooit naar de stad om te winkelen of zo? Zij hoopte dat zij elkaar weer gauw zouden zien om herinneringen op te halen.

Tegen Islam heeft zij gezegd dat zij met het oog op haar lessen niet meer zo vaak weg kan. Zij heeft tijd nodig om te studeren. Voortaan ziet zij hem twee avonden in de week onder de amandelbomen. Hij neemt er geen genoegen mee en rijdt 's avonds langs om haar aandacht te trekken. Hij doet dat opvallend langzaam, zodat het geluid van de wielen over de kuilen en oneffenheden van de straat, de aandacht van de voorbijgangers en van de nieuwsgierige burens trekt. Het maakt haar nerveus. Iedere keer wanneer zij hem uit het raam van haar kamer ziet passeren, voelt zij een schok omdat zij denkt dat hij zal stoppen en het 'pst'-geluid zal laten horen om haar naar buiten te roepen. Op zulke avonden kan zij zich slecht concentreren en kijkt vrij gespannen uit naar de dag dat zij hebben afgesproken. Zij smeekt hem een eind te maken aan dit vervelende, treiterende en kinderachtige spelletje. Hij houdt er een tijdje mee op maar begint dan opnieuw, alsof zij zich daar nooit over heeft beklaagd. Op een avond claxoneert hij heel luid, terwijl hij tergend langzaam passeert, zijn hoofd uit het raampje gestoken. Bij de volgende ontmoeting zegt zij dat het nu werkelijk afgelopen is en dat zij genoeg van hem heeft. Woedend draait hij zich om en verdwijnt haastig in het donker. Zij kijkt hem even na, draait zich om en haast zich dan naar huis. Op een keer ziet zij hem in de auto, 's middags om een uur midden in het drukke verkeer. Een jonge vrouw zit naast hem. Zij weet niet of hij haar gezien heeft.

In november ontmoet zij hem bij meneer Abdulkhan. Hij

is met Azaat. Het is de eerste keer dat zij de man ziet over wie hij en Soekhia het gehad hebben. De twee broers wisselen een snelle blik van verstandhouding. Azaat neemt haar taxerend op. Zij wordt verlegen en voelt zich opgelucht wanneer zij weer op straat is. Maar dat gevoel is van korte duur. Terug op haar kamer wordt zij opeens opstandig en wil de boeken, die voor haar op tafel liggen, uit het raam smijten. Het kost haar moeite zich kalm te houden, zich gewonnen te geven aan de gedachte dat haar leven zo saai is. Er is zelfs geen radio in huis! Zij gaat zitten, haar hoofd tussen haar handen en denkt terug aan de avonden met Islam. Het ene moment voelt zij zich vertederd door de herinneringen. Maar dan schaamt zij zich weer om haar eigen gedachten en raakt ten slotte verstrikt in haar theorieën over de waarde van de vrouw. Islam begrijpt haar niet. Hij ziet in hun ontmoetingen de aanloop naar het huwelijk. Maar waar heeft zij het over? Het is voorbij.

Het is niet voorbij. Hij staat weer prompt onder de bomen in de buurt van de school op haar te wachten. Dat is de volgende dag. Zij schudt heftig haar hoofd. Zij wil niet meer. Hij bepraat haar, belooft dat hij niet meer langs haar huis zal rijden. Zij geeft zich gewonnen en stemt erin toe hem dezelfde middag te ontmoeten. Zij zal bij de afgesproken bushalte op hem wachten.

Zij zitten in het gras van een afgelegen weiland. Na een lange stilte vraagt zij waarom hij verliefd is op haar.

‘Wat zeg je?’

‘Niets,’ is haar antwoord.

Zij trekt een grassprietje uit de aarde en gooit het achteloos weer weg. Islam zegt nooit veel tegen haar, vooral niet wanneer het licht is. Hij voelt zich in het donker beter op zijn gemak. Zij schraapt haar keel.

‘Andere meisjes zouden blij zijn,’ zegt zij.

Hij trekt haar bij een oor. ‘Ik houd niet van meisjes die lachen.’

Zij fronst haar voorhoofd. ‘Waarom niet?’

‘Wie zegt dat ze niet zo tegen andere mannen lachen.’

‘O, maar ik kan ook lachen.’

‘Nee. Ze lacht nooit. Ze is sterk en ze heeft lange benen.’

Hij streelt haar dijen. Zij wordt verlegen en trekt haar rok over haar knieën.

‘Wil je met me trouwen?’ vraagt hij.

Zij grinnikt. Zij heeft deze vraag al veel eerder verwacht. ‘Je weet dat ik nog op school zit,’ antwoordt zij om hem te ontwijken.

Hun blikken ontmoeten elkaar.

‘Ik zal op je wachten, Sita.’

Zij laat haar hoofd hangen, pakt hem voordat zij er erg in heeft bij een bovenarm en begint, haar gezicht tegen zijn schouders gedrukt, te huilen. Hij trekt haar vlecht opzij.

‘Waarom huil je?’ vraagt hij, zijn mond in haar hals.

‘Ik weet het niet,’ zegt zij zachtjes en maakt zich van hem los. Zij kijkt de andere kant uit, droogt met een zakdoek haar tranen. Het is zes uur. De krekels zagen. Uit de djamoenstruiken, de awarrabomen en andere wilde palmen komen de eerste muskieten aangezogen. Zij slaat links en rechts om ze te doden. Voor hen gaat de zon onder roze wolken onder.

‘Weet je,’ zegt zij met een ernstig gezicht. ‘Je hebt een mooi gezicht.’

Hij kijkt haar verwonderd aan, trekt haar bij een oor en zegt dat zij gek is.

‘Heus, ik meen het. Je hebt ook mooie vingers. Ze zijn niet plomp en ook niet klauwachtig.’

Hij schudt zijn hoofd en zegt opnieuw dat zij gek is op dezelfde lachende toon van zoëven. Zij staat op en zegt dat zij weg moet.

De kleine regens hebben de stad smerig gemaakt. Het zand van de straten is drassig, het hout van de tuinen heeft iets kils, minder dan in het grote regenseizoen, maar het heeft toch dezelfde deprimerende uitwerking op haar. Uit de kippenren stijgt een zure damp die zich vermengt met de lucht

uit de hokken van de buren. De natuur is vijandig en vriendelijk. Er is een overvloed aan groenten. De bodem komt tot leven: alles, ook het onkruid groeit overvloedig. 's Morgens wordt zij wakker door de miezerige druppels op het dak en tussen de bladeren van de bomen. De zon schijnt bij tussenpozen. Het weer is een gok. Zij kan Islam niet meer onder de bomen ontmoeten. De weilanden zijn ondergelopen. Zij ziet hem een keer in de week. Zij neemt dan de bus en stapt op een bepaald punt van de stad uit, waar zij onder het afdak van een Chinese winkel op hem wacht, totdat hij in de auto van Azaat komt aanrijden.

Op een middag in november zegt hij dat hij iets vergeten is in het huis van zijn broer. Hij rijdt erheen. Het huis blijkt gesloten te zijn. Zij werpt hem een achterdochtige blik toe. Zij is bang. Zij *begrijpt* wat hij wil.

‘Waarom lieg je zo?’ vraagt zij.

Hij glimlacht, speelt met haar handen. ‘Ik lieg niet.’

‘Ga dan halen wat je vergeten hebt,’ antwoordt zij.

Er volgt een stilte, begeleid door de regendruppels op het asfalt en de ruiten van de auto.

‘Breng me naar de bushalte,’ zegt zij. ‘Breng me weg.’

‘Luister,’ zegt hij opeens smekend. ‘Er zal niets gebeuren. Geloof me.’ Half besluiteloos, half wrevelig, duwt zij zijn dringende handen tussen haar benen weg.

‘Ik wil niet,’ protesteert zij.

‘Wat wil je dan? Stil zitten? Kijken? In het donker staan? Ik ben een man, begrijp je dat niet?’

Zij geeft geen antwoord. Hij laat een diepe zucht horen.

‘Kom je?’ vraagt hij en strijkt met een hand langs haar linkerwang.

Zij knikt.

In het huis van Azaat is het donker en benauwd. Boven de tafel en de stoelen hangt een onaangename lucht. Zij ruikt de slordigheid, de voedselgeurtjes, die niet voldoende onderdrukt worden door zeep en andere reinigingsmiddelen. Aan de wanden hangen foto's, kalenders en goedkope prenten van Indiase goden. Islam, die terug is uit de keu-

ken, beweegt zich onrustig door het vertrek, zijn handen in de zakken van zijn broek. Zijn haar is nat van de regen. Zij kijkt van hem naar de afbeeldingen van de goden. Het *ontgaat* haar in deze ogenblikken waarom zij hier zijn, wat hij van haar verwacht en waarom het zo stil is.

‘Ik begrijp het niet,’ zegt zij, terwijl zij van de deur naar de prenten loopt.

‘Wat?’ vraagt hij en komt achter haar staan.

‘Jullie zijn toch mohammedanen?’

‘Zij is een Hindoe, de vrouw van Azaat.’

‘O,’ antwoordt zij en wendt half verwonderd haar hoofd naar rechts.

Zijn ogen gloeien. Haastig doet hij een stap naar voren en grijpt haar, zoals gewoonlijk, bij de vlecht. ‘Je haren zijn nat,’ merkt hij op.

‘Ja,’ antwoordt zij en strijkt met een zenuwachtig gebaar een hand langs haar voorhoofd.

Zij is bang. Hoe ziet een man er naakt uit? Islam is toch niet behaard op zijn borst, zoals meneer Habib? En stel je voor dat haar vader aanklopt! Wat een schande! Zou een van de burens haar gezien hebben? Zij heeft geen tijd op die vragen te antwoorden. Hij heeft haar bij een arm gepakt en neemt haar mee naar de kamer van Azaat en zijn vrouw. Hij probeert haar op het bed te krijgen.

‘Nee,’ zegt zij. ‘Niet op het laken waar zij hebben geslapen!’

Hij wordt ongeduldig, doet zenuwachtig de kleerkast open en tast tussen de kleren van man en vrouw naar een schoon laken. Als hij er een gevonden heeft, slaat hij de kast met een onhandige harde slag dicht en spreidt het schone laken onverschillig over het andere. Met losgeknoopte blouse, staat zij te trillen op haar benen terwijl hij de knoopjes van zijn overhemd losmaakt. Gespannen volgt zij zijn bewegingen, terwijl hij zijn overhemd losknoopt. Hij is niet behaard.

Wat zegt hij allemaal? Hij fluistert in haar oor, in de haartjes van haar nek. Nee, hij fluistert niet. Hij vraagt, hij

smeekt haar niet zo krampachtig te liggen. Hij heeft het over haar benen, begint steeds sneller te hijgen, totdat hij leegstroomt over haar buik.

Hij staat op, pakt uit de zak van zijn broek een witte zakdoek en veegt de warmte op haar buik af. Is dat alles? vraagt zij zich af. Wordt er daarom zo geheimzinnig gegiecheld door de meisjes in de klas? Zij voelt zich duizelig. Uit het huis op het aangrenzende erf klinkt de stem van een man, een vrouw lacht. Islam ligt op zijn rug, staart met een suf gezicht naar het plafond. Zij begluurt hem van terzijde en ziet voor het eerst dat hij een grote moedervlek op zijn bovenarm heeft.

‘Islam?’

‘Zeg niets, het is mijn schuld.’

‘Hoezo?’

‘Zeg niets, Sita.’

Zij trekt het laken over haar borsten, gaat op een zij liggen, haar rug naar hem toe.

‘Islam,’ begint zij opnieuw. ‘Wat heb je gedaan? Er komt toch geen baby?’

‘Er is niets gebeurd... niet met jou.’

‘Hoe laat is het?’

Woedend springt hij overeind, slaat zich tegen zijn voorhoofd. ‘Je houdt niet van me. Ik weet het. Ik ben een ezel, een grote ezel!’

Zij strekt haar hand uit, houdt hem bij een arm vast. Zij wil hem tegenspreken. Zij kan niet. En toch. Zij streelt zijn bovenarm op de plek van de moedervlek en ruikt heel voorzichtig aan zijn lichaam. Hij is niet kwaad meer, gaat weer liggen en beantwoordt haar gebaar met lieve, jongensachtige strelingen. De avond is gevallen. Buiten gonzen de muskieten. Zij ligt met half gesloten ogen, ziet hem opstaan en hoort het rinkelen van geldstukken in de zak van zijn broek. Dan komt hij weer bij haar liggen. Even later klinkt door de stilte van de avond heel zacht haar onderdrukte gil.

Sindsdien is er in haar leven een nieuwe angst bijgekomen.

De angst aan het einde van iedere maand. Islam praat over het huwelijk, over geld. Zij, vastbesloten weg te gaan, wil biologie studeren. Zij zegt er niets over. Zij is bang dat hij een scène zal maken of dat hij haar in zijn woede zal vernederen in het bijzijn van haar klasgenoten. Hij is jaloers en achterdochtig en denkt haar te zullen betrappen op dingen waar zij helemaal geen belangstelling voor heeft. Als een gek rijdt hij langs de school, staat op haar te wachten, terwijl zij hem zo vaak gevraagd heeft het liever niet te doen. Hij wil zien met wie zij na schooltijd fietst. Hij wil weten met wie zij op het schoolerf heeft staan praten. Wie was de jongen in het lichtblauwe sporthemd? De jongen die haar fietsband oppompte? Wat zei hij allemaal? En waarom moest zij zo lachen?

Tijdens de schriftelijke examens, eind mei, scheldt hij haar voor hoer uit. Het woord komt hard aan. Zij heeft het niet van hem verwacht. Tranen van woede stromen langs haar wangen, terwijl zij bij het raam voor haar boeken zit. Een hoer? Dat is toch een vrouw die van vreemde mannen geld aanneemt om ze plezier te verschaffen? Het einde heeft zich vlugger aangediend, denkt zij. Hij heeft haar beledigd. Zij wil niet meer.

De volgende dag staat hij weer naast de auto in de schaduw van de manjebomen. Hij wenkt haar te stoppen. Zij stapt van haar fiets, haar etui in de hand en vraagt aan het meisje dat altijd met haar mee rijdt een eindje verder op haar te wachten. Zij is terughoudend en erg kalm. Zij luistert naar zijn verontschuldigungen, duwt zijn hand weg wanneer hij haar in de bovenarm knijpt. Zij is kwaad.

‘Het is uit, afgelopen. Ik ben een hoer, nietwaar? Goed zo. Vertel nu maar aan iedereen wat je met me gedaan hebt!’ Zij hijgt. Zij is buiten adem. ‘Vertel maar alles. Net als die jongens die hun meisjes bekladden om groot te doen. Het kan me niet schelen. Ik ben niet bang meer.’

‘Sita!’

‘Ik ben een hoer, geen Sita. Maar ik kan tenminste blij zijn dat ik later niet de hele dag pannen hoeft te wassen. Net

als je zusters en schoonzusters. Ik zal geen gevangene zijn. Ik zal niet opgesloten worden. Heb je me gehoord?’

Islam glimlacht veelbetekenend. ‘We zullen zien, Sita.’

‘Probeer me niet bang te maken. Er is niets om bang voor te zijn. Over een maand ga ik weg. Heb je gehoord?’

‘We zullen zien, Sita.’

Zij grinnikt en fietst weg zonder zich van zijn woorden rekenschap te geven.

Het examen is achter de rug. Zij is geslaagd. Ata is tien geworden. Vaak zit zij de jongen te observeren, een beetje overweldigd door de gedachte aan het afscheid. Het denkbeeldig afscheid, want zij heeft het er nog niet met haar vader over gehad. Ata zal zijn weg wel vinden. Zij moeten hun eigen weg gaan. Harynarain Hirjalee heeft hun niets nagelaten. Zelfs niet een paar hectaren onvruchtbare grond in deze wildernis. Zijn nalatenschap bestaat uit de opdracht zelf een plekje aarde te vinden. Hier of ergens anders. Op hun eigen manier. Zij heeft haar vader nooit om een gunst gevraagd. De tweedehands fiets die hij haar heeft gegeven was een gunst, uit eigen beweging, zoals alles wat zij van hem heeft gekregen, daarvoor en daarna. Zij is ervan overtuigd dat hij het haar niet zal weigeren. Is zij voor hem niet altijd een lijst met cijfers geweest? Een combinatie van schriften en boeken? Het toonbeeld van leergierigheid? Zij ziet geen reden waarom hij haar verdere studie niet zou willen betalen. Ja, het geld. Maar het gaat nu beter dan twee jaar geleden. Nee, hij zal niet weigeren.

Het is avond, drie dagen na de uitslag van het examen. Zij zitten om de dampende schalen in het schemerige licht van de galerij. Zij heeft geen trek. Het valt haar moeilijk hem iets te vragen in zijn onmiddellijke nabijheid. Maar waarom die hoofdpijnen en lichte duizeligheid de laatste dagen? Zij kan ze niet verklaren en neemt met tegenzin wat tajerblad en rijst op haar bord. Ata kijkt haar met vreemde ogen aan. Vanmiddag zat zij ook al zo tergend langzaam te kauwen. Zij ontwijkt zijn blik en buigt zich over haar bord.

‘Ik wil verder studeren,’ zegt zij voordat zij er zelf erg in heeft.

Haar vader draait in zijn stoel, kijkt even op en buigt zich dan weer over zijn bord.

‘Ik bedoel - eh, dat ik weg wil. Naar Holland.’

Hij schudt heel langzaam en bedenkelijk zijn hoofd. ‘Nee,’ antwoordt hij. ‘Het is Ata's beurt.’

Daarmee is het gesprek beëindigd. Zij kan het niet geloven, kijkt hem woedend aan. Dan vlucht zij de trap op naar boven. Hijgend laat zij zich op haar bed vallen. Zij voelt zich opeens zo moe. Zij wil braken. Langzaam richt zij zich op en loopt naar de kamer van Ata om de po te halen. Het is niet mogelijk, denkt ze, terwijl zij haar mond afveegt. Het is niet mogelijk. Zij hoeft niet op de kalender te kijken. Islam heeft altijd iets bij zich gehad. Misschien ligt het aan de warmte. Een andere reden bestaat niet. Zij gaat voor het raam staan en staart naar het vallende donker. De wind koelt haar bezwete wangen en voorhoofd af. Zij voelt zich weer een beetje opgeknapt. Het ligt aan de warmte, de teleurstelling. Nu moet zij zien een geschikte baan te bemachtigen. Tja, er blijft haar niets anders over. Zij kan het geld opsparen om daarmee de reis te betalen. En de rest? Zij is woedend op haar vader. Maar als het werkelijk om Ata gaat. In dat geval. Haar gedachten dwalen af. Zij heeft Islam niet meer gezien. Wat bedoelde hij, toen hij de spot met haar dreef? Haar woorden? Waarom denkt zij daar opeens aan? Moet zij daaraan denken? De laatste keer dat zij zich ongerust maakte - was het half mei? Zij was een paar weken... Het kwam door de inspanning, de opgewondenheid van het examen. Daarna heeft zij hem nog een of twee keer ontmoet... Het is nu zes weken geleden. Ook nu is zij over tijd. Maar het kan niet. Of is zij het slachtoffer van een intrige? Zij zou het niet weten. En toch begint zij te twijfelen.

De volgende morgen wordt zij weer met hoofdpijn wakker. Zij durft ook niet uit bed te komen. Zij moet overgeven. Zij slaat haar hand tegen haar voorhoofd. Bedrogen. Islam heeft haar bedrogen. Hij heeft haar onderworpen. Hij

heeft haar de weg afgesneden die zij zelf hoopte te vinden. Of is zij wat voorbarig in haar conclusies? Zij hoopt het.

Maar in de weken die volgen wordt het haar duidelijk dat warmte noch teleurstelling de oorzaak is van de dagelijkse ochtendmisselijkheid. De hoofdpijnen. Zij ziet het aan haar lichaam. Zij merkt het aan de traagheid waarmee zij zich voortbeweegt. Zij is radeloos. Nu zal zij naar hem toe moeten kruipen om hem te smeken met haar te trouwen. Nu zal zij zichzelf moeten tegenspreken, iets doen dat zij nooit heeft gewild. Zij zal dat alles móeten doen. Zij zal het gezag daar beneden moeten ontlopen. Zonder uitstel. Zij moet Ata sparen. O, de schande. En dan de burens, het geroddel. Zij moet Islam zien.

Juli. Zij heeft de bus genomen. Zij is op weg naar het huis van Azaat. Aarzelend klopt zij aan. In het raam verschijnt het wrange, sombere gezicht van een vrouw. S. glimlacht geforceerd. De vrouw neemt haar kritisch en achterdochtig op.

‘Wie ben je?’ vraagt zij.

‘Is Islam thuis?’

Het gezicht van de vrouw klaart een beetje op. ‘Hij is padie gaan kopen met zijn broer.’

‘Hoe laat is hij terug?’

‘Ik kan je niet precies zeggen.’

‘Mag ik hier op hem wachten?’

‘Als je wilt.’

Zij doet de deur open. Haar borsten puilen half uit de hals van de smerige gebloemde jurk vol kreukels. De sluike haren in de lage, uitgezakte wrong, stinken naar oude kokosolie en luizen. Zij nodigt S. uit te gaan zitten. ‘Zit dan,’ zegt zij nogmaals, waarop zij zich schuifelend over de zandige vloer verwijdert. Haar hielen zijn gebarsten.

Het is half zes. Uit de keuken dringt de scherpe geur van vis die gebakken wordt in kokosolie en masala. De lucht van vette spijzen staat haar tegen. S. richt zich op en blijft een tijdje voor het raam staan. Achter haar klinken nasale

kinderstemmen, afgewisseld met een onderdrukt gegiechel. Zij keert zich om. In de halfdonkere gang langs de slaapkamers, staan traspgewijs de kinderen van Azaat en, veronderstelt zij, de kinderen van een van zijn zusters. Het meisje van een jaar of acht loopt giechelend weg, gevolgd door de jongens, die weer terug komen om haar te bekijken. Alleen de twee jongsten van de zeven, een meisje en een jongen (S. schat ze op twee en drie), houden zich, met krampachtige gebaren tegen een muur van de gang geposteerd. De jongen kijkt ernstig. Het meisje glimlacht verlegen. S. kan zich niet herinneren dat zij ooit kind is geweest en ook niet, dat zij met kinderen heeft gespeeld. Toch voelt zij in zulke situaties het verband tussen haar en een kind erg duidelijk. Zij glimlacht droevig naar ze. Zij voelt zich even hulpeloos. Het meisje probeert vergeefs met haar nageltjes de bijtende luizen weg te krabben. In de grote, Arabische ogen van het jongetje ziet zij kloddertjes etter. Het tafelblad en de stoelleuning zitten vol vetvegen. De vloer is zanderig. Het is opzet, slordigheid. Hoe is het mogelijk dat Islam hier eet en slaapt?

Uren gaan voorbij. In de meeste kamers van het huis brandt licht. Het jongetje en het meisje zijn in bed gestopt. De oudsten hebben zich na de maaltijd teruggetrokken en liggen nu in bed met elkaar te babbelen. Over de gang schuifelen de voeten van de vrouw. S. kijkt versuft op. De vrouw komt de woonkamer binnen. Haar jurk is nat op de buik en vettig geel van de masala.

‘Wil je een beetje rijst eten?’ vraagt zij.

‘Ik heb al gegeten,’ liegt het meisje.

‘Wil je een sinaasappel?’

‘Mag ik hem zelf schillen?’

De vrouw draait zich om. Enkele seconden daarna keert zij terug met een emaillebord. De sinaasappel geurt zoet. Het mes stinkt naar vis en uien. Het meisje schilt de sinaasappel zó dat de witte schil er gaaf op blijft zitten. Zij wil niet dat het mes in aanraking komt met het vruchtvlees. Langzaam eet zij de moten op. Af en toe staat zij op om

door het open raam de pitjes uit te spugen en om te kijken of Azaat aankomt.

Wat zou er zich thuis hebben afgespeeld? Zij zit hier al uren te wachten. Zij kan niet denken. Zij is lam geslagen door een grote onverschilligheid. Het interesseert haar niet meer hoe laat het is. Niets. Niemand. Zij moet Islam spreken. En wat dan? Zij kan het niet voorspellen. Ja, toch wel. Straks zal het tot haar doordringen dat zij nooit meer naar huis terugkeert. Islam zou kunnen ontkennen en weigeren met haar te trouwen. Dat betekent dat zij... En als hij ja zegt? Maar ook dat is haar dood.

Om half negen komen Islam en Azaat thuis. Islam keurt haar geen blik waardig. Hij loopt haar voorbij, alsof zij elkaar nooit eerder hebben ontmoet. Azaat kijkt met gefronste wenkbrauwen. Zij zit met terneergeslagen ogen, haar handen in haar schoot en hoort zijn voetstappen, die zich snel verwijderen. In de keuken klinken de schelle stem van de vrouw en de zware stem van Azaat. Dan hoort zij het slaan van borden en de stemmen van de beide mannen. Haar hart klopt wild. Hoe is het mogelijk dat zij daar zit, zonder dat iemand naar haar kijkt? Maar waarom zal zij zich nog langer verbazen. Zij weet wat de oplossing is.

Zij is buiten. Rechts voor haar is de bushalte. Zij loopt er verdwaasd aan voorbij. Het wordt donkerder voor haar ogen. Hoe zou zij er toen hebben uitgezien? De vrouw die Janakya heette? Haar grootmoeder? Toen zij uit de tak van de boom... Waar en welke boom? Een stuk touw... Een ceintuur is voldoende... Er bestaat ook nog zo iets als een brug. De brug uit haar droom... Zij versnelt haar passen.

‘Waar ga je?’ hoort zij een stem achter haar.

Zij kijkt suf om en ziet vaag het gezicht van Islam. Hij legt zijn hand op haar schouder. Zij kan geen woord uitbrengen.

‘We kunnen praten - buiten de stad,’ zegt hij.

Zij blijft staan. Hoe weet hij dat zij hem iets te zeggen heeft? Iets dat niet door anderen mag worden gehoord? Zij weet nu met zekerheid dat hij haar bedrogen heeft. Maar zij

kan hem geen verwijt maken. Half versuft en met een slap gevoel in haar benen, laat zij zich meetronen naar de auto, die meters verderop staat. Ik heb het zelf gewild, door het niet te willen, denkt zij. Daar is het mee begonnen. Ik heb mij door koud vuur laten branden. Ik heb het zelf gewild. Zwijgend zit zij naast hem en staart door de ruit naar de flikkerende koplampen in het verkeer.

‘Waarom wil je Islam zien?’ vraagt hij, nadat hij de auto tot stilstand heeft gebracht.

‘Misschien weet je het beter dan ik,’ antwoordt zij met een zucht.

‘Ach, jij met je mooie woorden. Hoe kan ik het beter weten?’

‘Je hebt gelijk, ik weet het beter.’

‘Goed zo,’ is zijn antwoord. ‘Maar waarom wil je Islam zien?’

‘Omdat hij weet dat ik zwanger ben.’

Hij doet het lichtje in de auto aan en heft haar kin omhoog. Zijn ogen gloeien. Om zijn lippen speelt een tevreden glimlach. Zij bijt op haar tanden. Zij zou in zijn gezicht willen spugen.

‘Waar zijn je tranen? Weet je niet dat ze me opwinden?’

Hij laat haar kin zakken, doet het lampje uit en steekt een hand in haar blouse.

‘Ja,’ stelt hij vast. ‘Ze is zwanger. Islam zal met haar trouwen. Wat zegt ze ervan?’

Zij houdt zijn tastende hand tegen.

‘Doe niet. Ik voel me niet goed.’

Het is twaalf uur in de nacht. Zij staat in de straat waar zij woont om thuis haar kleren op te halen, de weinige maar dierbare boeken die zij heeft, de foto's, haar schoenen, de fiets die in deloods staat. Islam wacht in het donker bij de Chinees op de hoek. De honden blaffen. Het gr... gr... van de padden en het sissen van de sprinkhanen tussen de bladeren van de bomen op de erven herhaalt zich voortdurend en vormt de stilte die zij gewend is. De lucht lijkt hoger en

is donkerder door het grote aantal sterren. In het stikdonker achter de hagen liggen de huizen in diepe rust. ‘Qui dort, dîne’ was een van de mooiste regels uit het Franse schoolleesboek. ‘Sorcière et bergère’, een verhaal uit Madagascar. Wie slaapt, eet. De hongerlijders slapen. Vrouw Jo met haar zes kinderen, de andere erfbewoners, de vrouw van meneer Habib. Zij loopt in het gras om haar stappen te dempen. Door haar hoofd flitsen allerlei vragen. Hoe was het, toen haar moeder het krot van Ajodiadei ontvluchtte? Naar wie is haar moeder toen gegaan om onderdak te vragen? Of was zij niet alleen? Was het een wanhoopsdaad, waarmee zij zich probeerde los te maken van de dronken heks, de ellende van het krot, de armoe? Het moet wel een overhaaste vlucht geweest zijn. Zij vergat de foto's. Die lagen waarschijnlijk ook toen in de koffer van Ajodiadei. Ach, het is allemaal onzin. Nee, natuurlijk is het helemaal geen onzin. Zij is moe.

De vlucht

... Zij staat, haar schoenen in de hand, in het donker achter de loods. Zij spreekt zichzelf moed in om naar binnen te gaan... Mijn God, hij mag niet wakker worden. Hij zal haar aftuigen zoals meneer Abdulkhan zijn dochter afranselde... Ata zal het niet begrijpen, huilen... Nee, zij moet de deur van de galerij geruisloos van het slot doen en als een dief naar boven sluipen, haar kamer op slot doen, zich bliksemsnel verkleden en onder het laken kruipen. Als hij haar toch hoort, zal zij... Maar waarom zal zij nog moeite doen om leugens te verzinnen? Heeft zij hem niet lang genoeg voorgelogen, al die avonden dat zij niet naar de Abdulkhans toe ging? Of naar een meisje uit haar klas om te studeren?... Zij is op haar kamer... Zij is erg nerveus. Haar handen beven. Waar is haar vulpen?... Zij moet een brief schrijven... Zij kan niet zo maar wegblijven. Anders wordt het veel ingewikkelder. Hij zou kunnen denken aan een ongeluk. De politie. Ha, zij heeft de vulpen gevonden. In de hoek van de tafel ligt een velletje papier. Zij schrijft... Ik kom nooit meer terug. Ik heb u nooit vader genoemd. Maar nu ik wegga, wil ik u zeggen, dat het mes ook in mij gesneden heeft - als u zich haar tenminste nog herinnert vader...

Snikkend wordt zij wakker en staart in het donker. Zij is niet thuis. Wat is haar overkomen? Waar is Ata? Dit is niet hun huis. Het is het huis van Azaat. Naast haar, op het bed van het oudste meisje, ligt Islam. De kleren, die zij de afgelopen nacht aan had, hangen aan een spijker aan de muur, naast de kleren van het meisje. Islam is in een diepe, benijdenswaardige slaap weggezonden. Hij hoort niet dat zij wanhopig snikt, bang voor de droom, bang voor de werkelijkheid. Vredig ligt hij op een zij, zijn hoofd verborgen in de omhelzing van zijn armen. In de hoek bij het venster staan haar koffers met de dingen die haar vertrouwder en

tegelijk vreemd voorkomen in een omgeving, die haar vijandig aandoet. Ze staan er zonder het minste verzet. Dode dingen, dode zaken. Ze zijn van jou en ook weer niet. Ze konden wel van iemand anders zijn. Ze zijn een deel van miskennis, zelfverloochening. Zij heeft zich noodgedwongen losgemaakt van een leven, van een onsamenhangende samenhang, van een kwelling. En toch. Het was haar eigen leven. Zij kent het, zoals het was, zoals het is: zij is niet verliefd op de man die naast haar ligt. Hoe zal zij zich aan hem moeten geven? Of zullen er weer ogenblikken zijn dat het wel mogelijk is? Zij wil er niet aan denken.

Buiten kraaien de hanen en zetten weer andere aan in de naburige hokken. Een hond jankt over zijn schurftig bestaan. Het moet een witte zijn, denkt ze. Alleen witte honden kunnen zo klagend en menselijk janken. Alleen witte honden met zwarte vlekken onder de ogen en op de romp. De getekende. Zij kan niet slapen. Haar ogen vallen dicht en gaan dan open. In de bomen en in de hokken de langzaam toenemende geluiden, langzaam als het licht van de opkomende zon in de naden van de muur.

Om vijf uur staat zij op en verlaat heel zachtjes de kamer om zich te gaan wassen. Zij wil niet wachten, totdat de bewoners van het huis hun plichten hebben vervuld in de wc. en in de badkamer. De gedachte eraan versterkt haar misselijkheid. Zachtjes doet zij de deur open en haast zich naar het nevelige donker tussen de bomen op het achtererf. Een ezel balkt de straat in. In de keuken, die zij zojuist heeft verlaten, brandt licht. De vrouw van Azaat is ook opgestaan. De deur gaat open en de dag wordt begonnen met het voeren van de kippen en het ratelen van de prientabezem, waarmee de dorre bladeren en stukjes papier tot een hoop worden aangeveegd. Hoe zou zij heten? denkt S. en passeert de vrouw, die in de palm van haar hand de kop van de bezem aanstampt. Dat is niet het probleem van het ogenblik. Het is zelfs de vraag niet met hoeveel walging zij de badkamer en de wc. binnengaat. Hoeveel uitvluchten zij zal moeten verzinnen om de maaltijden te weigeren, met

hoeveel tegenzin zij het voedsel door haar keel zal krijgen. Zij kan geen eisen stellen. Niet hier. Het is daarom van groot belang dat zij weet wat Islam van plan is verder te doen.

‘Waarom ben je zo vroeg wakker?’

Hij vraagt het terwijl zij op een van de koffers bij het raam zit, bezig haar haren te kammen. Zij kijkt even op, wendt dan haar hoofd af, om zijn blik te vermijden. Zij weet niet of zij hem haat.

‘Ik denk dat je weet dat ik een vader heb.’ Zij zegt dit op een vlakke toon, nadenkend, alsof zij niet tegen hem maar tegen zichzelf praat. Wat weet hij van haar, behalve dat zij altijd bang is geweest samen met hem gezien te worden? Iets wat hij vanzelfsprekend vindt, terwijl angst nooit vanzelfsprekend kan zijn?

‘Wat kan hij nog zeggen?’

‘Niets. Je hebt gelijk,’ zegt zij gelaten.

Voordat hij weggaat loopt hij de kamer binnen om tegen haar te zeggen dat Azaat zijn vader op de hoogte zal stellen. Een beetje gealarmeerd vraagt zij waarom dat nodig is. Zij herinnert zich nog heel duidelijk het drama tussen de Abdulkhans en de familie van Radj. Dat is beslist niet alles. De grote vraag is zij zelf. Zij wil niet dat anderen bij de haren gesleept worden in een aangelegenheid die gedwongen is. Het antwoord van Islam is kort en zakelijk. Hij heeft geld nodig.

‘Hoe heet je schoonzuster?’ vraagt zij.

‘Popkia.’

Zij grinnikt. ‘Poppetje. Wat lief.’ Wat verschrikkelijk om zo genoemd te worden, denkt zij. Onder zulke omstandigheden.

Tussen Azaat en zijn vrouw heerst een constante spanning, die geleidelijk aan toeneemt en tot een openlijke uitbarsting komt. Azaat is een hele nacht weggebleven. De revolutionaire stilte van de voorafgaande dagen slaat om in een hopeloos gevecht. De stem van Popkia klinkt schel en huilerig door het huis. Zij slaat met de borden op de aan-

recht en de tafel en vervloekt zijn aanwezigheid. Azaat, beschaamd door de nieuwe situatie in huis, schuift driftig zijn bord met eten opzij, staat op om zelf rijst uit de pan te scheppen die hij met zout en stukjes gele peper verorbert, om de vrouw te krenken en wanhopiger te maken. S. krijgt medelijden met de vrouw en met de kinderen die zich haastig hebben teruggetrokken. Zij kan het niet aanzien en begint uit nervositeit af te wassen met een overvloed aan zeepoeder. Dat gebeurt op de derde dag. Daarna wast zij verschillende keren op een dag af om het zichzelf mogelijk te maken iets door haar keel te krijgen. De vrouw is haar dankbaar en toont dat door de bedrijvigheid, waarmee zij deelneemt aan de voorbereidingen van het huwelijk, ongeveer een week nadat zij hier haar intrek heeft genomen. Op een woensdag gaat zij naar de markt en keert terug met meel en kruiden, die zij met een trots gezicht in een hoek van de aanrecht neerzet. Zij zegt dat zij ook Sawai, een soort yoghurt, zal klaarmaken met vermicelli, rozijnen en suiker. Daarom bestelt zij melk bij een onbekende Mohammed Hanief, bij wie Azaat en Islam geit hebben besteld. De dagen gaan voorbij, regenachtig en winderig, soms onverwachts verrassend door zacht weer.

Het huwelijk vindt plaats op de zaterdag van dezelfde week. Er zijn weinig gasten, zoals zij dat zelf wenste. Meneer Abdulkhan is met zijn vrouw gekomen. Zij was blij en pijnlijk ontroerd ze weer te zien. Het was zo lang geleden. Na al die leugens... Zij bleven niet lang. Kort nadat de ceremonie had plaatsgevonden vertrokken zij weer. De tijd, haar lange wegblijven en de afwezigheid van Selinha hebben de belangstelling voor haar afgekoeld. Selinha maakt het goed. Zij heeft nu haar tweede kind. Het is weer een jongen. Zij heeft na haar laatste brief niets meer van zich laten weten. Ik zal haar schrijven, denkt S. later wanneer het beter tot mij doordringt. Alles. Later wanneer ik de dingen om mij heen heb geaccepteerd. De mensen. Later wanneer het opschrijven van deze dingen mij niet irriteert.

Het is twee uur in de middag. De grond is drassig van de regen. Een stelletje loslopende kippen doet zich te goed aan de gemorste rijst naast het stoepje van de keuken en achter de banken van de onbeschutte delen van de tent. Zo nu en dan waagt een van de kippen een sprong om het gelige voedsel uit het bord van een kind te bemachtigen. Dan klinkt beurtelings uit verschillende hoeken het ‘sjuu’ van een vrouw om ze te verjagen. Zij kan niet eten en kijkt half wezenloos naar de vingers van de vreemde mannen en vrouwen die gulzig en wroetend bewegen in het gelige voedsel. Totdat het opeens gaat schemeren voor haar ogen en zij de kletsende vrouwenmonden geluidloos ziet bewegen als de achterwerken van een stelletje eenden. Zij heeft zich half uitgekleeft en ligt in haar onderjurk onder het laken, half verdoofd, starend naar de muur. De deur gaat open. Islam maakt zich kwaad als hij ziet dat zij op bed ligt.

‘Wat doe je?’ vraagt hij buiten adem in paniek. ‘Begrijp je dan niet... Ik heb geld nodig.’

Zij verroert zich niet. ‘Het kan me niet schelen,’ zegt zij toonloos en langzaam. ‘Het kan me niet schelen waar je het vandaan haalt.’

‘Nu kun je een grote mond opzetten, hè?’

‘Huur een huis. Dat is alles wat ik van je vraag.’

Er wordt geklopt. Zonder op antwoord te wachten, duwt Azaat de deur open. S. trekt het laken tot haar kin omhoog en kijkt, haar ogen vol machteloze woede, naar de onbeschaamde indringer. Hij doet net of hij het niet merkt.

‘Wat is er? Waar blijf je?’ vraagt hij op geprikkelde toon.

‘Ze voelt zich niet goed.’

Azaat strijkt met een vinger onder zijn neus. ‘Soekhia is gekomen,’ merkt hij achteloos op. Het is niet het antwoord dat hij had willen geven. Maar hij wist niets beters mede te delen.

Soekhia is, zoals gewoonlijk, helemaal in het wit gekleed. De plooien van de lange, wijde, tot haar enkels reikende rok ritselen zachtjes van het stijf sel. Uit haar witte blouse stijgt de geur van eau de cologne en talkpoeder. Zij heeft

zwarte lakschoenen aan, bemodderd. Om haar hals hangt een gouden ketting vol roosmotiefjes, in drie rijen aan elkaar verbonden tot een schitterend geheel. De gouden armbanden rinkelen, terwijl zij behoedzaam de deur dichtdoet.

‘Wie heeft het je gezegd?’ vraagt S.

Soekhia laat een diepe zucht ontsnappen en bukt zich om de jurk op te rapen die van het voeteneinde van het bed is afgeleden.

‘Kijk, daar is de spijker,’ zegt S. terwijl zij gaat zitten. De vrouw hangt de jurk op en komt bij haar op het bed zitten. ‘Je gaat toch niet hier blijven?’ fluistert zij, haar handen in haar schoot.

S. schudt haar hoofd.

‘Popkia is een nicht van me. Maar ze is een varken.’ Zij schudt meewarig haar hoofd en vervolgt: ‘Ze was nooit erg zindelijk. Ik denk dat Azaat daarom naar een andere vrouw is gegaan. Nu is alles veel erger geworden. Toen ze trouwde heeft ze erg veel gehuild. Er was grote ruzie tussen de familie van haar en de familie van Azaat. Ze hebben elkaar verschrikkelijk beledigd. Als het niet om jou ging was ik niet gekomen.’ Zij pakt de hand van S. ‘Islam is pas gisteravond geweest. Ik was bezorgd. Je moet niet hier blijven.’

‘Ik heb het al tegen Islam gezegd. Weet jij een huis dat leeg staat?’

De vrouw antwoordt dat er een huis is aan het eind van de straat waar zij woont. Het is pas afgebouwd. Zij heeft er meteen aan gedacht, nadat Islam weg was gegaan. Zij weet alleen niet of het al verhuurd is. Zij zegt dat haar man de eigenaar kent, waarmee zij wil zeggen dat zij bereid is om samen met S. naar hem toe te gaan voor de nodige inlichtingen.

‘Als je wilt. Als je het niet erg vindt om in de straat van Soekhia te wonen,’ zegt zij met een somber gezicht.

‘Nee,’ antwoordt S. ‘Het is voorbij.’

‘Kijk wat ik voor je mee gebracht heb,’ zegt zij.

Zij grist een beetje nerveus in haar blouse en haalt er een witte zakdoek uit. De brede knoop wordt losgemaakt. Op

een rood, doorzichtig papiertje liggen een paar gouden oorbellen van filigreinwerk.

‘Hoe vind je ze?’ vraagt de vrouw.

‘Mooi... Maar waarom?’

‘Omdat je getrouwd bent.’

‘Ja, het is waar. Ik ben getrouwd,’ antwoordt zij met een glimlach om haar hulpeloosheid te verbergen.

Eigenlijk zou zij haar armen om de hals van de vrouw willen slaan, zoals vroeger, bij haar moeder. Zij kan niet. Zij kan aan niemand anders laten merken, wat zij van binnen voelt. Het idee maakt haar verlegen. Zij voelt er zich belachelijk door.

‘Ze zijn mooi, Soekhia,’ zegt zij en doet de oorbellen voorzichtig in het papiertje. Dan gaat zij weer liggen.

‘Voel je je niet goed?’

Zij schudt blazend haar hoofd.

‘Het zal beter gaan als je je eigen huis hebt.’

‘Ik kom morgen.’

‘Wat je wilt.’

Soekhia blijft nog een half uur bij haar zitten. Zij vertelt over haar zonen, de ruzies van de burens en van een kippendief, die een paar dagen geleden op heterdaad werd betrapt door de eigenaar zelf. De man had de grootste hanen in een rieten mand gestopt en wilde net het erf af lopen, toen de eigenaar kwam. De eigenaar van de kippen sprong van zijn fiets, greep de dief bij een arm en schreeuwde de burens uit bed. De dief had zich met olie ingesmeerd maar werd ten slotte toch gepakt. De eigenaar moest in het holst van de nacht zijn kippen achterna zitten die, uit elkaar gestoven, kakelend over het gras langs de sloten de erven van de burens binnendrongen. En terwijl Soekhia het verhaal vertelt, waarbij zij niet vergeet nu en dan God aan te roepen, stromen de tranen langs haar wangen. Ik kan niet meer vaststellen hoe oud zij is, denkt S. En over tien jaar zal ik het misschien nóg niet kunnen. Bestaat er zo iets als volwassenheid? ‘Hij had de schrik te pakken,’ zegt Soekhia over de dief. ‘Je had hem moeten zien. En dan de kippen.’

Er wordt geklopt. Zij staat op om de deur open te doen. Het is Popkia die vraagt of zij komt eten.

‘Een heel klein beetje,’ zegt zij.

‘Ik hoorde Soekhia lachen. Was het een leuk verhaal?’ Het is de stem van Islam, nadat Soekhia en ook de andere gasten vertrokken zijn.

‘Ik denk het.’

‘Azaat zegt dat mijn vader erg kwaad is.’

‘Soekhia had het over een huis.’

‘Waar?’

‘Bij haar in de buurt.’

‘Wat is de huur?’

‘Ik weet het niet.’

‘Je had het moeten vragen.’

‘Ik kan het altijd nog vragen. Ik ga morgen naar haar toe. Kom je mee?’

‘Ik ga met Azaat naar mijn ouders. Ik heb schone kleren nodig. Ik zal je geld geven.’

Hij loopt naar de stoel om uit de zak van zijn broek geld te halen. Zij neemt het aan, telt het en stopt het onder het matras bij het geld, waarmee hij haar tijdens de ceremonie gekocht heeft.

‘Heb je een baddoek voor me?’ vraagt hij.

Zij staat op, slaat het laken om zich heen en loopt in de richting van de koffers.

‘Popkia zegt dat je de hele dag niets hebt gegeten,’ zegt hij als zij weer in bed ligt.

‘Ik zal eten wanneer ik me gebaad heb,’ antwoordt zij, zonder hem aan te zien.

Hij komt bij haar zitten, trekt het laken naar beneden en bevoelt haar buik.

‘Nee,’ zegt zij en trekt het laken weer omhoog.

‘Ben je boos op me?’

‘Nee,’ liegt zij.

Daarop verlaat hij de kamer. Het is zeven uur.

Het kind

De volgende morgen wordt zij wakker met het gevoel dat Allah gedurende de nacht een wonder heeft verricht. Het misselijke gevoel is over. Het is half negen. Islam slaapt nog. Popkia is met haar oudste dochter naar de markt gegaan. De andere kinderen drentelen half naakt en ongewassen door het huis. De kleinsten spelen in het zand van de tent. Het is zondag, half acht. Op dit uur van de morgen is er nog maar weinig verkeer op straat en is het alsof de christelijke leer voor ieder willekeurig huis of krotje geldt. Rust en nogmaals rust. Zij heeft een heleboel dingen te doen. Zij verwacht een kind. Zij heeft het niet gewild. Maar zij draagt het. Daar valt niets aan te veranderen.

De afstand van het huis van Azaat naar het huis van Soekhia is een reis van het centrum naar een noordelijke uithoek van de stad. Zij pakt de bus, een beetje verderop in de straat, en stapt na een half uur rijden (de snelheid is aangepast aan het aantal kuilen en gaten in het zand en in het asfalt) over op een tweede, die haar op een geasfalteerde weg achterlaat. Rechts voor haar is een smalle zandweg. Zij volgt die tot aan de eerste hoek, slaat dan rechts af en is opnieuw op een smalle zandweg. Het rechtergedeelte evenals de tegenover liggende kant door een ondiepe sloot van de weg gescheiden, bestaat voor ongeveer de helft uit braakliggende terreinen, begroeid met gras, dat plat getrapt is door kindervoeten en de poten van grazende dieren. Links van de weg armoedige huizen en krotten, afgewisseld door grote huizen op neuten, een enkele Chinese winkel en smalle begroeide zijweggetjes. Zoetjesaan krijgt de omgeving het karakter van een landbouwareaal. De braakliggende terreinen zijn overgegaan in rijstvelden, buigend onder het gewicht van de rijpende halmen, de kracht van de wind. Het is negen uur. 'Mè... Mè...', mekkert een stel geiten, snuffelend in het gras langs de sloten. Intussen is zij bij

Soekhia's huis gekomen. Zij klopt aan. De deur wordt opengedaan en daar staat de vrouw, haar handen geel van masala.

‘Je bent vroeg,’ zegt zij, terwijl zij naar de keuken lopen.

‘Ik kon niet langer wachten.’

‘Heb je al gegeten?’

‘Nog niet.’

De vrouw schudt haar hoofd. Uit een van de kamers komt een jonge vrouw te voorschijn. Zij is het jongste zusje van Soekhia. S. kan zich niet herinneren ooit iets tegen haar gezegd te hebben. Buiten klinken de stemmen van de jongens, onderbroken door hamerslagen, de stem van hun vader. Soekhia heeft haar handen gewassen en pakt van het rek boven de aanrecht een helder wit bord. Dan kwakt zij een grote lepel rijst in een hoek van het bord en een even grote hoeveelheid groen gestoofde groenten met twee kwie-kwies in gele saus ernaast. S. heeft sinds lang niet zo lekker gegeten.

Het huis van Rabindrenath ligt aan de hoofdweg, parallel met de straat, waar het huis van Soekhia staat. Om de afstand korter te maken kiezen zij een paadje tussen de rijstvelden, waar Rabindrenath de eigenaar van is. Via een plankje over de sloot komen zij op het veld en lopen achter elkaar tussen de halmen van de rijst. Na een minuut of wat staan zij voor de achterzijde van het huis. Het is een groot stenen huis, wit geschilderd en op neuten. Op het erf zwermen kippen rond, kakelend, opstuivend door het agressieve geblaf van een achttal, witte, uitgeteerde honden die dichterbij komen om de vreemde bezoekers te lijf te gaan. Soekhia zwaait gevaarlijk met de stok die zij heeft meegenomen, onderwijl de naam van de vrouw van Rabindrenath roepend. In een van de openstaande ramen verschijnt het geërgerd gezicht van een man. Hij ziet het tweetal staan, waarschuwt zijn vrouw, die onmiddellijk komt aansnellen. Zij draagt op haar ene arm een jongetje. In de andere heeft zij een stok, waarmee zij verwoed de beesten verjaagt. De

honden gehoorzamen met tegenzin en gaan met z'n allen op de treden van de trap zitten, loerend, met toegespitste oren, terwijl de jongen zich met gulzige snoeten onder de buiken van de teven nestelen. Op het gemetselde gedeelte onder het huis ligt de reu, grommend, afwachting.

De vrouw staat Soekhia te woord. Het gesprek duurt niet lang. De vrouw, die het doel van hun komst heeft begrepen, roept haar man met een schelle stem toe dat het over het huis gaat. Rabindrenath verschijnt in een lichtblauwe onderbroek met een borstrok erover. Hij zegt dat het huis nog niet weg is en dat hij, als zij het neemt, dadelijk mensen aan het werk zal zetten om het erf te wieden en de sloot schoon te maken. Hij zal ook een paar vrachtwagens met schelpzand sturen om het erf op te hogen. 'Het is een mooi huis,' zegt hij. Maar bekent ruiterslijk dat hij tot nu toe geen huurder heeft kunnen krijgen, omdat het zo afgelegen ligt. Daarop verontschuldigt hij zich. Hij gaat zich aankleden.

Gedrieën lopen zij nu het pad terug. Twee keer blijft de man staan om trots aan te wijzen hoe ver zijn rijstvelden zich uitstrekken en om te vertellen dat hij van plan is nog een paar hectaren grond te kopen van het onbebouwde gedeelte. S. luistert ongeïnteresseerd. De huur van het huis bedraagt zestig gulden. Zij heeft geen verstand van huurprijzen. Zestig gulden lijkt haar niet veel voor een behoorlijk huis.

Ze passeren het erf van Soekhia. Het huis van Rabindrenath staat aan het einde van de weg. Hij haalt het bosje sleutels uit zijn zak en doet de voordeur open. De huiskamer, voorafgegaan door een kleine veranda, is ruim. Aan de linkervleugel zijn drie ruime slaapkamers. Een komt uit in de huiskamer. In de keuken is plaats genoeg om te koken en ook te eten. De glazen shutters in de ramen, het glas in de deuren zijn een nieuwigheid.

'Ik neem het,' besluit zij en overhandigt hem het geld. 'Maar,' voegt zij er aan toe, 'ik zou graag meteen het bewijs willen hebben.'

Soekhia kijkt de andere kant uit.

‘Vertrouw je me niet?’ vraagt de man als hij haar de sleutels overhandigt.

Zij grinnikt. ‘Islam, mijn man, heeft gezegd dat hij het bewijs wil zien,’ liegt zij.

‘Wel, ik heb genoeg zegels en nota's thuis,’ antwoordt hij.

Soekhia gaat niet met haar terug maar belooft haar te zullen helpen met het schoonmaken van het huis. Rabindrenath heeft de nota uitgeschreven en herhaalt zijn beloftes. Hij zal zo gauw mogelijk mensen sturen om het erf te ontwieden en op te hogen.

Een hele tijd dwaalt zij rond over het gras onder de bomen. Het terrein loopt tientallen meters naar achteren en eindigt bij een barricade van laag prikkeldraad. Er staan sinaasappelbomen, een appelboom en ook een pommerakboom. Het gras onder de pommerakboom is rood van de vruchten, aangevreten door insekten en vleermuizen. Grote, groenachtige vliegen zwermen gevaarlijk zoemend van de ene vrucht naar de andere. De aarde is vochtig. Dicht bij het huis staat een manjeboom met brede takken. Zij kijkt met gulzige ogen naar de dichte trossen rode, peervormige appels. De vruchten zijn nog niet rijp, maar het is juist de zoetzure geur, die de gulzigheid opwekt. Zij wil er zo veel mogelijk van eten, springt omhoog met een uitgestoken arm en trekt de dichtstbijzijnde tak omlaag. Dan doet zij zich te goed aan de halfzure, halfzoete vruchten, vol sap.

Zij vraagt zich af hoe laat het is en kijkt op. Haar aandacht wordt getrokken door het geluid van pratende vrouwen. Het is Soekhia, met haar zusje. Beiden gewapend met emmers water, bezems, dweilen, zeep en alles wat een vrouw nodig heeft om schoonmaakster te zijn. Op en neer, hun rokken omhoog getrokken en op blote voeten, gaat het met de teilen en emmers, die telkens worden aangevuld en dan weer met de rokken boven de knie worden aangedragen. De weinige buurtbewoners zijn hun huizen uitgelopen en volgen nieuwsgierig de bewegingen van het sjouwende drietal. Ten slotte komen zij ook met water aandragen en binnen een paar uur zijn de kasten, de deuren en de blinden

schoongewassen. De crème verf op het hout van de keukenkasten en de muurkasten in de slaapkamers glanst. Het glas van de shutters laat stralend zonlicht door. De blauwgrijze tegels van de vloer zijn helder. Het huis is bewoonbaar gemaakt. Zij kan er morgen haar intrek nemen.

Het nieuws heeft een sombere uitwerking op Popkia. Zij doet erg stil en terughoudend. Heeft zij misschien gedacht dat zij langer hier zou blijven? Dat er in ieder geval iemand in huis was tegen wie zij af en toe iets kon zeggen? Misschien. S. kan daar geen rekening mee houden. Zij kan niets voor haar doen. Zij kan niets veranderen aan háár levensomstandigheden, net zomin als zij iets aan haar eigen leven kan veranderen. Zij is niet gelukkig. De onverschillige houding van Islam ergert haar. Het schijnt niet tot hem te willen doordringen dat zij nieuw leven in zich draagt. Dat zij gauw moe wordt en dat het niet haar taak alleen is voor een huis te zorgen. Hij heeft niet de minste moeite genomen haar in de loop van de dag op te zoeken.

‘Waar ga je zo vroeg?’ vraagt hij de volgende morgen.

‘Ik heb het huis genomen. Ik ga weg.’

‘Wat is de huur?’

‘Zestig gulden.’

‘Zestig gulden is een heleboel geld.’

Ze geeft hem geen antwoord, gaat door met het inpakken van haar koffers. Het is zes uur in de ochtend.

‘Ik dacht dat je hier zou blijven. Ik zou een stukje grond kopen en...’

Zij valt hem in de rede. ‘Doe wat je wilt. Ik ga vandaag weg. Er is geen water. Er is geen licht. Er is geen gas. Er is niets in huis!’

Zij wacht niet op zijn antwoord, pakt haar koffers en gaat weg. Azaat is niet thuisgekomen. Zijn auto staat niet voor de deur. Zij is blij dat zij de scènes niet meer zal meemaken, blij dat zij bevrijd is van het schouwspel van naakte kinderbillen vol vliegen, van hoofden vol vette luizen. Nee, het is niet waar. Zij zal zich deze dingen even goed herinneren als

het dodenmaal van de zwarte aasgieren langs of midden op de weg. De uitgezogen kippen in het holst van de nacht door buidelratten uit hun hokken gesleurd naar de berm van de weg, stank, triestheid, troosteloosheid en onmacht verspreidend. Je kunt er niets aan veranderen, alleen maar kijken hoe alles zichzelf verstikt in de grijpparmen van het oerwoud, hoe het ongedierte de mooie dingen opvreet in het geromantiseerde oerwoud met zijn angstige geluiden, zijn grote vogels die hun bonte vleugels gevaarlijk uitslaan, schreeuwend en vervloekend wat er in aanwezig is: tuberculose, lepra, armoede, corruptie. Zij zal zich het huis van Azaat minstens even goed herinneren als de lichamen van de Javanen in lompen gehuld, liggend op de stoepen van de Chinese winkels, stikkend in een astmatische hoest. De onvergetelijke stoepen van de Maagdenstraat. Zij is somber. Zij pakt de bus en is op weg naar haar toekomstig huis.

Rabindrenath heeft zich aan zijn woord gehouden. Om acht uur zijn er twee mannen gekomen met sikkels en houwers en om zes uur ligt het gras van het erf en de sloot in heuveltjes, klaar om in brand gestoken te worden zodra de zon er een paar dagen op geschenen heeft. Soekhia heeft goed voor haar gezorgd. Op het glazenrekje onder de spiegel boven de wasbak van haar slaapkamer brandt het flauwe licht van een petroleumlamp. Op de vloer ligt het matras, gespreid voor de nachtelijke rust. Soekhia had liever dat zij bij haar sliep. Zij heeft geweigerd. Zij wil alleen zijn.

De maan komt langzaam op. Tussen de stammen van de bomen en op het gras langs de weg vallen de eerste stralen, het donker van de augustusavond opdrinkend. Het is koel. De wind trekt hard aan de bomen. Bladeren vallen en schuifelen over het zand. Op het achtererf valt een vrucht. Zij blaast het vlammetje uit en gaat liggen.

Hoe lang heeft zij geslapen? In de kamer is volop maanlicht. Zij doet haar ogen weer dicht. Zij heeft een vreemd stijf gevoel in haar hoofd. In haar rug zeurt ook al dat vreemde, ondefinieerbare gevoel. Zij doet haar ogen weer

open, gaat rechtop zitten en merkt dat zij op de koude vloer ligt. Op het matras ligt Islam. Zij moet van de rand zijn afgegliden, toen hij naast haar kwam liggen. Zij kruipt naar het matras toe en duwt hem hardhandig weg. Dan trekt zij de deken onder zijn rug vandaan en nestelt zich in de warmte van de dunne wol. Islam, in zijn slaap gestoord, schrikt en kijkt, zijn ogen uitwrijvend, de kamer rond.

‘Hoe ben je binnengekomen?’ vraagt zij.

‘De achterdeur.’

Hoe heeft zij dat kunnen vergeten! Ja, zij weet het weer. Kort voordat zij naar bed ging liet zij de jongens van Soekhia binnen. Zij kwamen haar een teil water brengen. Daarna vergat zij de deur weer op slot te doen. Zij strijkt haar handen over haar gezicht. Zij heeft geen slaap meer. Nu hij naast haar ligt, zonder het minste besef van de belachelijke situatie waarin zij zich bevinden, is het gedaan met de rust die er heerste, terwijl zij sliep. Hij is bij haar en herinnert haar opnieuw aan de levensbehoeften, de nonchalance, het vanzelfsprekende gemak waarmee hij haar tegen de belangen van zijn vader afweegt. Hij herinnert haar aan alles.

‘Hé,’ hoort ze hem opeens zeggen. ‘Slaap je?’

Zij ligt met gesloten ogen. ‘Als je een bed koopt kun je ook slapen.’ Zij doet haar ogen open.

‘Wat zeg je?’ vraagt hij en kruipt naar het matras.

Zij voelt als hij bij haar ligt onmiddellijk zijn hand, die onder haar nachtjurk schuift. Zij duwt hem terug. Hij begint te lachen.

‘Waarom ben je boos? Ik heb mijn vader bedreigd.’

Zij gaat op haar rug liggen, staart naar het plafond en vraagt wat hij bedoelt.

‘Ik heb gezegd dat ik uit het bedrijf ga. Azaat zei dat ik dat moest doen. Hij gaf me geld. Wat zeg je? Ben je niet blij?’

‘Ik weet het niet.’

Hij hijst zich op naar het matras. Een poosje blijft hij onbeweeglijk liggen maar komt dan opeens in heftige beweging. Zij kan zich niet verzetten. Hij heeft genoeg van haar

verzinsels en uitvluchten. Kent zij haar plichten niet? Er is niemand die ze zou kunnen horen. Er is geen Azaat en ook geen Popkia. Buiten en ook in de slaapkamer wordt het steeds lichter. Zij hoort hem hijgen. Zij walgt van hem.

Augustus. Het droge seizoen is eerder gevallen, dit jaar. De rijst in de omgeving is rijp en gaat gebukt onder het verdriet van de kortstondige schoonheid en ijdelheid. Straks zullen de maaiers komen en van de mooie aren een consumptiemiddel maken.

Zij heeft het erg druk met de inrichting van het huis. Het zand is aangevoerd, het gras verbrand. Voor de deuren en ramen van de huiskamer hangen gele gordijnen; in de slaapkamers zijn ze blauw. Zij heeft ze zelf gemaakt op de trapmachine van Soekhia. Soekhia zit geen ogenblik stil. Zodra zij haar kans schoon ziet, biedt zij haar diensten aan. Zij heeft zelfs een vrouw uit de buurt meegenomen om een afspraak te maken voor de babykleertjes. S. wordt veel te veel in beslag genomen door het domme werk van iedere dag. Zij kookt het eten, wast de kleren, houdt het huis en het erf schoon. Zij gaat naar de markt en naar de dokter en wanneer zij klaar is met de taak die zij zich dagelijks stelt, overvalt haar een moeheid, die haar ongeschikt maakt om nog iets anders te doen, of zich te verdiepen in het gedrag van Islam.

Op een morgen heeft zij hem gevraagd Ata bij de school op te wachten en hem te vragen bij haar te komen. Nog diezelfde middag staat hij voor haar, een schuchtere glimlach om zijn lippen maar toch ook heel erg blij, te oordelen naar de beheerste glans in zijn ogen. Hij is sinds de laatste keer dat zij elkaar gezien hebben een stukje langer geworden, komt het haar voor. Het kost haar grote moeite haar nieuwsgierigheid te bedwingen. Zij wil hem vragen of hij meteen toestemming kreeg hierheen te komen. Zal hij af en toe hier mogen slapen? Zal hij vaak komen? Het is niet nodig dat zij zich deze vragen stelt. Hij komt hoe langer hoe vaker, blijft hele weekenden en helpt haar het erf aanvegen

en de vloeren dweilen. Tussen hem en Islam bestaat een grote aantrekkingskracht. Ata bewondert Islam om zijn kracht, de bedwongen sterke beweging in zijn toch niet al te brede schouders. Hij bewondert zijn handen, die energie, vitaliteit uitstralen. Gezondheid. Hij is blij wanneer Islam thuis is en lacht om de hardhandige manier waarmee deze hem op de schouders slaat of hem de lucht in gooit om te bewijzen hoe sterk hij is. Hij straalt wanneer hij in de auto mag meerijden. Zij weet ook hoe uitgelaten de jongen was toen hij samen met Islam de takken, die te dicht tegen het huis aan groeien, met een houwer wegkapte. Ata's aanwezigheid dwingt haar tot het opvoeren van een toneelspel. Zij wil niet dat hij merkt wat er aan de hand is. Maar op de duur wordt het haar te veel.

Islam heeft nu ook de gewoonte haar uit de slaap te halen. Hij komt op onregelde tijden thuis. Het gebeurt dikwijls dat hij bij zijn moeder eet of bij de vrouw van zijn broer. Zij moet het eten dat zij voor hem heeft klaargemaakt weggooien of geeft het aan Soekhia om er de kippen mee te voeren. Scènes blijven niet uit. Ze schreeuwt tegen hem, zegt dat zij niet langer van plan is voor hem te koken. Hij schreeuwt terug. Zij schreeuwt nog harder. Het maakt geen indruk op hem. Als hij weer eens uitgehongerd thuiskomt en er niets op het fornuis staat ziet zij zich gedwongen voor hem te koken. Zij is afhankelijk van hem. Het is zijn geld, waarvan zij leeft.

Zo gaan de maanden voorbij. In februari, de maand van de kleine regens, is het kind geboren. Het is een jongen. Zij heeft hem Ata genoemd, maar om te zien is het een echte Islam. Het kind is thuis geboren in tegenwoordigheid van de dokter en van Soekhia. Zoals zij dat wilde. Zij is bang van de muren van ziekenhuizen. Zij kent de lucht van de dood, het wanhopige gekreun. Hier, in haar eigen omgeving, omringd door de goede zorgen van Soekhia, voelt zij zich veilig en vrij...

‘Hoe heet hij?’ vraagt Islam.

Er valt een stilte. In de loop van de middag heeft Soekhia Ata en haar oudste zoon een paar keer naar de Chinees gestuurd om hem op te bellen. Hij was niet te bereiken. Half dronken, de lucht van padie in zijn kleren, is hij niet in staat te verwerken wat er tijdens zijn afwezigheid heeft plaatsgevonden. Hij voelt zich niet op zijn gemak en kijkt een beetje hulpeloos van het kind naar Soekhia.

‘Hoe heet hij?’ vraagt hij nogmaals.

‘Ata,’ antwoordt S.

Met een komische lach buigt hij zich voorover om het kind beter te kunnen zien. ‘Waarom geen Islam? Maar het is een Islam. Jij weet er een heleboel van. Jazeker weet je hoe het moet, nietwaar Sita?’ Zij vindt het niet de moeite waard hem te antwoorden. Versuft kijkt hij rond en voelt zich opeens een indringer. Hij voelt zich beledigd, jaloers.

‘Waar moet ik slapen?’ vraagt hij geprikkeld.

‘In Ata's kamer,’ zegt zij.

‘En waar slaapt Ata dan?’

‘Vraag het aan Soekhia.’

Soekhia verlaat de kamer. De kattedelletjes van de gele gordijntjes boven de wieg, beginnen zachtjes te rinkelen. De jongen schopt driftig met zijn voetjes en krijst in een paar tellen het hele huis bij elkaar. Soekhia en Ata staan in de deur en kijken een beetje gealarmeerd en ontroerd naar het leven in het bedje.

‘Schreeuwen als je moeder, hè?’ zegt Islam.

‘Kun je je mond niet houden?’ vraagt Soekhia wrevelig.

‘Hé, wie is hier eigenlijk de baas? Wat gebeurt er eigenlijk?’ Soekhia negeert zijn uitval, pakt de baby op en legt hem naast zijn moeder op het laken. Ata heeft zich bliksemsnel uit de voeten gemaakt, Soekhia en Islam achterlatend in een toestand van venijnigheid en opwinding.

‘Ga op zij!’ zegt zij boos.

Islam doet met tegenzin een stap achteruit en kijkt haar woedend na.

‘De tijden veranderen,’ zegt de vrouw in de deur. ‘Je bent niet de Islam die ik ken.’

‘Wat bedoel je?’ roept hij haar na en loopt de kamer uit.

In de keuken vindt een lange woordenwisseling plaats. Zij bevechten elkaar met harde woorden. Soekhia roept de hemel aan. Mijn God, deze oneerbiedigheid heeft zij nooit meegemaakt. Islam beschuldigt haar van intriges en ophitserijen, van dingen waar zij helemaal niets van af weet. Hij maakt haar verwijten. Zij is niet zijn moeder - om hem standjes te maken en liefst in zijn eigen huis. Soekhia laat zich niet intimideren. Zij zegt een heleboel lelijke dingen over Azaat, haalt zijn familie over de hekel en vraagt of hij zich niet schaamt, een moeder van vier zonen op deze manier te behandelen. Zulke oneerbiedige uitlatingen, zegt zij, kun je alleen van een mohammedaan verwachten.

O, het eeuwige, oude en afgezaagde liedje! Soekhia is haar verstand kwijt. Arme, lieve Soekhia. Zij is nog helemaal van streek als zij de kamer binnenloopt om het kind een schone luier om te doen en het in zijn bedje te leggen.

Het regent. De druppels slaan met geweld tegen het glas van de ramen. Soekhia is stil, terneergeslagen. S. kan er niet tegen en vraagt, om maar wat te zeggen, hoe laat het is.

‘Negen uur,’ antwoordt Soekhia terwijl ze de jongen, op het tafeltje naast de wasbak, verschoont.

‘Je bent toch niet boos? Niet op mij?’

De vrouw slaakt een diepe zucht, legt de jongen in bed en zegt: ‘Het is geen dag om zo iets te zeggen. God vergeve het mij... Wees voorzichtig met een tweede, Sita.’

Soekhia's woorden zijn overbodig.

‘Je komt toch weer?’ vraagt S.

De vrouw trekt haar sluier naar voren. ‘Wees niet bang,’ zegt zij. ‘Ga nu slapen...’

Zij knipt het licht uit, trekt zachtjes de deur achter zich dicht en is weg. Een hele tijd nadat Soekhia vertrokken is gonzen de onheilspellende woorden door haar hoofd, terwijl de regen als een gek tekeer gaat en de takken van de bomen neerslaat en weer naar boven hijst. Het was niet nodig dat de vrouw haar waarschuwde. Maar zij vindt het typisch, dat

Soekhia in staat is de dwaasheid van het voortplantingsproces in te zien.

Langs de deur verschijnt een gele kier. Het licht van de huiskamer valt naar binnen.

‘Sita?’

‘Ja?’

‘Mag ik binnenkomen?’ Het is de stem van Ata.

‘Doe het licht aan,’ zegt zij op fluisterende toon.

‘Voel je je niet goed?’

‘Een beetje.’

Zij opent haar ogen en ziet hem staan in het licht. Heeft hij gehuild? Het is wazig voor haar ogen. Een vreemd, monotoon geluid vibreert, suist, gonst in haar oren als een zwerm muskieten. Ata schraapt zijn keel.

‘Vader,’ zegt hij aarzelend. ‘Je vader heeft naar je gevraagd.’

Zij probeert haar ogen open te houden. Zij richt zich op, maar valt terug in de warmte van de lakens en de kussens.

‘Zeg dat ik... Zeg tegen je vader dat ik het goed maak... Zeg dat hij me uit het huis...’

Haar ogen vallen dicht. Zij kan niet denken.

‘Zal ik Islam vragen om de dokter te halen?’

‘Nee... Ga slapen,’ zegt zij toonloos.

Hij zegt iets terug. Zij kan hem niet verstaan.

De jongen krijgt de ochtend in. Het regent. Zij wil haar ogen open doen. Zij kan het nauwelijks. Het grote bloedverlies heeft haar uitgeput. Haar tong en lippen zijn droog, haar tepels branden. Soekhia legt het kind bij haar onder het laken. De jongen nestelt zich gretig tegen de warmte van haar lichaam aan, gulzig snuffelend, zoekend naar de plek waar de zoetige geur vandaan komt. Zij brengt haar hand naar de opening in haar nachtkurk, voelt die weer wegglijden. De jongen, die zich een ogenblik stil heeft gehouden begint opnieuw te krijsen. Hij zuigt op zijn vuistje, terwijl hij driftig met zijn voetjes tegen haar buik trapt. Zij wordt wanhopig.

‘Ik kan niet,’ zegt ze. ‘Haal hem weg.’

‘Een beetje geduld, een klein beetje geduld,’ klinkt de zachte stem van de vrouw.

Zij buigt zich voorover, helpt haar voorzichtig en gaat op de stoel naast het bed zitten.

‘De dokter is geweest. Gisteravond,’ fluistert zij.

‘De dokter? Hier?’

‘Ata kwam me roepen.’

‘Ik kan het me niet herinneren.’

‘Ik weet het. Azaat was ook hier.’

Zij kan zich niet herinneren wat er na het gesprek met Ata gebeurd is. Zij heeft wel iets van een steek in haar dij gevoeld en nu zijn het haar tepels, die steken en branden, bij iedere teug die het kind neemt.

‘Heb je ooit een kind aan de fles gehad, Soekhia?’

De vrouw laat een giechelende lach horen. ‘Nee, ik had te veel.’

‘Ik kan niet, Soekhia. Haal hem weg,’ zegt zij.

Om half twaalf is de dokter geweest. Zij krijgt een prik. Soekhia haast zich naar de Chinees om een fles en blikjes kindermeel te halen. Islam is terug met de voorgeschreven medicijnen van de vorige avond en staat met een onwezenlijke uitdrukking op zijn gezicht bij het kinderbedje. Dan draait hij zich om, werpt een vluchtige blik in haar richting en legt het geld op het tafeltje bij de wasbak.

‘Islam?’ roept zij zwakjes. ‘Kom.’

Zij pakt zijn hand. Zij zou niets liever willen dan in staat te zijn de dingen te zeggen, die zij niet kan uitspreken. Zij zijn twee totaal verschillende wezens op wie het verschil geen aantrekkingskracht uitoefent. Misschien niet meer.

‘Wat wil je?’ onderbreekt hij de stilte. ‘Het geld ligt daar.’

Zij wordt verlegen en zegt wat zij een andere keer had willen doen. ‘Het gaat over Soekhia. Ze is erg goed voor me. Het is niet waar wat je denkt.’

‘Alle mannen zijn slecht. Alle vrouwen zijn goed. Je hebt altijd gelijk, Sita.’

Zij laat zijn hand los. 'Je weet dat we beiden ongelijk hebben.'

Hij kijkt op zijn horloge. 'Ik moet naar m'n werk,' zegt hij.

Zij wendt zich van hem af. In al de maanden dat zij onder een dak leven, is het haar niet gelukt een zinnig gesprek met hem te voeren. Hij weert iedere poging in die richting af en maakt de afstand nog groter. Hij is al weg.

Nu het kind niet zo zeer op haar is aangewezen, is zij zeker van een diepe, ongestoorde slaap, die uren achtereen duurt. Soms gebeurt het dat zij plotseling wakker wordt door de eigenaardige klank in een stem, of door een ander geluid. Dan doet zij haar ogen wijd open om te zien of zij werkelijk nergens anders ligt, doet ze weer dicht zodra zij merkt dat het Soekhia is, die zich schuifelend of zacht roepend heeft aangemeld om haar in ieder opzicht te verzorgen. Soms is het ook Ata, die haar uit de slaap haalt.

Op de vierde dag na de geboorte van de jongen mag zij van de dokter weer het bed uit. Soekhia is het er niet mee eens. Zij zegt dat de dokters van tegenwoordig niets weten en onverschillig zijn. S. kan er alleen maar om grinniken. Haar gedachten zijn bij Ata. Hij vertrok gisteren in de vooravond. Hij zei niet waarom. Heeft hij het druk met z'n lessen? Maar dat is toch geen reden. Soekhia heeft het ook niet begrepen, hoewel zij beweerde dat hij sedert de avond van de ruzie in de keuken stil en teruggetrokken deed, wanneer hij met Islam zat te eten. S. probeert Soekhia over te halen het incident te vergeten.

De vrouw wil er niets van horen. Zij voelt zich verongelijkt in haar moederschap. Hij heeft haar beledigd. Zij heeft nog nooit een grote mond van haar kinderen gehad en ook niet van haar man.

Islam komt en gaat wanneer het hem goeddunkt. Hij slaapt in Ata's kamer, om de volgende dag weer heel vroeg te vertrekken. Zij zeggen geen woord tegen elkaar. Hij voelt zich erg tot het kind aangetrokken. Hij houdt van de jongen. Zij merkt het aan de blik waarmee hij hem gade-

slaat, wanneer de jongen in zijn bedje ligt of bij haar op de arm is. De aanblik is pijnlijk, ontroerend, zó zelfs dat zij er achterdochtig door wordt. Zij kent deze blik van Islam niet. Of is het haar geweten? Zij houdt van het kind, een liefde die versterkt wordt door een gevoel van schuld. Maar zijn invloed op de omstandigheden is erg klein. Zoals zij al dadelijk na zijn geboorte heeft gemerkt. Zij heeft haar eer gered door met een man te trouwen op wie zij niet verliefd is. Niet meer. Als zij het al ooit is geweest. Er zal geen tweede kind volgen. Zij kent Islam. Zij kent zijn verlangens in het holst van de nacht. Hij zal de jongen verdringen en zijn plaats in de slaapkamer heroveren. Dat is onvermijdelijk. Zodra zij weer helemaal hersteld is zal zij de dokter raadplegen. Daarna zal zij een besluit moeten nemen. Maar dat is een kwestie van tijd.

Zij is niet alleen. Ata is terug. Zij ligt op de divan in *Coming of age in Samoa* van Margaret Mead te lezen. ‘Waarom ben je weggegaan?’ vraagt zij en legt het boek neer. Hij glimlacht, doet bij de voordeur zijn schoenen uit en vraagt of zij al beter is. Hij is een week lang niet bij haar geweest. Zonder zich te storen aan de verongelijke uitdrukking op haar gezicht verdwijnt hij, zijn schoenen en schooltas in de hand, achter de deur van haar kamer om de jongen te zien en gaat dan naar zijn eigen kamer om zijn spullen neer te zetten.

‘Waar is Islam?’ vraagt hij als hij weer bij haar komt.

‘Je kent hem wel. Hij kan ieder ogenblik thuiskomen.’

Zij vermijdt zijn ernstige, onderzoekende ogen, pakt het boek op en gaat weer liggen. Hij gelooft haar niet meer. Hij heeft te veel gezien en gehoord, de laatste weken. Zijn vraag heeft niets met gewone belangstelling te maken. Hij ziet dat er iets niet in orde is.

‘Moet ik iets voor je gaan kopen?’ vraagt hij, terwijl hij door het glas van de voordeur naar buiten kijkt.

‘Soekhia heeft alles gehaald.’

Hij treuzelt nog wat bij de deur, draait zich opeens om en zegt aarzelend dat haar vader een mohammedaanse in huis

heeft genomen. Zij voelt een lichte schok.

‘Hoe is ze?’ vraagt zij.

‘Ze zegt niet veel. Ze kookt, wast de kleren en veegt het erf.’

‘Mag je haar wel?’ vraagt zij nieuwsgierig.

Hij aarzelt en zegt ten slotte: ‘Ik ben niet de baas in huis, Sita. Maar ik geloof niet dat ze slecht is.’

‘Ik ben blij dat het zo is.’

‘Je vader laat vragen hoe je het maakt,’ zegt hij met een uitdrukking van hoop op zijn gezicht.

Zij negeert zijn vraag en ziet hem weglopen. Een ogenblik later is hij op het achtererf, gewapend met zijn katapult, om op vogeltjes te schieten. Het is vijf uur.

Het besluit

Van februari is het juni geworden. De rijst op de velden langs de weg geplant, schiet snel omhoog. De stoffige, droge aarde leeft op. De bomen ontdoen zich van hun oude bladeren. De laatste manjes en pommerakken vallen af. Het regent de hele dag. Zij voelt zich weer sterk en gezond en kan het huishouden weer helemaal aan. Soekhia haalt alleen nog maar de boodschappen van de markt, twee keer in de week. Wanneer zij terug is, zitten zij tegenover elkaar aan de eettafel; zij luisterend naar de kinderlijke verhalen van de vrouw, de klachten over de prijzen.

Op een morgen als zij weer in de keuken zitten vraagt Soekhia haar of het waar is dat haar vader een mohammedaanse in huis heeft genomen. S. voelt zich niet op haar gemak. Ofschoon zij op een vertrouwelijke manier met elkaar omgaan, is het nog nooit voorgekomen, dat haar vader werd genoemd. Haar vlucht uit het huis, het huwelijk, het gaan en komen van Ata zijn nooit een onderwerp van gesprek geweest. Zij bevestigt de vraag met een nadenkend gezicht en wil weten waarom Soekhia dat vraagt. Uit haar antwoord blijkt dat Roekmien bij haar overnacht heeft en dat zij in alle vroegte met haar jongste zus naar haar ouders in het district is vertrokken. ‘Soekhoe heeft haar geslagen,’ zegt zij. ‘Er schijnen grote moeilijkheden te zijn tussen die twee. Roekmien wilde bij je komen om de jongen te zien,’ zegt zij verder. ‘Maar er brandde geen licht. Wij dachten ook dat Islam misschien al thuis was.’

Sedert de scène in de keuken vermijdt Soekhia iedere ontmoeting met Islam. Zij zoekt S. op, wanneer zij denkt dat hij niet thuis is, roept haar naam, terwijl zij bij het hek staat, om zich te overtuigen dat zij zich niet vergist. Soms blijft zij een paar dagen weg en dan is het de beurt van S. om naar Soekhia te gaan en haar te vragen hoe zij het maakt. Zij blijft nooit lang, omdat de gevestigde verhou-

dingen in Soekhia's huis haar erg deprimeren. Zij ziet dan heel duidelijk het verschil, hoewel zij zich moeilijk in de situatie van de vrouw kan verplaatsen.

De jongen is nu al vijf maanden oud. De gelijkenis met Islam is niet zo treffend meer. Zij herkent ook zichzelf in het kind. Het zit soms heel erg stil, met ernstige ogen, alsof het nadenkt en laat op een onverwachts moment een luide kreet door het huis horen als het iets ontdekt heeft dat hem erg boeit, zoals een schoenlepel die Islam achteloos in een hoek van de keuken heeft laten liggen. Op zulke ogenblikken wordt zij besluiteloos en drukt hem wanhopig tegen zich aan. Zij beseft dat haar besluit veel verder gaat dan het verbreken van de banden met Islam. Zij heeft er zich in de maanden, die achter haar liggen, voldoende rekenschap van gegeven. Het is nu tot haar doorgedrongen dat het niet te laat is om opnieuw te beginnen. Zij wil weggaan. Zij gaat daarom ook veel zuiniger om met het huishoudgeld en stopt het overgespaarde geld weg, in een van haar boeken op het rekje in Ata's kamer.

Ata is nu al twee weken weggebleven. Het kind slaapt. Er hangt een vreemde stilte in huis. Zij voelt zich eenzamer, opgesloten. Zij kan niet meer. Zij kan niet langer aarzelen en zich het leven onthouden waar zij recht op heeft. Het besef dat zij nog jong is groeit zoals de natuur buiten de muren van het huis. Islam heeft zijn plaats heroverd. De jongen ligt in de kamer waar Ata op het matras van Soekhia sliep. Islam heeft maanden geleden zijn plaats heroverd. Straks is hij hier, zijn mond met de stank van alcohol, zijn haren verwaaid. Zij zal het eten in de pannen opwarmen. Misschien heeft hij al gegeten. Welk gesprek kan zij met hem voeren? Wat zal zij weer moeten verzinnen? Hij zal haar om een schone baddoek vragen en schoon ondergoed. Hij zal haar eerst onverschillig en daarna nijdig aankijken. Hij zal haar bij haar vlecht trekken. Zij kan niet meer. Waar is het plezier, de overgave? vraagt zij zich af. Hij heeft haar die niet leren kennen.

Het donker van de junimaand valt, regenachtig en winderig. De geluiden van vogels en sprinkhanen planten zich voort en vermengen zich met de stemmen van de mensen op de weg en in de huizen, het geblaf van de honden en het ronken van de kikkers. Zij loopt met een flitspuit door het huis om de muskieten te verdelgen. Behalve in de kamer van het kind en de kamer waar zij slaapt heeft het huis geen barricades van kopergaas, om de bloedzuigers buiten te houden.

Het is zeven uur als zij een voor een de blinden laat neervallen. Zij zit op de rand van haar bed. Zij wacht op het ogenblik dat de scherpe lucht van het verdelgingsmiddel uit de huiskamer is ontsnapt. Belachelijk. Zij wacht nergens op. En waarom moet zij opeens aan Selinha denken?

Ja, waarom denk ik eigenlijk aan je? Het is waar. Het is mijn schuld dat je nooit meer schreef. Ik denk dat ik het je ouders toch kwalijk heb genomen, dat zij koel deden. Was het omdat mijn vader niet aanwezig was? Ik weet het niet. Ik heb ze daarna nooit meer opgezocht. Maar waarom zal ik je lastig vallen met een brief? Je zou het niet geloven. Of misschien toch wel. Wij hebben elkaar zo lang niet meer gezien. Jij bent zo heel anders. Hoeveel kinderen zou je nu hebben? Doe je nog even veel kadjel onder je ogen? Nee, ik wil niets weten. Het is allemaal gebeurd, het is voorbij. Er is geen katahar meer. Ik heb nu een kind. Laat maar. Ik heb niemand nodig. Alleen mezelf. Mezelf om tegen aan te leunen en te zeggen dat ik ondanks alles ontembaar ben.

Zij staat voor de spiegel boven de wasbak, haar wangen nat van de tranen. Zij forceert een glimlach. Maar de uitdrukking op haar gezicht is verwrongen. Zij strijkt met een hand langs haar voorhoofd, haar ogen. Zij kijkt op. Dit ben ik, denkt zij. Dan begint zij opeens te lachen en slaat haar gebalde vuisten tegen de spiegel. Het bloed stroomt langs en tussen haar vingers en druppelt zachtjes in de wasbak. Zij kijkt er naar en denkt: Ik leef, ik leef.

Islam ziet de barsten in het glas, haar vingers in het ver-

band. ‘Wat heb je gedaan?’

‘Schreeuw niet zo. Het kind slaapt.’

Hij loopt naar het raam, grijpt haar bij de schouders vast en rammelt haar door elkaar.

‘Wat heb je gedaan? Ben je gek geworden?’

‘Laat me los, lafaard.’

‘Weet je dat ik je zou kunnen slaan?’

‘Ja, ik ben daar altijd bang voor geweest. Maar laat me los.’

‘Waarom heb je het gedaan?’

‘Ik wil niet meer, Islam. Dat is alles.’

Hij is beneveld door de alcohol, grinnikt, zijn handen in de zakken van zijn broek. Zij is bang van hem, bang dat hij haar zal slaan, zoals gewoonlijk wanneer zij alleen zijn en zij op het toppunt van haar woede de spot drijft met de stuntelige manier waarop hij zijn gedachten en gevoelens onder woorden brengt, maar haar toch ermee kwetst. De verwijten. Hij laat haar los, loopt naar de wasbak, buigt zich om zijn gezicht te wassen.

‘Azaat zei altijd dat je een goed meisje was. Maar je deugt niet, Sita. Geloof me, je deugt echt niet. Je vraagt me om weg te gaan. Waarom ga jij niet weg?’

Hij zegt het terwijl hij nerveus zijn haar kamt en haar in de gebarsten spiegel aankijkt.

‘Moet ik gaan? Van het begin af is dit mijn huis geweest. Kun je je nog herinneren hoe we de eerste avond hier sliepen?’ antwoordt zij verontwaardigd en met trillende stem.

‘Zeker, maar het was mijn geld.’

Zij wordt verlegen, slaat haar ogen neer. ‘Ja,’ zegt zij toonloos. ‘Je hebt me gedwongen naar je toe te kruipen.’

‘Ik had medelijden met je. Azaat ook.’

Zij blijft hem het antwoord schuldig. Hij slaat de druppels uit de kam en stopt die in de zak van zijn hemd.

‘Wat gebeurt er met het kind?’

Geschrokken slaat zij haar ogen op. Hij herinnert haar aan de vreemde, intensieve blik, waarmee hij het kind in zijn bedje of op haar schoot gadeslaat.

‘Het is mijn kind. Het blijft hier. Ik heb twee handen,’ antwoordt zij, zonder zich bewust te zijn van de diepere betekenis van haar woorden.

Hij kijkt spottend naar haar handen. Zij voelt zich belachelijk. Buiten rukt de stormwind aan de bomen. Geluid. Geweld. Vruchtbaarheid. Het onderlopen van de achtererven met wat er uit de privaten stroomt. Het kruipen van de monsterachtige kakkerlakken en lilagrijze, harige insekten uit de naden van de vloeren en muren van de krotjes. De vergissingen. De onmacht iets te zeggen. De blikken vol haat. Het is juni. Het is geen september.

‘Ik zal gaan,’ zegt hij. ‘Maar eens kom ik terug. Vergeet dat niet, Sita.’

Zij huivert bij die woorden, doet haar mond open. Er komt geen geluid uit. In deze houding ziet zij hem weggaan en denkt: het is geëindigd zoals het begon. Wij hadden elkaar nooit iets te zeggen. De voordeur valt met een harde slag dicht. Dan hoort zij tussen het geluid van de regen zijn stappen, die zich haastig verwijderen, het donker van de avond in.

Wat heeft hij bedoeld? Is het een bedreiging? En waarom zal hij haar bedreigen? Nu alles voorbij is? Zij begrijpt het niet en maakt zich ongerust. Of heeft hij haar bedreigd om zich een houding te geven? Zij weet het niet. Zij weet het niet. Zij gaat op de rand van het bed zitten en staart naar haar handen. Het bloed tussen de barsten van de spiegel is donkerder geworden. In de wasbak ligt de baddoek die Islam in zijn drift en onverschilligheid heeft neergegooid. Zij staat op en doet de deur van de muurkast open. Zij bevoelt en betast zijn kleren en kan dan niet geloven dat ze van hem zijn. Zij doet de kast weer dicht. Haar vingers doen zeer. Zal Islam het kind ooit opzoeken? Vreemd dat zij hem, nu hij weg is, niet meer haat. Een van hen beiden moest gaan om er een eind aan te maken. Zal hij begrijpen dat zij, door zichzelf vrij te maken, hem zijn vrijheid teruggaf? Zij hield niet van hem. Zij kon ook niet van hem houden. Ata zal het nu helemaal begrijpen. Misschien morgen

al. Hij is elf maar ernstig voor zijn leeftijd. Door de ervaringen. De noodzaak van de zelfstandigheid. Hij zal Islam misschien toch wel missen. De jongen had een grote bewondering voor zijn fysieke kracht. In gedachten ziet zij Islam de jongen bij zijn schouders pakken en hem de lucht in hijsen. Zij ziet ze onder de bomen van het achtererf, gewapend met houwens om de takken te snoeien. Het is voorbij. Zij kan nu leven zonder de angst voor het donker in haar bed. Zij verlaat de kamer, doet de voordeur op slot en gaat liggen. Zij verbergt haar hoofd in het kussen en valt snikkend en huilend in slaap.

De hanen kraaien, de ene nog enthousiaster dan de andere. Iets heeft haar wakker gemaakt. Heeft zij gedroomd? Zij trekt het laken over haar ogen. Tegen het raam wordt zachtjes getikt met een voorwerp van metaal. Een sleutel? Islam?

‘Wie is daar?’ vraagt ze als het geluid zich herhaalt.

‘Ik ben het. Azaat.’

‘Waarom maak je me bang en wat wil je?’ vraagt zij.

‘De kleren van Islam.’

Zij is opgestaan, doet het licht aan, kijkt naar haar vingers in het verband en is woedend. Zij schudt haar hoofd, gaat op het voeteneinde van het bed staan om de koffer van Islam te pakken. Waarom laat hij haar niet met rust? Buiten knerpt het zand onder de ongeduldige stappen van Azaat. Het is vijf uur. Het regent niet meer. Ergens uit een van de stallen in de buurt klinkt het onesthetische, onderaardse geloei van een koe. De vogels slijpen hun kelen. Zij heeft met grote moeite de kleren van Islam in de koffer gedaan.

‘Ben je nog niet klaar?’ klinkt de diepe stem van Azaat.

‘Ja,’ antwoordt zij en loopt met de koffer naar de voordeur. Zij knipt het licht van de huiskamer aan en reikt hem, van achter de half geopende deur, het bezit van Islam aan. Hij vertrekt zonder verder een woord tegen haar te zeggen.

De dief

Toekomst is geld, heeft Selinha eens gezegd. Islam is weg. Zij heeft de volledige verantwoordelijkheid voor het huishouden op zich genomen. In het laatste gesprek met Islam werd niets gezegd over de verplichtingen van de afgelopen maand, de behoeften van de jongen. Zij moet zo gauw mogelijk een geschikte baan zien te bemachtigen. Met een deel van het overgespaarde geld kan zij een nieuw begin maken. Zij moet zuinig leven. De eerste die haar dit duidelijk maakt is de melkman.

Het is zeven uur. Op de weg loopt een jongen, gevolgd door een stel mekkerende geiten. In de aluminium pan die op het kozijn van het keukenraam staat giet Rampersad, de melkman, op haar verzoek de helft van de gebruikelijke hoeveelheid melk en dat is een liter. Zij betaalt hem de rekening en gaat naar de kamer van het kind. Hij glimlacht als hij haar ziet, slaat zijn handjes tegen de bovenrand van zijn bedje en maakt allerlei geluiden. Zij beantwoordt zijn onverstaanbare verhalen met een glimlach, strijkt met haar vingers door zijn haren en tilt hem voorzichtig op. Ik heb mijn vingers stuk gesneden, denkt zij. Hoe zal ik een brief kunnen schrijven? Hoe zal ik de jongen in het bad stoppen? De vragen zijn overbodig. Zij zal zich moeten vermannen.

Het regenseizoen krijgt zoetjesaan de sfeer van de droge tijd. De stemmen klinken luider en voller uit de open ramen en deuren. Aan de twijgen van de jonge sinaasappelbomen op het erf ontluiken de eerste bloesems, wit en zoet geurend wanneer de passaat zich door het groen beweegt. De vochtige aarde verspreidt de warmte voor het rijpingsproces van de vruchten, de rijst en de groenten van het komende seizoen. De natuur volgt haar eigen tempo. Zij verandert naar willekeur en bedriegt door haar grilligheid, haar weelderige schoonheid, haar overvloed aan beloften. Verwachtingen.

De natuur is een avontuurlijk, meeslepend bedrog. Zij is nog altijd wat zij bijna vier eeuwen geleden was, toen de Spaanse dieven onder de bekoring kwamen van haar groene glimlach, het schateren van witte vogels boven de modderoevers. Maar in werkelijkheid is zij kolder. Een samenstel van onmogelijkheden. Verveling voor wie niet alleen maar willen eten, slapen en kinderen verwekken. Angst is zij voor een vrouw die geen werktuig wenst te zijn.

Zij zit achter het tafeltje in Ata's kamer het overgespaarde geld na te tellen. Het is niet voldoende om er een bootreis mee te betalen. Dat is niet het grote probleem. Bij wie moet zij de jongen achterlaten? Bij haar vader? Het kind is van haar, veel meer dan van Islam. Het is beter dat het wordt opgevoed in een omgeving waar het al heel gauw de betekenis van een boek zal ontdekken. 'Kom,' zegt zij bij het horen van zijn gebabbel, zich half in de stoel omdraaiend. De jongen kijkt haar met ernstige, slaperige ogen aan en kruipt dan bliksemsnel op haar af. Zij pakt hem op en legt hem in zijn bedje, waar hij meteen in slaap valt.

Zij is terug in Ata's kamer, stopt het geld weg in het boek dat zij op het rekje laat staan en draait zich om. Door een onhandige beweging valt bijna op hetzelfde ogenblik een van haar oudste schoolboeken op de vloer. De foto's van haar grootouders vallen eruit. Zij pakt ze op en gaat weer zitten. Zij strijkt met haar vingers langs de omtrekken van de gezichten. Daarna staart zij een hele tijd voor zich uit.

'Waarom ben je er weer, grootvader? Natuurlijk weet ik het. Alleen was het vroeger anders tussen ons. Toen zocht ik je met een soort kinderlijk idealisme en liet ik mij meeslepen door je mystiek, je klaaglijke melodieën over de liefde en de goden. Ik zocht je bij de stallen van Rabindrenath wanneer ik de huur ging betalen en kocht daarna op de markt een boek over de handleeskunde bij een vriendelijke, oude man. Omdat ik vond dat je op hem leek. Tenminste, zoals ik mij je op die leeftijd voorstelde. Ik hoorde je energie en hartslag aan het geknetter van de dhól en de tabla. In mijn fantasie zag ik je schaduw onder de koelte van de

djamoenstruiken tussen de rijstvelden in het district. Ik zocht je ook bij de zwampen, 's ochtends heel vroeg. En 's avonds ver achter diezelfde zwampen, ver achter de mokko-mokko en de parwabossen. Ik zocht je voorbij de Marowijne in een verte die ik niet kende. Ik beschouwde je als een filosoof, die komt, juist omdat hij weer weggaat. Een ontdekkingsreiziger die de kolder van deze jungle vervloekte en naar India terugkeerde. Naar zijn oude cultuur. Ik dacht meer aan jou dan aan mezelf. En terwijl anderen speelden en zich vermaakten, dwong je mij te zoeken naar de oplossing van het raadsel tussen jou en Janakya, mijn grootmoeder. Je ging terug. Je verkoos je heilige apen en heilige olifanten boven het gebrul van de Zuidamerikaanse jaguar. De stilte van dat beest wanneer het met zijn bloederige muil in het kreupelhout lag te slapen na het nuttigen van een baby die in een van de ellendige hutten was achtergelaten tijdens de werkuren op het veld. Je vond het beter terug te gaan naar je heilige slangen en koeien. Naar de dorre aarde, wachtend op de monsoenen. De overstromingen. De aardbevingen. Het was je voorkeur. Helaas kan ik die voorkeur niet delen om de dingen, de mensen die je achterliet. Mezelf. Ata. Ik haat je, grootvader. Je hoeft het mij niet te vergeven dat ik je een hond noem. Een zwijn. Een smerige wegloper. Maar wat heb ik aan deze beschuldigingen? Ajodiadei heeft gelijk, Harynarain Hirjalee. Wij zijn uit hetzelfde hout gesneden. Ook ik vervloek deze wildernis. En ook ik zal een kind achterlaten!’

Zij verscheurt de foto's, langzaam met tranen in haar ogen.

Soekhia zal wel nooit begrijpen dat Islam op haar aandringen is weggegaan. Zij vergelijkt hem met Azaat en noemt hem een even grote schoft. Het is ook overbodig haar duidelijk te maken dat de goden hun eigen bestaan verloochenen, sedert de dag dat zij zich doof hielden voor de klachten van de mensen. Het ontbreekt S. ook aan de juiste woorden de vrouw ervan te overtuigen dat haar besluit om weg te

gaan niet inhoudt dat zij haar kind in de steek laat. Zij is zelf nog een kind en heeft een lange weg af te leggen naar haar eigen volwassenheid. De vrouw bestormt haar met vermaningen en doet een beroep op haar geweten. Ik heb niet dat soort kippegeweten, Soekhia. Ik weet dat het mijn kind is. Niemand hoeft mij dat duidelijk te maken.

‘Kom je dan niet terug?’ vraagt Soekhia nog eens.

S. grinnikt. ‘Ik ben nog niet weg,’ antwoordt zij.

‘Het is mijn schuld,’ zegt de vrouw, een traan wegpinkend.

‘Wie praat er over schuld? Niemand heeft schuld.’

Soekhia schudt verdrietig haar hoofd en vraagt voor de tweede keer of Islam haar verwond heeft.

‘Nee,’ antwoordt zij. ‘Maar er is iets anders wat ik je wil zeggen, Soekhia - iets.’

De vrouw valt haar in de rede. ‘Wat?’

‘Islam heeft gezegd dat hij eens terugkomt. Ik begrijp het niet.’

De vrouw antwoordt niet dadelijk.

‘Misschien wist hij niet wat hij zei. Misschien bedoelt hij dat hij je zal verstoten,’ zegt zij ten slotte.

‘Ik denk het niet. Azaat is vanochtend om vijf uur geweest. Hij kwam de kleren van Islam halen. Vind je het niet vreemd?’

Zij schudt haar hoofd. ‘Je begrijpt een heleboel dingen niet. Islam schaamt zich voor de bureu.

‘Schamen? Waarom?’

‘Omdat hij een man is. Je mag blij zijn dat hij je niet heeft weggejaagd. Maar vergeet het, probeer het te vergeten. Er zal niets meer gebeuren. Ik zal voor je koken en je helpen. Met die handen kun je niet werken.’

Soekhia's woorden hebben een geruststellende uitwerking. Toch wordt zij hoe langer hoe meer in beslag genomen door de gedachte aan de financiële beslommeringen. Het is daarom noodzakelijk dat zij haar handen droog houdt, zodat zij snel genezen en zij weer in staat is ze te gebruiken. Zij

schrijft sollicitatiebrieven in de hoop dat zij gauw antwoord krijgt.

Islam heeft niets meer van zich laten horen, hoewel zij hem een brief schreef met de vraag de datum van de verstoting vast te stellen. Ook op haar tweede brief krijgt zij geen antwoord. Tegen iedere verwachting in laat hij haar geld brengen door Azaat, twee weken na zijn vertrek. Zij grijpt de gelegenheid aan en vraagt aan Azaat of hij weet wanneer Islam het kind komt zien. Azaat geeft haar een ontwijkend antwoord. Hij zegt dat hij alleen maar kwam om haar het geld te brengen. Zij is blij met het bedrag, maar belangrijker is de betrekking die zij heeft gekregen.

Soekhia zorgt gedurende haar afwezigheid voor de jongen. Zij kookt voor haar en is tevreden met een kleine vergoeding. Soekhia weet dat zij niet veel kan missen.

Ook Ata begrijpt dat en waarom. 'Ben je niet bang om alleen in het huis te blijven?' vraagt hij bezorgd. 'Er lopen zo veel dieven rond.'

Zijn woorden boezemen haar angst in. 'Waarom zou ik bang moeten zijn? Je bent toch hier?' antwoordt zij met voorgewende onverschilligheid.

Hij, erg stil, vermijdt haar blikken en speelt op een verstrooide manier met de jongen.

Op een dag komt hij pas in de vooravond terug, zwaaiend met zijn schooltas en een bruine papieren tas vol groenten en tomaten. Hij heeft ook een envelop bij zich. Eerst denkt zij dat het een brief van thuis is, zij voelt een schok.

'Een brief,' zegt zij toonloos en loopt er mee naar haar kamer. Zij doet de deur achter zich dicht, scheurt de envelop open en is onmiddellijk weer in de huiskamer. Ata staat er niet meer. Hij is in de keuken.

'Ata, heb jij hem om geld gevraagd?' klinkt haar stem een beetje boos en verontwaardigd.

'Hij vroeg naar je, Sita. Toen heb ik het hem verteld. Hij vraagt wanneer je weer thuiskomt. Hij wil de jongen zien.'

Zij strijkt met een hand langs haar voorhoofd en gaat aan de keukentafel zitten. Zij weet niet wat zij ervan moet zeg-

gen. Zij beseft dat zij de terugtocht zal moeten aanvaarden. Niet alleen voor de jongen. Nee, dat is niet het enige. Zij moet haar vader vergeven en dat kan alleen door naar hem toe te gaan en hem te laten zien dat zij nog leeft. ‘Houd je van je vader, Ata?’

De jongen, die na het rommelen op zijn kamer, tegenover haar heeft plaats genomen, kijkt haar onthutst aan.

‘Hij is mijn vader, Sita. Houd jij dan niet van hem?’

Zij aarzelt. ‘Ik weet het niet. Misschien hield ik te veel van je moeder.’

Hij kijkt haar gefascineerd aan. Na al die jaren is het de eerste keer dat zij zo vertrouwelijk tegen hem praat.

‘Hoe was ze?’ vraagt hij.

‘Lief, zacht. Ik heb haar nooit horen schreeuwen of schelden. Ze praatte zacht. Ze zong vals. Eens had ze trek in guave, ik denk dat je nog niet geboren was. Ze tilde me op om een van de vruchten te plukken. Ze sprak slecht, heel slecht Nederlands en zei dat ik een gesjave moest plukken. Ze hield ook niet van schoenen. Ze liet ze op zolder staan. Het leer werd hard en dan werd je vader boos. Zij zei nooit iets terug. Ze hield van ons, Ata.’ Zij schraapt haar keel en vervolgt: ‘Maar ze werd vaak ziek. Ze hoestte. Ik had het gevoel dat alles haar onverschillig liet - dat ze niet meer wilde leven. Ik hield van haar. Ze is de enige van wie ik zo gehouden heb.’

Daarna valt er een lange stilte, de stilte van het begrip, een grotere verbondenheid. Ata beweegt zich langzamerhand weer ongedwongen door het huis. Hij stoeit met de jongen in het gras onder de bomen, klimt in de bomen om de laatste manjes en pommerakken los te schudden. Hij schiet op vogeltjes en verstopt zijn katapult, wanneer zij hem betrapt op deze moorddadige bezigheid.

Het leven gaat zijn gewone gang. Islam laat haar iedere maand geld door Azaat brengen. Hij speelt een soort spelletje met haar, waardoor zij nooit weet of zij zich af en toe iets meer dan gewoonlijk kan veroorloven. Een paar nieuwe schoenen, een boek of iets dat zij leuk vindt. En stel je voor

dat het kind ziek wordt? Het overgespaarde geld ligt er nog. Het is waar. Maar er zal niets gebeuren. De jongen is gezond en sterk.

September. De gordijnen van haar slaapkamer hangen niet voor de ramen. Door de glazen blinden en het kopergeas stroomt de koele nachtwind van de droge tijd. De bladeren van de manjebomen ratelen zachtjes en zijn het lied van de stilte. Iets heeft haar in haar slaap gestoord. Versuft kijkt zij rond in het donker en ontdekt opeens dat er licht in de huiskamer brandt. Zij gooit haastig het laken van zich af, doet de deur open en ziet Ata liggen op de divan, zijn handen onder zijn hoofd, zijn ogen betraand. Zij heeft hem nog niet verteld dat zij weggaat. Er moet een andere reden zijn.

‘Ben je ziek? Wat is er?’ vraagt zij geschrokken.

‘Ik heb iemand horen lopen om het huis,’ zegt hij.

Zij gaat bij hem zitten en wrijft haar ogen uit. ‘Misschien heb je gedroomd.’

‘Ik heb iemand horen lopen, Sita. Het is niet de eerste keer. Je denkt toch niet dat ik jok?’

‘Nee. Misschien heb je de bladeren gehoord.’

‘Ik heb iemand horen lopen, Sita. Ik ben bang.’

Zij staat op, haalt een glas suikerwater uit de keuken en geeft hem te drinken. ‘Ga nu maar slapen,’ zegt zij na een tijdje. ‘Het is bijna een uur.’ Zij zoeken beiden hun eigen bed op.

De volgende middag vertelt zij aan Soekhia wat er zich in de afgelopen nacht heeft voorgedaan. Zoals gewoonlijk zitten zij aan de keukentafel.

‘Ik denk niet dat het een droom was. Ik denk dat het Islam is.’

‘Islam?’

‘Heb ik je niet gezegd dat je nog een heleboel dingen moet leren? Je hebt weinig ervaring. Met mannen. Het zijn honden, zeggen ze. Het is niet waar. Een hond is geen verrader. Niet gemeen.’

‘Wat bedoel je?’

‘Ik denk dat Islam je wil betrappen. Hij denkt misschien aan een andere man. Hij is jaloers.’

‘Ik denk niet dat het Islam was. Misschien wás het een dief. Want waarom zou hij me willen betrappen?’

‘Kijk maar naar Roekmien en Soekhoe. Hij houdt niet meer van haar en toch zal hij haar nooit loslaten. Zelfs als hij zou weten dat zij ook niet van hem houdt. Begrijp je dat?’

‘Nee, ik begrijp het echt niet, Soekhia.’

Op het gezicht van de vrouw verschijnt een geheimzinnige uitdrukking. Dan pakt zij haar bij de pols en zegt triomfantelijk: ‘We zullen ze leren.’

‘Wie?’

‘Azaat en Islam. Ik heb een idee. Rabindrenath heeft honden genoeg. De dief zal het gauw weten. Ik zal vanavond naar Popkia gaan en haar vertellen dat je twee honden van Rabindrenath hebt gehad. Popkia kan haar mond niet houden. Zij zal het aan Azaat vertellen en Azaat zal het aan Islam vertellen.’

S. grinnikt en denkt: Je hebt misschien gelijk, Soekhia. Islam zou eens terugkomen.

Tegen half vijf de volgende middag verschijnt Rabindrenath met een hondje dat een maand oud is. Het keft driftig en wil zich uit de greep van de man loswringen. Het is een wit beest met zwarte vlekken op zijn kop, zijn romp en zijn staart.

‘Hij is nog zo klein,’ zegt zij een beetje teleurgesteld.

‘Ik heb geen grotere en die zou weglopen. Je moet deze een paar dagen binnen houden. Dan went hij wel, begrijp je. Het wordt een echte waakhond. Hoor hem keffen.’

‘Ik hoor het,’ zegt zij, nog altijd teleurgesteld, en bedankt hem. Zij doet de deur dicht, kijkt in de ogen van het beest en schudt meewarig haar hoofd. Soekhia heeft haar voor een probleem gesteld. Zij heeft geen kartonnen doos van voldoende grootte in huis en stuurt Ata naar de Chinees om er een te vragen. Zij denkt aan de jongen die over de vloer kruipt, de plasjes van het dier. Zij heeft er in de tijd dat Ata

weg was verscheidene opgedweild en voelt zich opgelucht wanneer het hondje op een stel afgedragen jurken in de doos ligt. Daarmee is het probleem van de nachtelijke rust nog niet opgelost. Soekhia heeft het niet bij de hond gelaten. Op een avond komt zij om half zeven aan, vergezeld van een van haar zonen, met het bekende matras en alles wat daarbij hoort, aan.

‘Morgen komt Radjendre en overmorgen Ram,’ zegt zij.

Na deze inbreuk op de vrijheid van Ata (hij moet zijn kamer delen) staan zij bij het hek, de vrouw roddelend over de slordigheid van Popkia. Achter de bomen aan de andere kant van de weg verschijnt een bloedbelopen maan.

De verstoting

Hoe lachwekkend het initiatief van Soekhia ook lijkt, het is toch wel merkwaardig dat Ata sedert het bezoek van de vrouw aan haar nicht niet meer gestoord wordt in zijn slaap. S. zelf ligt vaak wakker, luistert met gespitste oren of zij tussen de nachtelijke geluiden in de bomen en in de goten iets anders hoort. Het kan zo niet langer doorgaan. Zij schrijft Islam brieven. Zij probeert hem tot rede te brengen, maakt hem duidelijk dat het geen zin heeft boos te zijn en haar te negeren. Waarom voelt hij zich verongelijkt? Zij hebben een kind en als hij het wenst te zien dan is er geen enkel bezwaar dat hij het opzoekt. En als hij háár niet wenst te zien, dan is zij bereid weg te gaan zolang hij er is. Haar brieven blijven onbeantwoord. Zij maakt zich zorgen. Zij vraagt zich de laatste tijd ook voortdurend af wat hij met zijn laatste woorden bedoelde. Het is niet de eerste keer dat hij haar met raadselachtige woorden bedreigd heeft.

Ata neemt nu vaker allerlei dingen van huis mee. Hij zorgt voor zijn eigen brood en brengt haar vis of groenten uit de moestuin. Hij begrijpt zo veel.

De dagen gaan voorbij. Langzamerhand is Soekhia tot de conclusie gekomen dat het misschien toch beter is dat zij weggaat. Maar wie zou dat beter inzien dan zij zelf? Over enkele maanden zullen de kleren die zij in de kast heeft hangen, verlept zijn door de zon en het water. Haar schoenen zullen het begeven. Het geld dat zij gespaard heeft zal minder worden en zoetjesaan op raken, zoals toen met het koffertje thuis. Zij is veel te afhankelijk van het slechte salaris en de grillen van Islam. Zij kan haar vertrek niet blijven uitstellen. Zij ziet Azaat niet meer. Het geld wordt haar gebracht door een vreemde, waarschijnlijk een arbeider uit de fabriek. De man komt wanneer zij de hoop reeds heeft opgegeven dat Islam aan zijn verplichtingen heeft gedacht. Hij blijft bij het hek staan en het is de hond die haar waar-

schuwt dat er iemand is. Zij bespreekt de situatie met Soekhia en vertrouwt haar toe dat zij van plan is haar huisraad binnenkort te verkopen. Zij drukt haar op het hart er met niemand over te praten. Zij is bang dat Islam zal komen om het huis leeg te halen. Soekhia belooft haar dat zij haar aan kopers zal helpen, zodra de datum van het vertrek is vastgesteld. Ata, die nu ook op de hoogte is van haar plannen, is erg verdrietig en terneergeslagen. Hij is intussen geslaagd voor zijn toelatingsexamen voor de mulo.

‘Waarom kom je niet thuis wonen?’ vraagt hij. ‘Je vader vraagt altijd naar je.’

Zij laat haar hoofd hangen. ‘Wat moet ik daar doen? Werken? Eten? Slapen? Net als hier? Ik doe het niet, Ata. Ik ga verder studeren, zoals ik altijd van plan was. Er zijn zo veel studenten die werken en studeren. Wat moet ik hier doen?’

‘Je gaat het kind toch niet bij Islam achterlaten?’

Zij kijkt hem verwonderd aan. ‘Houd je dan niet meer van Islam?’

Hij wendt zijn hoofd af en zegt: ‘Ik hield van hem omdat hij... Ik weet het niet, Sita.’ Daarop verontschuldigt hij zich en zegt dat hij naar de winkel gaat om een schrift te kopen.

Eind november. De jongen doet de eerste stappen. Bello laat nu heel duidelijk horen dat hij een echte waakhond aan het worden is. Hij ligt, zijn kop tussen de voorpoten, op de veranda en schiet naar het hek toe, wanneer een vreemde zich aanmeldt of wanneer een stel schurftige, uitgeteerde straathonden het erf willen binnendringen op zoek naar voedsel. Hij vergeet dat het dezelfde troep is die voortdurend op de loer ligt om hem aan te vallen wanneer hij in zijn afhankelijkheid de straat opstuift om haar te begroeten of te volgen. Zij heeft nu weer de grootste moeite om hem zowel met lieve als onvriendelijke woorden op het erf te houden.

Het is vrijdagmiddag, vier uur precies. Ata is er niet. Zij heeft die morgen tegen hem gezegd dat zij besloten heeft naar het huis van haar vader te gaan. Achter het hek gaat

Bello als een gek te keer. Zij draagt de jongen op de arm, kijkt nog even om en begint dan vlugger te lopen. Wat moet ik tegen hem zeggen? denkt zij. Wij hebben altijd zo weinig tegen elkaar gezegd. En hoe! Toch haat ik hem niet meer. Het is alsof alle haatgevoelens veranderd zijn in een toegeeflijkheid, die ik zelf niet begrijp. Omdat hij ten slotte toch mijn vader is? Misschien hield ik te veel van haar, heb ik meer eigenschappen van haar en heb ik in wat ik mij van hun verhouding heb voorgesteld mezelf aan haar zijde geschaard. Ik weet het niet. Maar ik haat hem niet meer.

Zij is in de straat met de lange, smalle brug die naar de Chinese winkel leidt. De droom, denkt zij, en slaat de hoek om. Van een van de erven klinkt geroffel op lege boterblikken. Brimdegelim. Dimdimdimdim. Brimdegelim... Hoe lang geleden lijkt het allemaal! Toch is alles hetzelfde gebleven. Uit de hangalampoehagen hangen talrijke rode bloemlampionnen. In het water van de goot spartelen zwarte visjes met witte buiken. En waar zij niet zichtbaar zijn ligt het water bedekt met gras, dagoeblad en de dorre bladeren van de hagen en de bomen die daarachter groeien. Het gras van de trottoirs is dicht en weelderig.

Er wordt nog altijd niet zo veel gedaan aan het aanzien van de omgeving. Niets verandert. Meneer Habib staat in zijn onderbroek op de voorgalerij van het ongeschilde huis. Op het achtererf van vrouw Jo staan de kleine, scheef hangende hokjes voor de potjes en de emmers, de andere bestemmingen... Het erf wordt aangeveegd door een van de andere bewoonsters. Er klinken stemmen. Vensters worden opengedaan. Zij weet dat zij wordt nagekeken. Zij kent het geroddel. Dat zal wel altijd zo blijven.

Zij is bij de brug en ruikt de geur van guave en jasmijnen. De ramen van het huis staan wagenwijd open. Zachtjes klopt zij aan en noemt haar broer bij de naam. Hij doet de deur open, glimlacht nerveus en neemt de jongen van haar over. Het huis heeft de geur van shag, hout en zeep. Het blad van de mahoniehouten tafel schittert. Uit de galerij verschijnt een vreemde vrouw. Zij loopt zachtjes, op blo-

te voeten. Zij schijnt Ata iets te willen vragen maar wordt teruggehouden door de aanwezigheid van S. Snel kijkt zij van Ata naar de jonge vrouw, glimlacht verlegen en klopt dan op de deur van de slaapkamer. Haar vader roept iets waarop de vrouw zich over een mes beklagt en zich vervolgens weer snel verwijdert. De deur gaat open en daar staat hij, een potlood achter zijn oor, schattend en even onzeker als zij zelf.

‘Ik heb het kind gebracht,’ zegt zij.

‘Ata zegt dat hij al loopt.’

Ata snelt toe en overhandigt hem de jongen, die opeens begint te huilen.

‘Stil. Stil,’ zegt hij nerveus en strekt zijn armen uit. Dan gaat hij zitten en zegt:

‘Je bent toch niet bang van je grootvader?’

De jongen kijkt hem met betraande ogen aan en vertelt een onverstaanbaar verhaal om zich te beklagen. Zij weet geen raad met haar houding, blijft staan waar zij staat en slaat het drietal gade. Ata zit op zijn hurken en speelt het oude spelletje met de jongen. Hij trekt hem aan zijn beentjes waarop het kind begint te gieren en tegen de borst van zijn grootvader probeert te klauteren, om zich te verdedigen en om tegelijk te laten merken hoe leuk hij het spelletje vindt. Zijn hoofd wendend en kerend moedigt hij Ata aan er mee door te gaan. Haar vader lacht. Heeft hij ooit zó met haar gespeeld? Zij weet niet wat zij moet doen of zeggen en zoekt haar toevlucht in de galerij.

De vrouw staat vis schoon te maken bij het platje tegen het raamkozijn van de keuken. Zij heeft grote, Arabische ogen met heel lange wimpers. Zij heeft de ogen van Islam. De jurk die zij aan heeft is van groene stof met geelachtige bloemetjes. Van haar twee vlechten heeft zij een slordige wrong gemaakt die vrij laag in haar nek valt. Zij schijnt te roken, want in het asbakje op het aanrecht ligt een gerolde sigaret. Er komt geen rook uit.

‘Hoe heet je?’ vraagt S.

De vrouw kijkt op. ‘Katidjan... Gajoenisa Katidjan.’

‘Gajoenisa... een mooie naam.’

De vrouw glimlacht. ‘Het mes is bot,’ zegt zij, terwijl ze met grote moeite de walappa's in stukken snijdt.

‘Is er dan geen ander in huis?’ vraagt S.

‘Ze zijn allemaal bot, allemaal even bot.’

Er valt een stilte. S. draait zich om en wil weglopen.

‘Blijf je eten?’ vraagt de vrouw.

‘Ja, ik houd van vis,’ antwoordt zij en gaat het erf op.

In de ren kakelen de kippen. Zij staat bij de bank. Zij streelt de tandjes op de huid van een vrucht van de katahar. Ata bracht er zo nu en dan een voor haar mee. Nu zijn zij nog jong, donkergroen met de tandjes heel dicht op elkaar en zonder de zoete geur die zij verspreiden wanneer zij geelachtig, zacht en rijp zijn. Hier hebben Selinha en ik samen gestudeerd, denkt zij. Ik herinner mij nog heel goed hoe zij geslagen werd. Ik vroeg haar ook hier wat een bh. kostte. Wij hebben elkaar nooit meer geschreven. Het is allemaal voorbij. Zij streelt de stam, de bladeren en de vruchten. Het is nu werkelijk voorbij. Ik draag nu geen schooltas meer op mijn rug. Ik heb nu geen witte sokken meer aan. Ik ga weg. Ik weet alleen niet hoe ik het hem zal vragen. Zij kijkt naar de lucht. Het is vijf uur. De hemel is blauw met grote plekken wit, drijvend als sluiers, als verwaterde gedachten. Zij gaat op de bank zitten.

Nadat zij gegeten hebben en zij de vrouw heeft geholpen met de afwas, wordt zij opeens overvallen door een gevoel van haast. Zij kan hier niet langer blijven. Zij voelt zich niet thuis. De stilte van het huis beangstigt haar nog evenzeer. Dit is een van de dingen die zij, hoe graag zij dat ook zou willen, niet kan veranderen. Zij houdt van praten. Zij vindt het zelfs heel erg aangenaam om te luisteren naar de gesprekken die door anderen worden gevoerd. Zij mist de verhalen van Soekhia, hoe eenvoudig ze ook zijn.

De zon gaat onder. Het loopt tegen zessen. Ata is met haar vader op het erf. Zij zijn bezig de kippen te tellen en de hokken in de ren te tellen. De eerste muskieten gonzen.

Zij zit in de woonkamer met de jongen op haar schoot. De vrouw schuifelt zachtjes door het huis, verdwijnt in de kamer die zij met haar vader deelt en komt terug met een baddoek, het teken dat zij zich gaat wassen.

‘Zeg tegen mijn vader dat ik wegga,’ zegt zij tegen de vrouw.

‘Blijf je niet slapen?’

‘Nee, ik moet morgen naar mijn werk en de jongen heeft slaap.’

De vrouw verwijdert zich en laat een luid geroep in het Hindi horen.

‘Ga je weg?’ vraagt hij.

‘Ja, de jongen heeft slaap.’

‘Ik zou Ata straks naar de winkel sturen om een paar flessen Coca-Cola te halen,’ zegt hij.

‘Ik-eh-ik kom gauw terug,’ antwoordt zij stuntelig en zonder naar hem te kijken.

Hij antwoordt niet maar gaat naar zijn kamer en keert een ogenblik later terug.

‘Dit is voor de jongen,’ zegt hij, haar een envelop aanreikend.

‘Dank u wel - vader.’

Hij kijkt naar het plafond en dan langs haar heen. Zijn gezicht is droefgeestig, nadenkend.

‘Als je terug wilt... De vrouw... Gajoenisa zal voor het kind zorgen.’

Haar keel is droog. ‘Ik wilde u vragen... Ik wil nog altijd weg om verder te studeren. Als het kind bij u...’ Zij kan de zin niet afmaken; de tranen prikken in haar ogen. Zij kan niet naar hem kijken en staart naar de vloer.

‘Het is ook mijn bloed. Ik zal voor hem zorgen.’

Van die dag af schrijft zij Islam de ene brief na de andere. Het is geen vragen meer maar een wanhopig smeken om hem tot rede te brengen. Hij reageert niet, terwijl zij al begonnen is de laatste maatregelen te treffen.

In de eerste helft van december verkoopt zij met Soek-

hia's medewerking het meubilair van de huiskamer en haar fiets. Daarna volgt het huisraad van de keuken. Nu de woonkamer leeg staat, besluiten zij en Ata de keukentafel en stoelen te verplaatsen om niet tegen de leegte te moeten aankijken. Ata zwerft maar wat rond in het huis en op het erf. Hij komt en gaat met het besef dat zij afscheid nemen van elkaar. Zij zelf is in de afgelopen twee weken drie keer naar huis gegaan om de jongen vertrouwd te maken met zijn toekomstige omgeving. Zij en haar vader hebben weinig tegen elkaar gezegd. Hij weet dat zij weggaat. Dat hij een kleinzoon heeft. Een dochter. Zij heeft geen hekel aan hem maar voelt zich gelukkiger met het gezelschap van Soekhia.

Zij heeft de vrouw het bed van Ata beloofd. Soekhia belooft haar op haar beurt dat zij onder de familieleden van haar man iemand zal zoeken die de overige spullen wil overnemen. Iemand die zijn mond kan houden. Het gaat niet alleen om het verkopen van de meubelen. Beiden willen zij voorkomen dat Islam erachter komt dat zij op het punt staat te vertrekken. Zij vertrouwt hem niet. Hij zou kunnen komen om het huis leeg te dragen. Hij zou kunnen volharden in zijn houding en weigeren haar te verstoten. Hij heeft haar geen geld gestuurd en blijft zich doof houden. Zij wordt hoe langer hoe ongeduldiger en gaat naar Azaat toe in de hoop hem daar aan te treffen. Hij is niet thuis. Azaat verzekert haar dat hij zijn broer zal vertellen dat zij geweest is.

Dit gesprek vindt plaats een week voor haar vertrek. Zij wacht en ook Soekhia wordt ongeduldig. Waarom laat hij haar niet helemaal vrij? Wat wil hij nog van haar? Waarom laat hij haar niet met rust? Zij weet het niet en wacht tot laat in de avond, klaar met de leugen, die zij zich al lang van te voren heeft ingeprent. Hij zal haar hinderlijke vragen stellen. Zij zal antwoorden dat zij het meubilair heeft verkocht, omdat zij naar huis teruggaat.

Het is laat in de avond. De keuken, de huiskamer en ook Ata's kamer zijn leeg. Morgen wordt haar bed weggehaald.

Het kind slaapt. Ata is weg. Het is beter zo. Zijn aanwezigheid zou de pijn vergroten. Zij zou zich niet in staat voelen iets tegen hem te zeggen. Zo stil en week is zij van binnen. Het is goed zo. En als Islam niet komt, dan is dat ook wel goed.

Op de veranda zit Bello. Och, een hond is maar een hond. Soekhia zal hem te eten geven. En als hij onder de wielen van een auto terecht komt, of meegenomen wordt naar het abattoir om tot zeep verwerkt te worden, omdat hij geen nieuw kenteken krijgt, zal niemand daar iets van merken. Er lopen zoveel straathonden rond. Zij paren midden op de weg; zij worden gestenigd. Zij worden doodgereden. Dat is hun bestemming in deze wildernis. Daar valt niets aan te veranderen. Wie honger lijdt moet maar sterven of slapen. Misschien.

Zij staat op. Het is al half tien. Onder de bomen ligt weinig schaduw. Het is donker. Voor het glas van de ramen gonzen de muskieten. Zij streelt de muur van de keuken. Hetzelfde deed zij de avond dat zij hier voor het eerst had geslapen. Zij had toen geen tandenborstel bij zich. Zij had hem bij Popkia vergeten. Zij brak toen een tak van een wilde struik af, kauwde een eindje tot vezels en borstelde haar tanden. Ata zat vaak in de bomen en schoot op blauwtjies. Zij maakte zich kwaad. Hij verstopte de katapult of verzoon een leugen dat hij op manjes schoot. Morgen, zaterdag, komt hij terug om samen met haar het kind weg te brengen. Daarna... Zij loopt naar de kinderkamer, legt een hand op de hendel maar draait zich weer om.

Zij ligt wakker. Het wilde, onheilspellende geblaf van de hond heeft haar uit de slaap gehaald. Het beest gaat te keer in het zand. Hij springt tegen het hek op, gromt en blaft. Daartussen klinkt een dreigende mannenstem, gevolgd door het driftige slaan van een portier. Zij staat op, loopt naar de voordeur en trekt in het donker voorzichtig het gordijn opzij. Voor de deur staat de auto van Azaat. Naast en achter hem zitten andere mannen. Zij kan hun gezichten niet

onderscheiden. Wat moet zij doen? Waarom zo laat? Zij haalt de deur uit het nachtslot, steekt haar hoofd achterdochtig naar buiten en vraagt wie er is. Het portier gaat open. De hond begint luider te blaffen.

‘Ik ben het,’ klinkt de stem van Islam door de nachtelijke stilte.

‘Houd de hond vast.’

‘Wat wil je zo laat?’ vraagt zij.

‘Houd de hond vast.’

Zij doet de deur dicht en gaat naar haar kamer terug, om zich aan te kleden. Zij wil niet in haar nachtjurk gezien worden. Zij haat hem nu hij er weer is. Hij herinnert haar aan dwang, bedreigingen. Waarom op dit late uur? Waarom? Zij doet het licht van de huiskamer aan en de deur open. Zij lokt de hond naar binnen, sleept hem ten slotte bij zijn voorpoten de keuken in, sluit hem op en laat hem daar achter. Terug op de veranda zegt zij dat zij hem heeft opgesloten. Het portier gaat snel open. In het licht van de veranda blijft hij staan. Zijn haren verwaaid. Uit zijn mond de stank van rum en padie. Zij laat hem binnen.

‘Ga zitten,’ zegt ze met een onzekere toon in haar stem. Zij wordt verlegen van haar eigen woorden. Er staat alleen maar een oude stoel, die zij van Soekhia te leen heeft gekregen. ‘Ik heb geen tijd,’ is zijn antwoord. ‘Je weet waarom ik gekomen ben.’

‘Ja, je zou vanmiddag komen, heb je geschreven.’

‘Ik kom wanneer ik wil. Weet je het nog? Ik zou eens terugkomen.’

Zij begrijpt hem niet, kijkt hem verbaasd en wantrouwig aan. Heeft hij op dit ogenblik gewacht? Waarom? Zij wordt bang, loopt langzaam achteruit en laat haar hand rusten op de hendel van de deur naar de keuken. De hond, die haar stappen heeft gehoord, springt tegen de deur op en begint te janken. In de blikken van Islam is haat, minachting.

‘Die mannen,’ zegt zij met bevende stem. ‘Zijn ze gekomen...? Ben je gekomen om me te...?’

Hij wendt zijn hoofd naar het licht van de veranda en

zegt: ‘Getuigen hebben nooit haast.’

‘Maar het is zo laat.’

‘Wanneer vertrek je?’ vraagt hij.

‘Wat bedoel je?’

‘Ik ben de jongen komen halen, Sita.’

‘Praat niet over het kind. Waar was je al die maanden?’

‘Ik wilde je niet zien.’

Zij grinnikt. Buiten klinkt het ongeduldige geroep van Azaat. Islam loopt naar de veranda, wenkt hem met een gebaar van zijn hand en staat vervolgens weer voor haar.

‘Mijn broer heeft haast,’ zegt hij. ‘Geef me het kind en ik zal je verstoten.’

Het bloed trekt weg uit haar gezicht. Haar hoofd is leeg. Zij haat hem en vervloekt hem van binnen.

‘Het kind aan jou? Nee, het zal niet spelen in het vuil van je familie.’

‘En ik wil niet dat het opgroeit in het harteloze huis van jou!’

Zij glimlacht. ‘Wat weet jij van mijn huis? Vertel het me.’

‘Wil je verstoten worden? Ja of nee?’

Zij slaat haar ogen neer. Als zij hem in een val liet lopen. Misschien is dat een mogelijkheid.

‘En als ik zeg dat ik niet wegga. Verstoot je me dan?’

‘Dacht je dat ik het geloofde?’

‘Lafaard. Je hebt me altijd willen breken.’

‘Ik heb haast, Sita. Ik neem het kind mee. Het is ook mijn kind. Of begrijp je dat niet? Jij met je hele ontwikkeling.’

Zij slaat haar ogen neer. Het is waar. Hij heeft haar voldoende tijd gegeven om er rekening mee te houden dat hij eens zou terugkomen. Hij heeft gelijk. Hij is haar altijd te slim af geweest. Hij heeft het juiste ogenblik uitgezocht. Er is geen terugkeer meer mogelijk. Hij heeft altijd alles geweten wat zij deed. Hoe, daar zal zij nooit achter komen. Zij bijt op haar tanden en zegt: ‘Verstoot me en ik zal je het kind geven.’ Hij kijkt haar triomfantelijk aan, draait zich snel om en wenkt de mannen binnen te komen.

Het is afgelopen. Alles. Alles. Zij draait zich om. Het dui-

zelt voor haar ogen. Zij sleept de hond van de keuken naar Ata's kamer, sluit hem weer op en loopt het erf op, het donker tussen de stammen in. De jongen huilt. Zij stopt haar handen tegen haar oren. De voetstappen verwijderen zich steeds vlugger en triomfantelijker. Zij wil naar binnen rennen. Islam tegenhouden, de hond loslaten maar voelt dat haar benen haar steeds verder dragen, het diepere omsluitende donker tegemoet. Achter haar valt een appel. Vleermuizen cirkelen boven de toppen van de bomen. De witte nachtvogel slaat schreeuwend zijn mythologische vloek uit. In het gras geritsel van mieren, andere insecten. Een straathond jankt. Alleen witte, uitgeteerde honden met zwarte vlekken op hun romp en op hun kop kunnen zo klagend janken. Janken over honger, armoe, benauwenis. Zij hoort de schorre, alcoholische stem van Ajodiadei die haar naroept uit het raampje van het ellendige krot. Zij drukt haar handen vaster tegen haar oren. Ik wil niet, denkt zij. Ik wil het niet meer horen. Niets. Ik ben geen S. of het meisje. Niet meer. Sita! Sita! Ik durf mezelf bij de naam te noemen. Omdat ik weet wat ik niet wil: Stikken! Stikken! Stikken! Zij glimlacht door haar tranen heen.

Het begint te regenen.